

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ORTAOKUL DİN, AHLAK VE DEĞERLER ALANI
SEÇMELİ DERSLERİNİN VERİMLİLİĞİNİN ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

Ömer Faruk GÖK

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ORTAOKUL DİN, AHLAK VE DEĞERLER ALANI
SEÇMELİ DERSLERİNİN VERİMLİLİĞİNİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

Hazırlayan: Ömer Faruk GÖK

MALATYA-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAOKUL DİN, AHLAK VE DEĞERLER
ALANI SEÇMELİ DERSLERİNİN
VERİMLİLİĞİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
DOĞRULTUSUNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. İBRAHİM AŞLAMACI

Hazırlayan

Ömer Faruk GÖK

Bizim tarafımdan 23.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini oybirliği ile başarılı bulunarak Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

2- Doç. Dr. Yusuf BATAR

3- Dr. Öğr. Gör. Tuncay AKGÜN

4-

5-

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

İmzası

Prof. Dr. Mehmet Kubat

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ortaokul Din, Ahlak ve Değeler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışmayı, baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. İbrahim Aşlamacı'nın sorumluluğunda tamamladığımı, verilerin toplanması ve analiz edilmesinde etik kurallarını ihlal edecek türden bir yardım almadığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı beyan ederim.

Ömer Faruk GÖK

TEŞEKKÜR

Araştırma s¼recinde daima desteğini, tecr¼besini yanýmda hissettiğim, niversiteye adım attığım ilk g¼nden itibaren beni akademik çalışmalara teşvik eden kıymetli danışman hocam Doç. Dr. İbrahim Aşlamacı başta olmak üzere, araştırmamızın konusu gereği yapacağım çalışmalarda yardımlarını eksik etmeyen kıdemli meslektaşım Abdurrahman Bilhan hocama, her zaman dostluğuyla, abiliğiyle yanýmda olan M¼lkiyeli abim Ahmet Ulař Açıkgöz'e ve benim bug¼nlere gelmem için her t¼rl¼ fedak¼rlıęı g¼steren anneme, babama, ablam ve kız kardeşime sonsuz teřekk¼rlerimi sunarım.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya konulan ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin verimliliğinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. DKAB öğretmenlerinin seçmeli din derslerine ilişkin görüşlerinin daha detaylı elde edilebilmesi için araştırma nitel araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Araştırmada veriler, nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem tekniği ile belirlenen Malatya il merkezinde çeşitli ortaokullarda görev yapan ve seçmeli din derslerini okutan 24 DKAB öğretmeniyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırma nitel araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış mülakat formları kullanılmış olup, öğretmenlerle yapılan yüz yüze görüşmelerle veriler toplanmıştır. Betimsel analiz yöntemiyle çözümlenen bu veriler ışığında araştırmada elde edilen bazı sonuçlar şu şekildedir: Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu seçmeli din derslerinin önemli bir ihtiyacı karşıladığını düşünmektedir. Katılımcılara göre seçmeli din, ahlak ve değerler alanı derslerin verimli bir şekilde yürütülmesinde çeşitli sorunlarla karşılaştığı ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler bu sorunlarla ilgili olarak öğrenci, öğretmen, veli ve okul yönetiminden kaynaklı sorunları dile getirmişlerdir. Seçmeli derslerin veli ve öğrencilerin görüşüne göre belirlenmediği, ders seçme sürecinde öğrencinin ilgi ve yeteneklerinin göz önünde bulundurulmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, seçmeli din dersleri için yeterli sayıda öğretmen olduğunu ancak öğretmen kalitesinin istenen düzeyde olmadığını ve hizmetiçi eğitimlerin verimsiz olduğunu düşünmektedirler.

Anahtar kelimeler: Seçmeli Din Dersleri, Seçmeli Dersler, Din Eğitimi

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the efficiency of elective courses in the field of religion, ethics and values in secondary school which has been implemented since 2012-2013 academic year in line with the teachers' opinions. The research was structured in qualitative research model in order to obtain more detailed views of DKAB teachers about elective religious courses. The data were collected through semi-structured interviews with 24 DKAB teachers working in various secondary schools in Malatya city center, which were determined by easily accessible sampling technique, which is one of the purposive sampling methods used in qualitative research. The research was structured in a qualitative research model. Semi-structured interview forms developed by the researcher were used and data were collected through face-to-face interviews with teachers. In the light of these data analyzed by descriptive analysis method, some of the results are as follows: The majority of the teachers who participated in the study think that elective religious courses meet an important need. According to the participants, it was stated that various problems were encountered in the efficient conduct of elective religion, ethics and values. The teachers who participated in the study expressed problems related to these problems caused by students, teachers, parents and school administration. It has been determined that the elective courses are not determined according to the parents 'and students' views and that the interests and abilities of the students are not taken into consideration during the course selection process. The teachers who participated in the study think that there are enough teachers for elective religious courses, but the quality of teachers is not at the desired level and in-service trainings are inefficient.

Key Words: Elective Religious Courses, Elective Courses, Religious Education

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. İlgili Araştırmalar.....	5
BÖLÜM II: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Eğitimde Program	9
2.2. Eğitimde Verimlilik	10
2.3. Seçmeli Dersler ve Önemi	11
2.4. Türkiye’de Seçmeli Dersler ve Gelişim Süreci.....	14
2.5. 4+4+4 Eğitim Yasası ve Seçmeli Dersler	16
2.6. Seçmeli Derslerin Seçimi.....	17
2.7. Seçmeli Derslerin Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar.....	18
2.8. 2012 Öncesi Türkiye’de Okullarda Din Derslerinin Tarihsel Süreci	20
2.9. Seçmeli Din, Ahlak ve Değerler Alanı Dersleri	25
2.10. Ortaokul Seçmeli Din Derslerinin Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi (2012-2018).....	25

2.10.1. Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı	28
2.10.2. Temel Dini Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı.....	30
2.10.3. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı	32
BÖLÜM III: YÖNTEM	35
3.1. Araştırmanın Modeli	35
3.2. Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri	35
3.3. Veri Toplama Aracı	36
3.4. Veri Toplama Süreci ve Analizi.....	36
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM	38
4.1. Seçmeli Derslerin Programlarda Yer Almasına İlişkin Bulgular.....	38
4.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ve Seçmeli Din Derslerinin Amaçları Bakımından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	41
4.3. Seçmeli Din Derslerinin Seçilme Sürecine İlişkin Bulgular.....	45
4.4. Seçmeli Din Derslerinin Verimliliğine İlişkin Bulgular	49
4.5. Ortaokul Din Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Verimliliğini Etkileyen Problemler.....	52
4.5.1. Öğrenciden Kaynaklanan Sorunlar	52
4.5.2. Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunlar	56
4.5.3. Okul İdaresinden Kaynaklanan Sorunlar	61
4.5.4. Öğrenci Velilerinden Kaynaklanan Sorunlar	65
4.5.5. Öğretim Programından Kaynaklanan Sorunlar	68
4.5.6. Ders Kitapları ve Materyallerden Kaynaklanan Sorunlar	74
4.5.7. Verimliliği Etkileyen Diğer Sorun Alanları	79
4.6. Seçmeli Din Derslerinin Verimliliğinin Arttırılmasına İlişkin Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular	82
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	85

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (1)	29
Tablo 2.2: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (2)	29
Tablo 2.3: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (3)	30
Tablo 2.4: Temel Dini Bilgiler Dersi üniteleri ve kazanım sayıları	32
Tablo 2.5: Peygamberimizin Hayatı Dersi öğrenme alanları ve üniteleri	34
Tablo 3.1: Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin demografik özellikleri.....	35
Tablo 4.1: Seçmeli din derslerinin programlarda yer alması hakkındaki görüşler	38
Tablo 4.2: DKAB ve seçmeli din derslerinin amaçları bakımından değerlendirilmesi .	42
Tablo 4.3: Seçmeli derslerin seçim sürecine ilişkin değerlendirme	45
Tablo 4.4: Seçmeli derslerin verimliliği	49
Tablo 4.5: Öğrenciden kaynaklanan problemler.....	52
Tablo 4.6: Öğretmen temalı problemler.....	56
Tablo 4.7: Okul idaresinden kaynaklanan problemler.....	61
Tablo 4.8: Veliden kaynaklanan problemler.....	66
Tablo 4.9: Öğretim programından kaynaklanan problemler.....	68
Tablo 4.10: Ders kitapları ve materyallerden kaynaklanan problemler.....	74
Tablo 4.11: Diğer problemler	79
Tablo 4.12: Derslerin daha verimli olmasına yönelik öneriler	82

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TEGM	: Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
DOGM	: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
İHL	: İmam Hatip Lisesi
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi
TDB	: Temel Dini Bilgiler (İslam 1-2) Dersi
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı (Çevrimiçi sosyal eğitim platformu.)
DYK	: Destekleme ve Yetiştirme Kursları
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölüm araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, ilgili yayın ve çalışmalar ve kavramlardan oluşmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Türkiye’de Cumhuriyet tarihi boyunca görülen dinin devlet, eğitim, toplum ve birey hayatındaki yerinin ne olması gerektiğine ilişkin yürütülen tartışmaların önemli başlıklarından birisini de okullardaki din öğretimi oluşturmuştur. Bu konuda okullarda din derslerine hiç yer vermemekten, seçmeli ders olarak yer verilmesine ve zorunlu ders haline getirilmesine kadar farklı seçenekler denenmiş ve oldukça zengin bir deneyim ortaya çıkmıştır.

Benimsenen baskıcı laiklik anlayışıyla dinin vicdani bir meseleye indirildiği, devlet ve kamu hayatından görünümünün ortadan kaldırılmaya çalışıldığı Cumhuriyetin tek parti döneminde (1923-1946) eğitimin bilimselleştirilmesi ve çağdaştırılması adına din de eğitim sisteminden tedrici olarak tamamen çıkartılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili siyasal hayata geçişin yarattığı rekabet ortamının etkisiyle birlikte din, eğitim sistemi içerisinde kendisine yeniden yer bulmaya başlamıştır. Devlet eliyle sunulan din eğitimi, soğuk savaş yıllarında komünizmle mücadelenin önemli bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Yine bu süreçte Türkiye’nin etrafında gelişen “siyasal İslam’a” ve toplumda ortaya çıkan “kontROLSÜZ dini güç odaklarına” önemli bir kalkan olarak görülmüş ve bunun sonucu olarak, özellikle 1980 askeri darbe sonrası, eğitim sistemi içerisindeki yerini sağlamlaştırmıştır (Aşlamacı, 2017). İhtilal sonrası oluşan askeri yönetim, daha önce okullarda isteğe bağlı olarak okutulan din dersleri ile zorunlu olarak okutulan ahlak derslerini birleştirerek “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” adıyla ilkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar zorunlu olarak okutulmasına karar vermiş ve bu durumu 1982 Anayasası’nın 24. maddesiyle garanti altına almıştır.

Türkiye’de 1982’den beri ilk ve ortaöğretimde zorunlu olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersine yöneltilen eleştiriler, okullarda isteğe bağlı din eğitimi önerilerini de gündeme taşımıştır. Toplumun bir kesimine göre dini, kültürel bir olgu olarak ele alması gereken DKAB derslerinin bazı açılardan din eğitimi de içerecek şekilde verilmesi eleştirilere tabi tutulmuş, hatta bu dersin bu hâliyle zorunlu oluşu çeşitli davalara konu edilmiştir. Buna karşılık toplumun bir diğer kesimi de bu

dersin çocuklarına kendi dinlerini öğretmeleri için yetersiz olduğunu öne sürerek özellikle 1982 Anayasasının 24. maddesinden hareketle isteğe bağlı din eğitimi imkânının sunulmasını talep etmiştir (Kaymakcan vd. 2013).

Bu talepler ancak Ak Parti'nin üçüncü iktidar döneminde karşılığını bulabilmiştir. Ak Parti iktidarı 2012 yılında Türk eğitim sistemini yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında yaptığı düzenlemelerde seçmeli din eğitimiyle ilgili somut adımlar atmıştır. AK Parti Meclis Grubu tarafından 20 Şubat 2012 tarihinde TBMM Başkanlığı'na "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" teklifi sunulmuştur. Bu kanun tekliflerinden 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 25. maddesinde 11.04.2012 tarihinde yapılan değişiklikle ortaokul ve liselerde Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı (Siyer) derslerinin isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Bu iki dersin dışında bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler için Bakanlıkça geniş bir havuz oluşturulması istenmiştir. Bu kanuna uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu, 25. 06. 2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla ilköğretim kurumları için, 14. 08. 2012 tarih ve 124 sayılı kararı ile de ortaöğretim kurumları için haftalık ders çizelgelerini yayımlamıştır. Bu çizelgelerde ortaokul ve liselerde okutulacak seçmeli dersler listesine Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleriyle birlikte Temel Dinî Bilgiler dersi ilave edilmiştir.

Müfredata girmesinin ardından din ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri (seçmeli din dersleri) ile ilgili farklı boyutlarda tartışmaların devam ettiği görülmektedir. Öncelikle bu derslerin amaçlandığı gibi din öğretiminden ziyade din eğitime yönelik olarak öğretim programlarının hazırlanıp hazırlanmadığı, fiziki ve insan kaynağı bakımından gerekli alt yapının oluşturulup oluşturulmadığı ve mevzuatta düzenlendiği şekliyle seçilme sürecinde öğrenci ve velilerin tercihlerinin yeterince yansıtılıp yansıtılmadığı tartışılmaya devam etmektedir. 2012 yılından itibaren ortaokul ve liselerde okutulan bu derslerle ortaya çıkan tecrübeye bu derslerle amaçlananların gerçekleştirilebildiğini, bu derslerin etkili ve verimli bir şekilde yürütülebildiğini ve DKAB derslerinden amaç ve uygulama süreci olarak farklılığın ortaya konulabildiğini söyleyebilmek güçtür. Nitekim bu derslerin tercih edilme oranlarındaki düşüş de bu durumu doğrular niteliktedir (Çiftçi, 2017:5-6).

Ülkemiz için nispeten yeni sayılabilecek bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkan seçmeli din derslerinin yeterince araştırmalara konu edildiğini söyleyebilmek zordur. Özellikle yapılan müfredat çalışmaları, materyal hazırlama çabaları ve devam eden uygulama sürecinin verimliliğinin artırılması için bu alan üzerine bilimsel çalışmalar yapılması elzemdir. Bu çalışmada da seçmeli din derslerinin önemli paydaşlarından biri olan ve sahada bu dersin uygulayıcıları olan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda bu derslerin verimliliğinin değerlendirilmesi araştırmaya değer görülmüştür. Bu çerçevede araştırmanın problemi “*Öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda seçmeli din derslerinin verimliliğinin değerlendirilmesi*” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; ülkemizde ortaokullarda 2012-2013 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan seçmeli din, ahlak ve değerler alanı derslerinin verimliliğinin bu derslerin en önemli paydaşlarından birisi ve sahadaki uygulayıcısı olan DKAB öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1- DKAB öğretmenleri, genel olarak seçmeli derslerin, özel olarak ise din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin ortaokul ve lise programlarında yer almasını nasıl değerlendirmektedir?

2- DKAB öğretmenleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile seçmeli din derslerini amaçları bakımından nasıl değerlendirmektedir?

3- DKAB öğretmenlerine göre, okullarında okutulan seçmeli derslerin seçim süreci nasıl yürütülmektedir?

4- DKAB öğretmenlerinin din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin verimliliği hakkındaki görüşleri nelerdir?

5- DKAB öğretmenlerine göre seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen problemler nelerdir? Bu dersleri okuturken ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?

6- DKAB öğretmenlerinin seçmeli din derslerinin daha verimli olmasına yönelik önerileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Programlarda seçmeli derslere yer verilmesi, bireylerin birbirinden farklılıklarını kabul eden, onların çok yönlü eğitimine olanak sağlayan, kendi ilgi ve yeteneklerini keşfedecekleri ve geliştirebilecekleri, demokratik bir uygulamadır. Ancak programlarda seçmeli derslere yer verilirken gerekli altyapının hazırlanması ve bu derslerin etkililiğinin bilimsel araştırmalara konu edilerek paydaşlardan geri bildirim alınması beklenen yararların sağlanabilmesi için gereklidir. Geri bildirim yapılan düzenlemelerin amaca ulaşp ulaşmaması, yaşanan aksaklıklar ve karşılaşılan problemler için bizlere önemli ipuçları sunmaktadır. Araştırmamızda da ortaokullarda okutulan seçmeli din derslerinin verimliliğinin dersi sahada okutan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu derslerin okutulmaya başlandığı 2012-2013 öğretim yılından itibaren bu dersler üzerine yapılan çalışmaların azlığı konu üzerine daha fazla araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ülkemizde eğitim alanında yapılan değişikliklerin sıklığı göz önüne alındığında, yapılan değişikliklerin izlenmesi, elde edilen veriler ışığında değerlendirilmesi, alınan kararların ve izlenen politikaların yeniden gözden geçirilmesi süreçlerinin eksikliği, izleme ve değerlendirme çalışmalarının önemini artırmaktadır.

Buna karşılık gerekli fiziki ve insan kaynağı olanaklarını sağlanmadan, öğretim programları ve ders kaynakları yeterince hazırlanmadan ülkemizde 2012 yılında büyük bir hız ve aksaklıklarla uygulamaya konulan seçmeli din derslerinin uygulanma süreci, işlevselliği, amacına uygunluğu, uygulamadaki başarısı ve varsa karşılaşılan zorlukların tespiti incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür.

Seçmeli din derslerinin etkililiğini belirlemeye yönelik yönetici, öğretmen ve öğrenci gibi ilgili paydaşların gözünden mevcut durumu değerlendirmek, aynı zamanda bu derslerin geleceğine ilişkin alınabilecek pedagojik ve politik kararları şekillendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan ülkemiz için 2012 yılından itibaren henüz yeni bir tecrübe olan ve bu nedenle alan yazına henüz yeterince yansımamış olan seçmeli din eğitimi derslerinin sahada bu dersi okutan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi bakımından önemli görülmekte ve böylece ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. İlgili Araştırmalar

2012 yılında müfredata girip uygulanmasıyla beraber seçmeli din dersleri üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış ve yayınlanmıştır. Konu üzerine tespit edilen bazı çalışmalar şu şekildedir:

Seçmeli derslerin uygulanmaya başlamasından kısa bir süre sonra Kaymakcan, Aşlamacı, Yılmaz ve Telli tarafından “Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu” adlı çalışma yayınlanmıştır. Raporda seçmeli din derslerinin ilk uygulanan öğretim programları incelenmiştir. Kur’an-ı Kerim, Hz Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin öğretim programları ayrı ayrı ele alınıp programlar amaç ve kazanımlar, öğrenme öğretme süreçleri, içerik, ölçme ve değerlendirme aşamaları açısından analiz edilmiştir. Araştırmada temel olarak seçmeli din derslerinin “din eğitimi” beklentisi ile ortaya çıkmasına rağmen hazırlanan programların daha ziyade “din öğretimi” gibi olduğu ve bu bakımdan DKAB derslerinden yeterince ayrıştırılmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Kaymakcan vd., 2013).

Konu üzerine yapılan bir diğer çalışma Bahçekapılı (2013) tarafından gerçekleştirilen “Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri; İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmadır. Bu çalışma ile seçmeli din dersleri farklı paydaşlar olan öğrenci, öğretmen ve velilerinin görüşleri doğrultusunda incelenmiş ve söz konusu paydaşların beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlar arasında paydaşlar tarafından seçmeli din derslerinin, din eğitimi açısından önemli bir boşluğu dolduracağına düşünülmesi ortaya çıkarılmıştır. Bir diğer önemli sonuç ise öğrencilerin seçmeli din derslerini tercih etmemesindeki en önemli faktörün olarak veli olduğu görülmüştür.

Meydan (2013) tarafından seçmeli din derslerinin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesine dair çalışma yapılmıştır. Çalışmada Zonguldak ilinde dört ortaokul ve üç liseden 340 öğrenci ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin çok büyük kısmının dersleri kendi ilgi ve istekleri doğrultusunda; dinlerini daha iyi öğrenmek ve daha ahlaklı bir insan olmak beklentisi ile tercih ettikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin derslerden memnuniyet düzeyleri yüksektir. Ancak içerik ve öğretim materyalleri açısından özellikle ortaöğretim

kademesinde ve akademik düzeyi yüksek öğrencilerde beklentileri karşılamada yetersiz kaldığı saptanmıştır.

Yine Meydan (2015) tarafından gerçekleştirilen diğer bir çalışmada seçmeli din derslerinde karşılaşılan problemlerin öğretmen görüşleri doğrultusunda inceleme amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve Zonguldak ilinde görev yapan 70 öğretmenin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; ders içeriklerinin öğrencilerin güncel hayatlarına yeterince hitap etmediğine, konu ve kavramların güncellenmesi gerektiğine, öğretmenlerin alan bilgisi açısından yetersiz kaldığına dair sonuçlar elde edilmiştir.

Katipoğlu (2015) tarafından “Liselerde (9. ve 10. sınıf düzeyinde) Seçmeli Olarak Okutulan Hz Muhammed’in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda din derslerinin öğrenci davranışları üzerinde olumlu etkileri olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed’in Hayatı dersine yönelik öğrenci tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür.

Kotan (2015) tarafından “Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışma Antalya ili örneği olarak hazırlanmış ve seçmeli din derslerinin öğrenci, öğretmen ve yönetici görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, öğrencilerin eksik dini bilgilerini tamamlamak için bu dersleri seçmeleri ve seçmeli din derslerinin not ortalamalarını yükseltmede bir araç olarak görmelerine dair sonuçlara ulaşılmıştır.

Görer (2015) tarafından “Ortaokul Düzeyinde din, ahlak ve değerler Alanındaki Seçmeli Derslerinin Öğretmen-Öğrenci Görüşlerine Göre Program Açısından Değerlendirilmesi (Denizli Yatılı Bölge Ortaokulları Örneği)” adlı yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilere göre seçmeli derslerin öğretim programlarının yetersiz olduğu ön planda iken öğretmenlere göre okuldaki araç-gereç ve fiziki sorunlar ön plana çıktığı saptanmıştır. Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç ise seçmeli ders müfredatı ile DKAB müfredatının benzer olduğundan zamanla öğrencilerin dikkatini çekmediğidir.

Acuner (2015) tarafından hazırlanan “Öğrencilere Göre Seçmeli Kur’an-ı Kerim Dersi: Artvin İli Örneği” isimli çalışma yaklaşık 300 öğrenciyle nicel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Bu çalışma ile Kur’an-ı Kerim dersinin seçilme sebepleri, amaca ulaşılabilirliği, öğrencilerin derse ilgisi gibi konular değerlendirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin din derslerini tercihlerinde, kendi istek ve meraklarının etkili olduğu, buna karşılık okul idaresi ve öğretmen faktörü ile arkadaş ve çevre faktörünün dersin tercihinde ciddi bir faktör olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca dersin etkililiği açısından öğrencilerin yaklaşık üçte birinin dönem sonunda Kur’an-ı Kerim’i okumayı öğrenemediği saptanmıştır.

Gürer ve Keskiner’in (2016) tarafından yapılan ve “Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda din, ahlak ve değerler Alanı Seçmeli Derslerine Dair Bir İnceleme” adlı çalışmada ise seçmeli din derslerinin program geliştirme açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Seçmeli din derslerinin öğretim programlarının ihtiyaç, hedef, kazanım ve içerik gibi program geliştirmenin temel unsurları açısından eksikliklerin söz konusu olduğuna, bazı okul idarecilerinin genel kanının aksine seçmeli din derslerinin seçimine olumsuz bir müdahalede bulunduğu dair bulgular elde edilmiştir.

Özüt (2014), “İlköğretim Düzeyindeki Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Öğretmen ve Okul Yöneticisi Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında seçmeli derslerin seçim sürecini öğretmen ve okul yöneticileri görüşleri doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda okuldaki araç-gereç, mekân eksikliğinin seçmeli derslerin yürütülmesinde öncelikli sorun olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlere göre okullarda seçmeli derslerin belirlenmesinde birinci sırada okulun imkânları etkili olurken, yöneticilere göre öğrenci isteklerinin daha belirleyici olduğuna ulaşılmıştır.

Çiftçi (2017) tarafından “Ortaokul din, ahlak ve değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmada seçmeli din derslerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öğrenci ve velilerin seçmeli ders seçim sürecinde aktif olmadıkları ve okullarda okutulan Kur’an-ı Kerim dersinin camilerde okutulmasından daha verimli olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

Sünter (2017) tarafından “Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması” adlı makale yayınlanmıştır. Bu makalede Antalya’da ortaöğretim kurumlarında Temel Dini Bilgiler dersine giren 8 öğretmen ile nitel bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada seçmeli TDB dersinin programının işlevselliği ve uygulanabilirliği açısından görüşlerini tespit etmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin öğrencileri derslere yeterince motive ettikleri ancak öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin programa göre yetersiz olduğu ifade edilmiştir.

Gündoğdu (2017) tarafından “Din Dersleri Neden Tercih Edilmiyor? (Ordu İli Örneği)” isimli makale yayınlanmıştır. Bu çalışmada Ordu ili içerisinde beş farklı okulda öğrenim gören 559 öğrenciyle nicel bir çalışma yürütülmüştür. Bu araştırma seçmeli din derslerini seçen öğrenci sayısındaki azalışın nedenlerini bulmak amaçlanmıştır. Öğrencilerin seçmeli din derslerini tercih etmemesinin en önemli nedeninin “dinî bilgiler” bakımından kendilerini yeterli görmeleri ve ilahiyat alanı dışında eğitim alma istekleri olduğu tespit edilmiştir. Program geliştirme açısından araştırmanın ortaya koyduğu en önemli sonuç ise öğrencilerin din derslerinde aynı konuların tekrar edilmesinden duyduğu isteksizliktir.

Yazıbaşı (2018) tarafından “Ortaöğretim Öğrencilerinin Gözünden Seçmeli Din Dersleri: Kırıkkale Örneği” isimli makale yayınlanmıştır. Bu makale lise öğrencilerinin seçmeli din derslerinin içerikleri, kitapları ve öğretmen yeterlilikleri gibi konulardaki görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğrenciler seçmeli din derslerinde işlenen konuların, günlük ihtiyaçlarına cevap verebilecek içerikte olduğunu düşünmektedirler. Bununla birlikte öğrencilerin ders kitaplarının hazırlanmasına özen gösterilmediği, ders kitaplarında yeteri kadar etkinliğe yer verilmediği şeklinde görüşleri tespit edilmiştir.

Köse (2018) tarafından Ortaokullarda Seçmeli Din Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi adı ile yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmada Gaziantep İlinde 8 ortaokulda öğrenim görmekte olan 574 öğrenciyle anket çalışması yapılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin seçmeli din derslerini yüksek oranda kendilerinin tercihi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bir diğer sonuç ise dersi alan öğrencilerin geneli bu dersleri DKAB dersinin tamamlayıcısı olarak gördüğüdür.

BÖLÜM II: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitimde Program

Genel olarak yapılması gereken bir işin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını, zamanını, nasıl ve nerede yapılacağını gösteren bir tasarı anlamına gelen program kavramı, eğitim alanında eğitim programı, öğretim programı, ders programı, müfredat programı gibi farklı adlandırmalarla kullanılmaktadır (Büyükkaragöz ve Çivi, 1998:189). Eğitim kurumlarında okutulacak dersler, konular ve faaliyetler listesi anlamında kullanılan müfredat programının yerini 20. yy'ın ortalarından itibaren program geliştirme alanındaki gelişmelere uygun olarak daha kapsamlı ve detaylı hazırlanan eğitim programları almıştır (Aşlamacı, 2017: 81). Ertürk (1982, 14) eğitim programı kavramını, “Belli öğrencileri belli bir zaman süresi içinde yetiştirmeye dönük düzenli eğitim durumlarının tümü” olarak tanımlamakta ve bu tanımlamadan hareketle bu kavram yerine yetişek kavramını kullanmaktadır. Varış (1996, 14) ise eğitim programını, “Bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik tüm faaliyetler” olarak tanımlamaktadır. Bunun ötesinde eğitim programı kavramı, sınıf içinde okutulan tüm derslerin öğretimi ile birlikte, okul içi ve çevresinde planlı ve programlı olarak gerçekleştirilen bütün etkinlik ve hizmetlerden meydana gelen çok boyutlu ve kapsamlı bir bütünlüğü ifade etmektedir (Aşlamacı, 2017).

Öğretim programı ise eğitim programına göre daha ayrıntılı ama kapsamı ona göre daha dar olan program türüdür. Örneğin eğitim programı okuldaki sağlık hizmetleri, rehberlik hizmetleri gibi ders dışı aktiviteleri de kapsarken öğretim programı bu türden ders dışı faaliyetleri kapsamaz. Buna karşılık eğitim programı içerisinde ağırlık taşıyan bölüm öğretim programıdır. Öğretim programı okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması gereken bir dersin öğretimi ile ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2009: 16). Varış (1996, 14) ise öğretim programını, “Belli bilgi kategorilerinden oluşan bilgi, tutum ve becerilerin eğitim programlarının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına yönelik programlar” diyerek tanımlamaktadır.

Hem eğitim hem de öğretim programlarına göre daha dar kapsamlı olan ders programı kavramı ise, bir ders süresi içinde planlanan hedeflerin bireye nasıl

kazandırılacağını gösteren tüm etkinliklerin yer aldığı plan şeklinde tanımlanmaktadır (Demirel, 2009: 4-6).

2.2. Eğitimde Verimlilik

Genel olarak verimlilik, bir üretim ya da hizmet sisteminin ürettiği çıktı ile bu çıktıyı yaratmak için kullanılan girdi arasındaki ilişkidir. Bu nedenle verimlilik, çeşitli mal veya hizmetlerin üretimdeki kaynakların emek, sermaye, arazi, malzeme, enerji, bilgi-etken kullanımınıdır diye tanımlanabilir. Yüksek verimlilik, aynı miktar kaynakla daha çok üretmek ya da aynı girdiyle daha çok çıktı elde etmektir (Özdemir, 1995). Ancak verimlilik artık klasik tanımı ile sanayi toplumunda daha fazla üretimi konu almasıyla ve yalnız girdi/çıkıtı oranı ile değil, kalite, rekabet, enformasyon teknolojileri ve eğitim ile birlikte anılmaya başlanmıştır (Demirci, 2011: 16).

Eğitimde verimlilik, önceden kararlaştırılan ya da saptanan amaçlara, öğrencilerin ne ölçüde ulaştıkları veya istenilen niteliklerin ne kadarının kazanıldığına bir ifadesidir. Eğitimde verimlilik amaçlar ve hiyerarşi içerisinde başta Milli Eğitimin hedefleri olmak üzere programda belirtilen okulların sınıfların derslerin ünitelerin ve konuların hedeflerine ulaşma oranı olarak anlaşılmaktadır. Bir eğitim sisteminin verimliliğini veya verimsizliğini bu oran ifade etmektedir (Arslan, 2016: 2).

Ülkeler her alanda olduğu gibi eğitimde de verimliliğe önem vermek zorundadırlar. Eğitimde verimlilik kavramıyla bu süreç içerisinde yetiştirilen öğrencinin nitelikli olması anlaşılmalıdır. Bu nedenle nitelikli eğitim bütün ülkelerin gündeminde ön sıralarda yer almaktadır. Eğitim süreci sonucunda elde edilen çıktının veya nihai ürünün kalitesi verimlilikte daha ön planda yer almaktadır (Dinçer, 2002: 36).

Verimlilik kavramını bu tanım ve bakış açıları ile incelediğimizde karşımıza girdi ile çıktılar arasındaki oran, denge ve girdiye göre istenen sonuç çıkmaktadır. Bugün toplumların her alanında verimlilik temel kavram haline gelmeye başlamıştır. Giderek azalan kaynakların daha verimli kullanılması amaçlanan bu kavram ile eğitim sistemi de iç içe geçmiş durumdadır. Nitekim bir eğitim sisteminden beklenen, nitelikli bireylerin yetişmesidir. Bu da eğitimin ne denli verimli olduğundan geçecektir. Ancak her zaman verimlilik istenilen düzeyde gerçekleşmeyebilmekte ve istenen çıktılar elde edilemeyebilmektedir.

Eğitim sisteminin verimliliği bu sisteme müdahalede bulunan i ve dış etmenlerin kendileriyle, birbirleriyle olan etkileşimlerinde ve var olan işlevlerini yerine getirip getiremedikleriyle alakalıdır. Eğitim sisteminin verimliliği, sistemi oluşturan alt sistemlerin ve sisteme etki eden dış sistemlerin kendilerine düşen işlevlerini gerektiği gibi yapmalarıyla sağlanabilir. Konuya bu açıdan bakıldığında, eğitim sisteminin başarılı olmasında rol oynayan onlarca i ve dış etkenlerden söz edilebilir. Örneğin, eğitimde verimliliği etkileyen okul, idare, ğretmen, program, araç, gereç, öğrencinin hazırbulunuşluğu, ğrenci sayısı, bina ve sınıfların düzenlenişi, eğitici olmayan iş görenler, ders ve kaynak kitapları vb. i öğeler olarak; ana, baba, iş çevresi, eğitim müdürlükleri, teftiş organı, merkez rgt, başta devlet ve siyasal kurumlar olmak üzere öteki kurumlar, ülkenin demografik yapısı, ülke coğrafyası ve yerleşim birimlerinin genel yapısı, toplumun etnik özellikleri, genel geçer toplumsal değerler ve inanç örüntüsü vb.de dış öğeler olarak sayılabilir. Doğaldır ki, verimliliği etkileyen bu öğelerin her biri ayrı bir makale konusu olacak kadar önemli ve irdelenmesi gereken konulardır” (Dinçer, 2002: 43).

2.3. Seçmeli Dersler ve nemi

Günümüz dünyasında bilginin hızla artması ve bilgiye ulaşmanın giderek kolaylaşması eğitim programlarının da bu yöndeki ihtiyaçları karşılama gereksinimini aynı ölçüde arttırmıştır. Bu yüzden okul programlarının bu geniş bilgi, becerileri ve ihtiyaçları kapsayacak şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Eğitim sisteminin geliştirilmesi nitelik açısından ağdaş standartlara ulaşmasının bir yolu da bilim ve teknolojideki gelişmelere uygun program çalışmalarının yapılmasıdır. Bu bağlamda ğretim programlarının geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Ekonomide, bilişim teknolojilerinde sosyal ve kültürel hayatta yaşanan değişim okuldan beklenen işlevlerin niteliğini değiştirmekte ve zorlaştırmaktadır. Bu hızlı gelişim ve dönüşümlere ayak uydurabilen bireylerin yetiştirilmesinde onların çeşitli becerilerle donatılmış ve çok yönlü olarak eğitilmeleri önem taşımaktadır. Çünkü günümüz dünyasının ve bireyin istek ve beklentileri de sürekli değişmektedir. Bu noktada seçmeli derslerin öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarmada ve onları hayata hazırlamada faydalı olduğu fikri genel kabul görmektedir. Buna yönelik olarak okullarda ders programlarının zorunlu ve seçmeli dersler olarak ikiye ayrıldığı gözlenmektedir. Zorunlu dersler öğrencilerin okullarını bitirebilmek için almaları

gereken temel derslerdir. Seçmeli dersler ise okulların ya da öğrencilerin birçoğlarının içinden seçebilecekleri derslerdir (Earged, 2008).

Seçmeli ders kavramı olarak farklı eğitim anlayışları ve eğitim programları yaklaşımlarında farklı şekillerde ele alınmıştır. Farklı tanımlar kuramcılarının uygulamaya yansıyan eğitim anlayışları ile ilişkilidir. En genel anlamda seçmeli dersler (elective courses) temel derslerin dışında kalan, zorunlu olmayan ve öğrencilerin isteğine bağlı alternatif derslerdir. Seçmeli dersler bir öğrencinin zorunlu dersler ve programın karşılık veremediği ilgi ve yeteneklerini geliştirmek için oluşturulmuştur. Bu dersler, öğrencilerin öğrenmede önemli olan ilgi, merak ve motivasyonunun üst düzey olduğu dersler olarak kabul edilir. Seçmeli dersler katı program anlayışından uzaklaşıp öğrencilerin ilgilerini geliştirmelerine hizmet eder. Derslere programda yer verilirken sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile öğrencinin ilgisi, ihtiyaçlar vb. göz önünde bulundurulmalıdır (Uysal, 2019: 6).

Eğitimde bireyin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinin giderek daha önemli hale geldiği günümüzde program geliştirme çalışmalarını bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanmasına; yeteneklerinin geliştirilmesine imkân verecek doğrultuda yürütme eğilimi artmıştır. Bu doğrultuda aynı eğitim kademesindeki bireylerin hepsinin sahip olması gereken konuları merkeze alıp bunun dışındaki pek çok konuyu öğrencilerin kendi ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda seçimlik dersler aracılığıyla almasını sağlayan çekirdek programlama yaklaşımı önemli hale gelmiştir. Merkezde yer alan çekirdek konular dışında öğrencinin tercihine bağlı olarak alınan bu dersler seçmeli/seçimlik dersler olarak adlandırılmaktadır (Meydan, 2013: 223).

MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde (MEB, 2013) yer alan seçmeli dersler tanımında ise, öğrencilerin amaçladıkları ve yöneldikleri bir alanda gelişmelerine veya ilgi ve istekleri doğrultusunda çeşitli alanlarda ilerlemelerine ve yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlayan dersler olarak ifade edilmiştir. Aynı yönetmelikte seçmeli derslerin uygulanma sürecine ilişkin olarak ise; uygun fiziksel ortamın ve öğretmenin bulunması durumunda uygun görülecek ortaöğretim kurumlarında öğrencileri girişimciliğe ve üretkenliğe teşvik edecek, çevrenin ihtiyaç ve özelliklerine uygun yeni seçmeli derslerin öğretim kapsamına alınabileceği belirtilmiştir (Uysal, 2019: 7).

1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin etkilerinin dünyanın her yerinde görülmeye başlamasıyla beraber toplum yapısında ve bireyin yaşantısında köklü değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Bireyler her zamankinden daha da özgür hale gelmiş, bireyin istekleri yaşadığı toplum ve siyasi yapı tarafından dikkate alınmayı gerekli kılmıştır. Bireyin ve toplumun ilgi ve ihtiyaçları hiç olmadığı kadar istekli ve gür bir şekilde dillendirilmeye başlamıştır. Bu ihtiyaç bireyin ve toplumun eğitiminde de görülmüş ve seçmeli derslerle ilişkilendirilmiştir (Bahçekapılı, 2013).

Öğrenciye zorunlu derslerin yanında kendi seçimine göre ders belirleme imkânı vermek çağımızın özgürlük ve demokrasi anlayışına uygun düşmektedir. Öğrenciye ders seçimi imkânı sunarken okula karşı olumlu bir tutum içerisine girmesine katkı sunarken farklılıkları fark etme, farklılıklara hoşgörü ile bakma değerlerini de özümsemesine yardımcı olabilir. Seçmeli dersler günümüzde eğitimin ayrılmaz bir parçası haline gelmeye başlamış, öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklerini geliştirmesine katkı sunmaktadır (Kotan, 2015).

Bu yorumlardan da anlaşılacağı üzere seçmeli ders uygulamalarının günümüzün bireyselleşen hayatına, ilgi ve ihtiyaçlarına göre yön veren bireyin tercih hakkına duyulan saygıdan kaynaklandığı görülmektedir. Tek tip toplum yapısının gerilerde kalması, çokkültürlülük, çoğulculuk kavramların hayatımızın her alanına girmesiyle beraber eğitimde seçeneklerin artırılması ve ailelerin eğitim kurumlarından beklentilerinin tatmin edilmesine seçmeli derslerin bu yönüyle katkı sağladığı görülmektedir.

Tek tip eğitim anlayışının sona erdiği ve her bireyin farklı yetenek, zekâ, ilgi alanına, ön bilgilere ve motivasyona sahip olduğu gerçeği tüm dünyada kabul görmektedir. Eğitimi önemli kılan nitelik ise bu farklılıkları gözeterek bireylere eğitim faaliyetleri sunabilmesidir. Bu açıdan eğitim sistemimizdeki düzenlemelerden biri de programları esnekleştirme isteğidir. İnsan niteliklerini ve ihtiyaçlarını esas kabul etmek ve insanı merkeze alarak eğitim ve öğretimi mümkün olduğunca kişiselleştirmek esnek programların özellikleridir. Bu açıdan esnek programların yansımalarından biri de seçmeli derslerdir denebilir (Tepecik, 2018: 9).

Seçmeli derslerin programlarının modüler bir tarzda ele alındığı gerçeğini göz önünde bulundurursak; bu öğrenme elemanının temel nitelikleri bütünlük, amaçların

davranışsal olarak ifade edilmesi, değişik öğrenme durumlarının düzenlenmesi ve öğrenci etkinlikleri yönünde sonuç hakkında dönüt düzeltme verilmesi şeklinde özetlenebilir. Başka bir ifadeyle modül, öğrenme amaçlarını gösteren, amaçlara ne derece ulaşıldığını kontrol imkanı veren, değişik öğrenme durumları içinde bulunan bireylerin etkili bir biçimde kullanabilme özelliği taşıyan, kendi içinde bütünlüğü olan bir yaklaşımdır (Özkan, 2005: 120).

Seçmeli dersler okul programlarının ayrılmaz bir parçası olarak öğrencilerin gelişimlerine destek olmaktadır. Seçmeli dersler öğrencilerin bilişsel (bilgi, beceri), duyuşsal (ilgi, tutum) ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Farklı ilgi, ihtiyaç ve yeteneklere sahip öğrencilere programlarda farklı ders seçenekleri sunulmaktadır. Seçmeli derslerin aynı zamanda öğrencilere hayat becerileri kazandıracak özellikte olması da beklenmektedir. Hızla değişen dünyamızda öğrencilerin bu değişime ayak uydurabilmeleri için onların hayat becerilerinin de geliştirilmesi gerekmektedir (Earged, 2008).

Seçmeli ders uygulamasının özellikle eğitimde adaptasyon ve verimlilik oranının yükseldiği, esneklik özelliğinden dolayı eğitimin her alanına uygulanabileceği, sürekli eğitim ve yaşam boyu eğitim gibi kavramlarla uygun bir yapı oluşturabileceği ifade edilmektedir.

2.4. Türkiye’de Seçmeli Dersler ve Gelişim Süreci

Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan seçmeli ders uygulaması günümüze kadar edindiği tecrübe ile birçok değişime uğramıştır. İlk olarak İstanbul Atatürk Kız Lisesi’nin pilot okul olması ile karşımıza çıkan seçmeli dersler bu lisenin programında özel dersler olarak nitelendirilmiştir. Bu ilk denemede yer alan dersleri; İngilizce, Resim-iş, Müzik, Biçki-Dikiş, Yemek Pişirme, Ev İdaresi, Çocuk, İlk Yardım ve Daktilo olarak sıralayabiliriz (Albayrakoğlu, 2016).

1970 ve 2010 yılları arasında toplanan Milli Eğitim Şuralarında alınan tavsiye kararları seçmeli derslerin ilerlemesinde birer basamak değeri taşımıştır. Özellikle 8. ve 9. Milli Eğitim Şuralarına bakıldığında seçmeli dersler üzerinde önemle durulmuş ve seçmeli derslerin gerekliliği vurgulanmıştır. 1970 yılında toplanan 8. Milli Eğitim Şurasında seçmeli dersler şu şekilde yer almıştır: “*Seçmeli dersler, ders dışı eğitsel ve sosyal faaliyetler, öğretmen-veli ilişkileri, sürekli gözlemler ve rehberlik yolu ile ilgi ve*

yeteneklerini anlama, buna göre ya ortaokulda çeşitli programlara yöneltme ya da hayata hazırlama bakımından yardım edilmelidir. Ortaokulda dersler, zorunlu ve seçmeli dersler olmak üzere iki gruba ayrılır. Zorunlu dersler her öğrencinin koşulsuz alacağı genel derslerdir. Seçmeli dersler ise çevrenin özelliklerine ve olanaklarına göre belirlenen ve seçimi her öğrencinin isteğine bırakılan derslerdir.” (TTKB, 1970, 2).

9. Milli Eğitim Şurasında ise seçmeli derslerin amacı ile ilgili olarak; “ *Seçmeli dersler, ders dışı eğitsel ve sosyal faaliyetler, öğretmen-veli ilişkileri, sürekli gözlemler ve rehberlik yolu ile ilgi ve yeteneklerini anlama, buna göre ya ortaokulda çeşitli programlara yöneltme ya da hayata hazırlama bakımından yardım edilmelidir. Ortaokulda dersler, zorunlu ve seçmeli dersler olmak üzere iki gruba ayrılır. Zorunlu dersler her öğrencinin koşulsuz alacağı genel derslerdir. Seçmeli dersler ise çevrenin özelliklerine ve olanaklarına göre belirlenen ve seçimi her öğrencinin isteğine bırakılan derslerdir* (TTKB, 1970, 2) ifadelerine yer verilmiştir. Bu şuradan sonra seçmeli derslerin programlarda daha yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir (Uysal, 2017).

Görer’e (2017) göre 2000’li yıllarda toplanan şuralarda seçmeli dersler de şura konuları arasında yer bulmuş ve önemli kararlar alınmıştır. Bu kararları şöyle özetleyebiliriz: 16. Milli Eğitim Şura’sında, seçmeli derslerin öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirici ana meslek alanlarını ve eğitim olanaklarını, mesleki teknik öğretim programlarını tanıtıcı özendirici bir biçimde düzenlenmesi gerektiği kararı alınmıştır (TTKB, 1999). 17. Millî Eğitim Şura’sında seçmeli derslerle ilgili olarak ilköğretimde seçmeli sayısı artırılmalıdır ve seçmeli beceri dersleri dışındaki dersler notla değerlendirilmelidir şeklinde kararlar alınmıştır (TTKB, 2006). 18. Millî Eğitim Şura’sında ise isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu ve üniversiteler arasında iş birliği yapılarak psikolojik danışma ve rehberlik lisans programı günün şartlarına uyarlanmalı; söz konusu programda alanın özelliklerine göre seçmeli derslere ağırlık verilmeli ve çeşitlendirilmelidir (TTKB, 2010).

18. Millî Eğitim şûrasında “*Anayasa’nın 24. maddesinin ilgili hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarına ahlaki ve manevi değerlerine yardımcı olmak*

amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır” şeklindeki kararı alınmıştır.

2.5. 4+4+4 Eğitim Yasası ve Seçmeli Dersler

Değişen ve gelişen dünya ekseninde ülkemizde de yenilik çabaları içine girilmesinin en büyük yansımalarından birini eğitim alanında yapılan yenilik ve değişimlerde görmekteyiz. Bu bağlamda eğitim sistemimizi iyileştirme ve geliştirme çalışmaları yasal zeminlerde de temellendirilmektedir.

Eğitim sistemimizde 30 Mart 2012 tarihli 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile köklü değişimler yaşanmış, reformlar ilan edilmiştir. 2012 yılında yapılan bu reformlar ile birçok alanda düzenlemeye gidilmiştir. Kamuoyunda da çok tartışılan bu yeniliklerin bazıları; okula başlama yaşı, eğitim kademeleri ve isimleri, imam hatip ortaokullarının tekrar açılması, zorunlu eğitimin süresi, kademeler arası geçişler, öğretmenlerin özlük hakları gibi konularda olmuştur. Bunun yanında araştırmamızın da konusu olan seçmeli dersler bu kanun ile beraber yeni bir gelişim ve değişim göstermiştir (Akay vd., 2016: 2).

Türk eğitim sisteminde “reform” olarak nitelendirilen, 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” değişikliği TBMM Genel Kurulundan 30 Mart 2012 tarihinde geçmiş ve 11 Nisan 2012 tarih ve 28261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişikliklerden biri olan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 25. maddesinde yapılan değişiklikle; ortaokullar ile İmam Hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik derslerin oluşturulması belirtilmiş, ortaokul ve liselerde okutulacak seçmeli dersler için Bakanlıkça geniş bir havuz oluşturulması istenmiştir.

Bu kanuna uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu 25. 06. 2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla “İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi”ni yayımlamıştır. Bu çizelgede ortaokullarda okutulacak seçmeli dersler olarak; “Din, Ahlak ve Değerler”, “Dil ve Anlatım”, “Yabancı Dil”, “Fen Bilimleri ve Matematik”, “Sanat ve Spor” ve “Sosyal Bilimler” olarak belirlenen altı farklı alanda 21 ders belirlenmiştir. Yine Talim Terbiye Kurulu’nun 14. 08. 2012 tarihli ve 124 sayılı

kararı ile “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi”ni yayınlamak geniş bir seçmeli ders listesine yer vermiştir.

Yapılan bu düzenlemelerin amacını Milli Eğitim Bakanlığı; “Toplumun ortalama eğitim süresini yükseltmek ve eğitim sisteminin bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirmeyi sağlayacak biçimde düzenlemek” şeklinde tanımlamıştır. Uzun tartışmalar sonrası yasal düzenlemeler ile uygulamaya konulan zorunlu kesintili eğitim ile daha esnek yapıda bir eğitim sistemi hedeflenmiş ve ortaokullarda sayısı 10 olan seçmeli dersler 6 kategoride 21 ders şeklinde düzenlenmiştir. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının “25.06.12 tarih ve 69 sayılı kararı ile 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren seçmeli dersler 5. ve 9. Sınıftan itibaren kademli olarak ortaokul ve liselerde uygulanmaya başlamıştır.

6287 sayılı kanun öncesi ve sonrasında seçmeli ders uygulamaları karşılaştırıldığında yeni uygulama ile seçmeli ders sayısı arttırılmıştır. Seçmeli dersler alanlarına göre kategoriler haline getirilmiş daha önce olmayan “Din, Ahlâk ve Değerler Alanı” grubu dersleri eklenmiştir.

2.6. Seçmeli Derslerin Seçimi

Eğitim sistemimizde seçmeli derslerin yakın tarihine baktığımızda derslerin seçimi ile ilgili farklı uygulamalar görmekteyiz. 2012 yılı öncesi dönemde seçmeli derslerin seçiminde öğretmenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. 2005-2006 eğitim-öğretim yılı içerisinde uygulanan seçmeli derslerin seçiminde; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının (TTKB) 14.7.2005 tarih ve 192 sayılı kararında şunu görebiliriz. Okullarda okutulacak seçmeli derslerin, öğretim yılı başında okulun ve çevrenin şartları, öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları ile velilerin görüşleri de dikkate alınarak öğretmenler kurulunca belirlenmesi ön görülmektedir (Kotan, 2015: 17).

Zorunlu kesintili eğitim ile 2012-2013 yılında uygulanmaya başlanan seçmeli derslerin Temel Eğitim Genel Müdürlüğü 31.08.2012 tarihli genelgesine bakıldığında ortaokul ve imam hatip ortaokuluna başlayacak 5. sınıf öğrencilerinin izlemesi gereken yol gösterilmiştir. 03-10 Eylül 2012 tarihleri arasında bakanlığın internet sitesindeki seçmeli ders tanıtımlarını izleyerek hangi dersi seçeceklerine karar vermeleri daha sonra 10-12 Eylül tarihlerinde ise öğrenim göreceği okul müdürlüğüne yazılı dilekçe ile müracaatlarını yapmaları istenmiştir. Okul müdürlükleri de öğrencilerin dilekçelerinde

seçmiş oldukları dersleri e-okul sistemine gireceklerdir. Buna göre öğrenciler dersler hakkında bilgilendirilecek ve hangi dersleri seçeceklerine karar vereceklerdir. Daha sonra ise bu dersleri yazılı bir şekilde okul idaresine verecek ve okul idaresi öğrencinin tercihlerini sisteme işleyecektir. Tüm bu işlemler eğitim öğretim yılı başında olacaktır. Bu yöntemin 2012 sonrası seçmeli ders uygulamasının ilk yılı için kullanıldığı unutulmamalıdır.

Aynı genel müdürlüğün 16.01.2019 tarihli genelgesine bakıldığında seçmeli derslerin seçim işlemlerinin bir önceki eğitim-öğretim yılı ortasında yapılmaya başlandığı, bu uygulamanın da “eğitim-öğretim yılı başında ders kitapları/öğretim materyallerinin öğretmen ve öğrencilerimize eksiksiz ve zamanında sunulabilmesi, okullarımızda öğretmen norm kadrolarına yönelik sorunlar yaşanmaması için...” şeklinde gerekçelendirildiği görülmektedir. Öğrencilere Şubat ayında verilen örnek dilekçelerin velileri ile birlikte doldurulması ve ders seçiminin yapılması istenmektedir. Böylece öğrencilerin bir sonraki eğitim öğretim yılında görmek istedikleri, alacakları seçmeli dersler belirlenmekte ve gereken hazırlıklar yapılmaktadır. Bu uygulama ders materyallerinden, sınıfların yeterliliğine, öğretmen kadrosundaki ihtiyaçlara kadar oluşabilecek birçok problemi önceden görme ve önlem alma adına verimli bir uygulama olduğu görülmektedir.

Bu iki genelgeden anlaşıldığı üzere derslerin seçimi öğrencilere bırakılmıştır. Daha önceki uygulamada çevre şartları, okulun imkânları, öğrenci ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulunarak öğrenciye sunulacak seçmeli dersler öğretmenler kurulu tarafından belirlenmekteydi (Uysal, 2016: 20). Yeni uygulamada ise seçmeli ders çizelgeleri doğrultusunda idarenin imkânlar dâhilinde oluşturacağı seçmeli ders grubunu veya dersleri öğrencilere sunması öğrencilerin üç ders seçmesi, aynı dersi seçen öğrencilerin 10’u geçmesi durumunda bu derslerin açılması gerektiği belirtilmiştir.

2.7. Seçmeli Derslerin Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın yayınladığı 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanacak olan “İlköğretim Kurumları (İlkokul-Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesine bakıldığında okullarda okutulacak olan zorunlu dersler ile seçmeli ders alanları ve dersleri görülmektedir. Tabloda her dersin program kaç saat yer aldığı karşısındaki sütunda yazmaktadır. Çizelgenin Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar

bölümüne baktığımızda 8 maddelik bir açıklama ile karşılaşyoruz. Bu maddeler özellikle seçmeli derslerin seçimi ve uygulanmasına yönelik maddelerdir. Her seçmeli dersin isminin yanında parantez içinde bir maddeye atıf yapılmıştır. Örneğin Kur'an'ı Kerim dersinin yanında 4. Maddeye atıf yapıldığı görülmektedir. Açıklamalar kısmında 4. Maddeye baktığımızda bu dersin öğretim programının modüler tarzda hazırlandığı bilgisi yer almaktadır. Bu sekiz maddelik açıklama şöyledir:

1. Serbest etkinliklerin uygulanması velinin isteği doğrultusunda okul yönetiminin kararına bağlı olup zorunlu değildir.
2. Okullarda seçmeli ders uygulaması konusunda esneklik sağlanacak ve her okul yönetimi kendi imkânları doğrultusunda çizelgenin seçmeli dersler bölümünde yer alan azami 10 dersten bir grup oluşturacaktır. Öğrenciler, kendi okullarında okul yönetimi tarafından oluşturulan gruptan derslerini seçecektir.
3. Seçmeli derslerin kaç kez alınabileceği dersin adının yanında parantez içinde belirtilmiştir.
4. Seçmeli derslerden birden fazla sınıf düzeyinde alınabilecek derslerin öğretim programları modüler bir yapıda oluşturulacaktır. Öğrenciler bu derslerden herhangi birini, 5-8. sınıf arasında herhangi bir sınıfta ya da sürekli olarak alabileceklerdir. Öğrenci, beşinci sınıftan itibaren programda seçmeli olarak yer alan bir dersi ilk kez sekizinci sınıfta alabileceği gibi, bu dersi beşinci sınıftan itibaren sürekli olarak seçebilir ya da herhangi bir sınıf düzeyinde başka bir alandan ders seçebilir.
5. Öğretim programlarının uygulanmasında haftanın belirli bir günü/günleri altı (6) ders saatlik zaman dilimi "seçmeli ders saatleri" olarak belirlenir. Bu şekilde farklı sınıf düzeylerinde olup fakat seçtikleri ders açısından aynı seviyede olan öğrencilerden seçmeli ders grubu oluşturulması sağlanır. Örneğin bir öğrenci Kur'an-ı Kerim dersini ilk kez yedinci sınıfta alıyorsa ve henüz başlangıç seviyesinde ise bu dersi beşinci, altıncı ve sekizinci sınıfta okuyan ve başlangıç seviyesinde olan öğrencilerle birlikte alabilir. Böylece hem kaynakların daha rasyonel kullanılması hem de öğrencilerin tercih haklarının karşılanması sağlanır.
6. Sanat ve Spor grubunda yer alan Görsel Sanatlar, Müzik, Spor ve Fizikî Etkinlikler dersleri öğrencilerin tercihlerine bağlı olarak iki (2) ya da dört (4) ders saati olarak seçilebilir.

7. Beşinci sınıfta Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri (20 ders saati) ile en az dört (4) ders saatlik seçmeli dersi tamamlamak kaydıyla, imkân ve şartları uygun olan okullarda isteğe bağlı olarak on sekiz (18) ders saatine kadar yabancı dil dersi öğretimi yapılabilir. Bu uygulamayı yapan okullarda, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak Talim ve Terbiye Kurulunca kabul edilmiş ve uygulanmakta olan yabancı dil dersi öğretim programlarına dayalı olarak dersin zümre öğretmenleri kurulunca hazırlanan öğretim programları uygulanabilir.

8. İsteyen okullarda on (10) ders saatine kadar okul ve çevrenin şartları ile öğrencilerin bireysel özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak okul yönetiminin kararıyla her türlü eğitici faaliyet uygulanabilir (Örneğin sanat etkinlikleri, sportif çalışmalar, sosyal ve kültürel etkinlikler, yabancı dil vb.) <https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7> (Erişim tarihi: Şubat 2019).

2.8. 2012 Öncesi Türkiye’de Okullarda Din Derslerinin Tarihsel Süreci

Osmanlı dönemi din eğitimi tecrübelerine bakacak olursak din eğitimi müstakil bir alan olarak değil eğitimin kendisi olarak görmekteyiz. Nitekim Osmanlı döneminin son dönemlerine kadar eğitim dini eğitim olarak yapılmaktaydı. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Osmanlı Devletinde açılan askeri okullarla beraber din eğitimi tartışmalarının da başladığını görmekteyiz. Çünkü bu okullarla başlayan ve daha sonra batı tarzı okullarla birlikte devam eden gelenekte din, eğitimin tamamını şekillendiren bir olgu olmaktan çıkmış, genel eğitimin içerisinde öğretimi yapılan bir branş halini almıştır.

Alan yazın incelendiğinde; Cumhuriyet öncesi dönemde Kur’an-ı Kerim “Ulumu Diniyye, Siyer ve Malumat-ı Diniyye gibi adlarla okullarda çeşitli kademelerde din derslerine yer verildiği görülmektedir. 1909 yılı genel liselerinde okutulan Kur’an-ı Kerim dersi programına baktığımızda lise kademesinin ilk iki yılı 2 saat, 3. sınıfta ise 1 saat okutulmaktadır. 1. Sınıfta dersin ismi Kur’an-ı Kerim ve Tecvit Kuralları iken diğer sınıflarda Kur’an-ı Kerim adı altında okutulmaktadır. Bu dersin amacının Kur’an-ı Kerim’i tecvidli ve güzel okumak olduğu programda görülmektedir (Bahçekapılı, 2013). Amacı İslam dinini inanç ve ibadet boyutunu öğrenciye vermek olan Ulumu Diniyye dersi ise 5 yıllık idadilerin ilk üç yılında haftada ikişer, son iki yılında ise birer

saat olmak üzere programda yer almıştır. Yine İdadilerin son sınıfında Siyer dersi programda yer bulmuştur (Bahçekapılı, 2013).

1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim anlayışını yansıtan ve yeni Cumhuriyetin ihtiyaç ve şartları düşünülerek hazırlanan ilk programdır. Daha çok proje niteliğinde olan bu program, iki yıl uygulamada kalmıştır. Programda derslerin isimleri, haftada kaç saat olduğu ve ders içeriklerine yer verilmiştir. Eski programda Kur'an-ı Kerim ve Malumatı Diniye dersleri birleştirilerek Kur'an-ı Kerim ve Din Dersi ismiyle tek ders olarak okutulmaya başlanmış 2., 3., 4. ve 5. sınıfların programlarında haftada 2 saat olarak yer almıştır (Yürük, 2011: 67).

Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan programların günümüz programlarından program geliştirme ilkeleri açısından uzak olduğu görülmektedir. Örneğin 1924 programında din dersinin programında ünite, konu ve kazanım bilgilerine yer verilmemiş, derste öğretmenin neler yapacağı birer cümle ile açıklanmıştır. İkinci sınıf için muallimin öğrencilere elif-ba cüzünü okuttuktan sonra amme cüzüne başlaması ve derse ilgi düzeyi düştükçe peygamberin hayatı ve menkıbelerin öğretilmesine, üçüncü sınıfta da ikinci sınıfta olduğu üzere bir eğitimin devamına, dördüncü ve beşinci sınıfta Kur'an öğrenimi, peygamberimizin hayatı ve menkıbelerine devam edildiği gibi dördüncü sınıfta namaz ve abdest konuları, beşinci sınıfta da ana hatları ile hac, zekât ve orucun öğretilmesi yer almıştır (Arslan, 2011: 10).

1924 programının eksiklikleri ve hızlı bir şekilde yapılmış olması dolayısıyla birtakım sorunlara yol açtığı gerekçeleri ile henüz yeni kurulmuş olan Talim ve Terbiye Kurulu yeni bir program hazırlama işini üstlenmiştir. Program 1925-1926 yıllarında pilot okullarda denendikten sonra 1927 yılında yurt genelinde uygulamaya konulmuştur. Bir önceki programda ismi Kur'an-ı Kerim ve Malumatı Diniye olan dersin isminden Kur'an-ı Kerim çıkarılarak yalnızca Malumatı Diniye diye programa girmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere programda ve okul kademelerinde Kur'an öğretimi yapılması kaldırılmıştır. Bir önceki programda Peygamberin ve sahabelerin hayatları ve menkıbelerinin öğretilmesi hedeflenmişken, 1926 programında özellikle menkıbelerin anlatılmaması kaydı konulmuştur (Yürük, 2011: 75). Din dersine ilişkin yapılan değişiklik sadece isim ve konu dağılımı ile sınırlı kalmamış, dersin süresi ve okutulduğu

sınıf kademelerinde de değişikliğe gidilmiştir. Bir önceki programda 2. sınıftan başlayan ders bu programda 3. sınıftan itibaren başlamış ve 2 saat olan ders süresi de 1 saat ile sınırlandırılmıştır (Bahçekapılı, 2013).

1920’li yılların sonuna gelindiğinde uygulanan müfredatın köy ilkokulları ve şehir ilkokulları diye ikiye ayrılığı, hem teori hem de uygulama sahasında bu ayrılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Maarif Vekaleti’nin 1929 yılında kabul ettiği ve uygulamaya koyduğu kararlara göre şehir ilkokullarında din derslerinin okutulacağı fakat öğrencilerin sınava tabi tutulmayacağı ibaresi yer almış, 1930 yılındaki programa göre ise din dersleri 5. sınıf talebelerine velisinin isteği doğrultusunda program dışında olmak kaydıyla perşembe günleri öğleden sonra yarım saat konferans tarzında okutulacağı” belirtilmiştir. Bu değişikliklerle öğrencilerin din dersi öğretimi isteğe bağlı bir şekil almış velilerinin onayına sunulmuştur. 1936 yılına gelindiğinde ise şehir ilkokullarında din derslerine ne program dâhilinde ne de okullarda (uygulama sahasında) yer verilmemiştir (Yürük, 2011). Bu dönemde köy okullarındaki din dersinin seyri ise 1930 programı ile beraber 3. ve 4. sınıf konularının birleştirilerek 3. sınıfta perşembe günleri öğleden sonra yarım saat olarak program dışından okutması olmuştur. Köy okullarındaki bu uygulama en son 1938 yılında uygulanmış ve 1939 yılında köy okullarındaki din derslerinin kaldırılması ile ilkokullarda din dersi tamamen kaldırılmıştır (Doğan, 2003).

1946 yılında çok partili hayata geçiş ile birlikte uzun süredir kendisine uygulama sahası bulamamış olan din dersleri, bireyin ve toplumun talebi, genel ahlaki durum ve siyasi endişeler gibi sebeplerin de göz önünde bulundurulmasıyla tekrar gün yüzüne çıkmıştır. 1948’e kadar programlara ve uygulamaya giremeyen din dersi bu tarihten itibaren ilkokul 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin isteği velilerinin de izni doğrultusunda haftada birer saat olmak üzere programa girmiştir. Ancak kitapların hazırlanamamış olmasından dolayı uygulama bir yıl gecikmeli başlamıştır. Dersi seçecek olan öğrencilerin ailelerinin bu dersi almak için sene başında okullara dilekçe vermeleri gerekmektedir. Dersin uygulanmasına yönelik öğretmenin derslerde izleyeceği yol ile sınıflarda işlenecek konular yer almış, ancak özel ve genel amaçlara yer verilmemiştir (Zengin, 2017: 67).

1950 yılında yapılan seçimler sonucunda iktidara gelen Demokrat parti hükümetinin gündemi arasında din dersleri konusu da vardı. Yeniden program dışı olarak okutulmaya başlanan din dersleri ile ilgili iki önemli değişiklik aynı tarihte yapıldı. Birinci değişiklik dersin program içine alınmasıydı. Köy okullarında tarım dersinden bir saat şehir okullarında ise Türkçe dersinden bir saatin din dersleri için ayrılması uygun görülmüştü. İkincisi ise dersi almak isteyen öğrencinin velisi sene başı dilekçe verirken yeni uygulama ile dersi seçmeyecek olan velinin dilekçe vermesi kararlaştırıldı (Ayhan, 1999: 124). Her ne kadar program içine dâhil edilmiş olsa da program kitapçıklarına girmesi 1956 yılında olmuş, dersin ismi de “din bilgisi” olarak geçmiştir (Yürük, 2011: 123).

1968 din bilgisi programında, dersin muhtevasıyla ilgili değişiklikler mevcuttur. Dinin üç alanı yani inanç ibadet ve ahlak boyutu programda yerini almıştır. Bu program yakın tarih DKAB dersleri programının temeli sayılmaktadır. Bu programda ayrıca yöntem ve teknik, kazanım, planlama ve uygulama alanlarına özel bir yer verilmiştir. Ayrıca programda çağdaş din eğitimi kavramları sıkça kullanılmıştır. Yerellik, hayatilik, esneklik, çerçeve program gibi ilkeler vurgulanmıştır (Yürük, 2011: 123).

Din dersleri çok partili dönemin ilk yıllarda ilkokullardaki yerini alırken ortaokul programında yapılan değişiklikler ise ilkokullara göre gecikmeli olmuştur. Din dersleri ortaokul programlarına 1956 yılında dahil olmuştur. Bu programa göre ortaokulların birinci ve ikinci sınıfında serbest çalışma derslerinden birinin din derslerine ayrılması, dersin ihtiyari bir şekilde okutulması ve dersi almak istemeyen öğrencinin velisinin sene başında bu durumu okul idaresine bildirmesi kararları alınmıştır. Lise programlarına ise 1967 yılında din dersi eklenmiş ve lise 1. Ve 2. Sınıflarında okutulması kararlaştırılmıştır. 1976 da yenilenen programlarda ise ortaokul ve liselerin 3. sınıflarına da din dersleri konulmuştur. Böylece ilkokul 4. Sınıftan lise son sınıfa kadar tüm sınıflarda din dersi müfredat içine girmiştir. Ayrıca 1974 yılında seçmeli din derslerinin dışında müfredat programına milli ve manevi değerlerimizin korunması yaşanması ve yeni nesle aktarılması amacıyla ilkokul 1 ve 2, ortaokul 6 ve 7, lise ve dengi okullarda ise 9 ve 10. sınıflarda zorunlu olarak okutulmak üzere “Ahlak Bilgisi” dersi eklenmiştir (Yürük, 2011: 123).

12 Eylül 1980 askeri ihtilal sonrasında Türkiye’de okullardaki din derslerine ilişkin önemli kararlar alınmıştır. İhtilal sonrası oluşan askeri yönetim daha önce okullarda isteğe bağlı olarak okutulan din dersleri ile zorunlu olarak yer alan ahlak derslerini birleştirerek “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” (DKAB) adıyla ilkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar zorunlu olarak okutulmasına karar vermiş ve bu durumu 1982 Anayasası’yla da garanti altına almıştır. Halen ilk ve ortaöğretimdeki bu dersin en önemli hukuki dayanağını oluşturan Anayasa’nın 24. maddesinde şu şekilde hükme bağlanmıştır: *“Din ve Ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okulların zorunlu dersleri arasında yer alır. Bun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişinin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.”*

1982’de hazırlanan Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında din ve ahlak öğretiminin genel amacı; “temel eğitim ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk milli eğitim politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk’ün laiklik ilkesine uygun, din, İslâm Dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dini ve ahlaki yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmek” şeklinde ifade edilmiştir (MEB Tebliğler Dergisi, 1982: 155). Zorunlu olan din dersini alan ve Müslüman olmayan öğrenciler göz önünde bulundurularak programda 1988 yılında dikkat çeken birkaç değişim yaşanmıştır. Hıristiyanlık ve Musevilik gibi dinlerin konuları ve içerikleri arttırılmıştır. Uygulama gerektiren bilgilerin uygulanmasında Müslüman olmayan öğrencilerin zorlanmaması istenmiştir (Zengin, 2017: 114). 1990 yılında alınan bir kararla da Yahudi ve Hristiyan öğrencilerin bu dinlere mensup olduklarını belgelendirdikleri takdirde din derslerinden muaf olabilmeleri imkânı tanınmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı 1992 yılındaki kısmi değişikliklerden sonra 2000, 2005/6, 2010 ve 2018 yıllarında yeniden hazırlanmıştır. 2000 sonrası hazırlanan programların özellikle dersin hukuki statüsüne ilişkin yürütülen tartışmaların ve bu konuda ulusal ve uluslararası mahkeme kararlarının da etkisiyle daha objektif, çoğulcu ve betimleyici nitelik kazandığı görülmektedir.

2.9. Seçmeli Din, Ahlak ve Değerler Alanı Dersleri

Din eğitimi ve öğretimi açısından Cumhuriyet sonrası dönemde gerçekleşen en önemli değişikliklerinden birisi de 2012 yılında çıkarılan 4+4+4 eğitim yasasıyla birlikte ortaokul ve lise programlarına seçmeli din derslerinin eklenmesi olmuştur. Çıkarılan 6287 sayılı kanunun 9. maddesinde “ortaokul ve liselerde, Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur” düzenlemesi yer almıştır. Ayrıca bu iki dersin dışında bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler için Bakanlıkça geniş bir havuz oluşturulması istenmiştir. Bu kanuna uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu 25. 06. 2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla yayınladığı “İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi”nde Din, Ahlak ve Değerler alanı seçmeli dersleri (Seçmeli Din Dersleri) olarak kanunla ihdas edilen Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleriyle birlikte Temel Dinî Bilgiler dersine yer vermiştir. Yine Talim Terbiye Kurulu’nun 14. 08. 2012 tarihli ve 124 sayılı kararı ile “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi”nin ikinci grup seçmeli dersler listesine Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleriyle birlikte Temel Dinî Bilgiler dersi ilave edilmiştir.

Böylece ortaokul ve liselerde seçmeli din derslerini oluşturan Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı (Siyer) dersleri kanunla Temel Dini Bilgiler (İslam 1-2) dersi ise yönetmelik ile yasal bir zemine oturtulmuştur. 4+4+4 eğitim sistemi olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmesiyle 2012-1013 öğretim yılından itibaren mevzuatta adı geçen dersler uygulamada yerini almıştır (Gürer, 2017).

Ortaokul ve ortaöğretimde seçmeli dersler arasında yer alan bu derslerden Bu derslerden TDB dersi diğer derslerden farklı olarak, birbirinden bağımsız iki ders ve her biri bir kez alınabilecek şekilde tasarlanmış ve bu dersin düzeyine İslam 1-İslam 2 ismi verilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleri ise öğrencilerin ortaokul veya lisenin her sınıf düzeyinde seçebileceği derslerdir. Bu derslerin süresi programda haftada 2 saat olarak belirlenmiştir.

2.10. Ortaokul Seçmeli Din Derslerinin Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi (2012-2018)

Din, ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri bireyin gönül dünyasına hitap edici, dini ve manevi değerlerini özümsetici ve uygulayıcı bir tarzda planlanmış ve bu doğrultuda hedefler belirlenmiştir. Ancak derslerin uygulanmaya başlanması ile

birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Uygulanmaya başladığı ilk yılda karşılaşılan belki de en önemli problem kısa sürede bu derslerin programlarını hazırlamak olmuştur. 11/04/2012 tarihinde yasalaşan bu dersler için programlar dört ay gibi kısa bir süre içerisinde hazırlanmak durumunda kalınmış ve ardından pilot uygulama olmaksızın aynı yıl tüm okullarda okutulmaya başlanmıştır. Bu kısa süre içerisinde ihtiyaç ve imkân analizlerine dayalı bir program geliştirme sürecinin izlenmesi mümkün olmadığı gibi programın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak öğretmen eğitimi ve materyal geliştirme çalışmaları da yapılamamıştır (Meydan, 2013: 678). 2012 yılında alelacele hazırlanan bu nedenle arzu edilen bir program haline gelemeyen programlar ancak 5 yıllık uygulamanın ardından 2017 yılında revize edilmiştir. Kur'an-ı Kerim dersinin programı aynı kalmakla beraber TDB ve Peygamberimizin Hayatı derslerinin programlarında önemli değişimler yaşanmıştır. Yeni programlar 2017-2018 eğitim öğretim yılında itibaren uygulanmıştır.

2017-2018 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan yeni öğretim programı 2012 yılı programına göre önemli değişiklikler arz etmektedir. Programın sunuluş şeklinden felsefesine, içerikten kazanımlara kadar pek çok yönden değişikliğe rastlamak mümkündür.

2012 yılında hazırlanan programlarda bir programda olması beklenen öğelere dair eksiklikler mevcuttur. Bunların başında program hazırlanırken gerek eğitimsel gerekse de İslam dininin sunumuna dair hangi tür yaklaşımın ele alındığına dair herhangi bir verinin olmamasıydı. Programlara temel olan yaklaşımın önemi, bir öğretim programının amaç ve kazanımları, içeriği, öğrenme öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme olarak sıralanabilecek tüm öğeleri üzerinde etkiye sahip olmasıdır. 2017 yılı programlarına gelindiğinde ise programların “ öğrenci merkezli ve beceri temelli” yaklaşımla ele alındığını ve gerekçeleri ile anlatıldığını görmekteyiz. Çağdaş yaklaşımlardan olan ve en temelde öğrenciyi aktif bir birey haline getirmeyi hedefleyen yaklaşım yeni programların temeli olmuştur.

2012 programlarının kitapçıklarındaki bölümler; giriş, genel amaçlar, programın yürütülmesine ilişkin ilke ve açıklamalar, ölçme ve değerlendirme ve içerik olarak bir sıralama yapılmış ve bilgiler, açıklamalar verilmişken, yeni programlar bilimsel olarak daha ayrıntılı temellendirilmiştir. Nitekim programlar öncelikle programın felsefesi

başlığı ile başlamaktadır. Ardından programın vizyonu, programın hedefleri, programın temel yaklaşımı ve programın yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Böylece programın dayandığı felsefi temel, programın eğitim tasavvuru, uygulanan programdan sonra beklenen muhtemel çıktılar belirlenmiş olmaktadır.

2018 yılında yayınlanan programda karşılaştığımız yeni özelliklerin biri de programın yapısı başlığı altındaki becerilerimiz ve yetkinlikler bölümüdür. Beceri; öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir olarak tanımlanmış ve öğrencilerden beklenen bu davranış değişiklikleri ve beceriler maddeler halinde yazılmıştır.

Bir önceki programda bazı ünitelerde açıklama bölümleri boş bırakılıp bilgilendirme dahi bulunmayabilirken yeni programda her ünitenin açıklama bölümünde o üniteye kazandırılması ve üzerinde durulması gereken kavramlara yer verilmiştir. Programda kavramlar, “Bir objenin zihindeki tasavvurudur. Kavramlar eşya, olgu veya olayların ortak özelliklerini bir arada toplayarak bunları bir ortak ad altında sınıflamaya tabi tutan tasarımlardır” denilerek tarif edilmiştir. Kavramların programa dâhil edilmesindeki en büyük sebeplerinden biri de öğrencilerin zihninde oluşacak kavram kargaşasını önlemek ve doğru bir din dili oluşturmaktır.

2012 programlarında ölçme ve değerlendirme başlığı altında ölçme ve değerlendirme faaliyetleri düzenlenirken uyulması gereken ilkelere yer verilmesiyle yetinilmiş, öğretmene biçilen rol, öğrenciden beklenen tavır, ölçme ve değerlendirmenin niteliği, zamanı ve ölçme araçları hakkında bilgi verilmemiştir. Yeni programlarda ise süreç odaklı bir ölçme faaliyeti tasarlanmıştır. Öğrencinin özgün eğitim öğretim faaliyetleri sürecinin başlangıcından sonuna kadar ölçme ve değerlendirme faaliyetleri etkin olarak kullanılması planlanmıştır. Bu anlayış ile öğrencilerin sürecin başında kendilerini tanımaları, süreç dâhilinde istenilen hedeflerin gerçekleşme oranı ve süreç sonunda amaçlara ulaşılmış olma durumu değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Çağdaş ölçme ve değerlendirme araçlarının örneklerine de yeni programlarda yer verilmiştir.

2.10.1. Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı

Öncelikle belirtmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim dersi programı ilk hazırlandığı şekliyle herhangi bir değişime uğramadan 2019 yılı itibari ile uygulanmaya devam etmektedir. 2012 yılında “Ortaokul-İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı” başlığı ile sunulan program 5 ana başlıktan oluşmuştur.

Giriş kısmında Kur'an'ın hem lafzi hem anlam yönünün öğrenilmesinin gerekliliğinden bahsetmiş, programın odağının bu iki yönü dengelemesi olacağı vurgulanmıştır. Dersin çerçevesi çizilmiş güzel okuma becerilerinin geliştirilmesi, ezberler ve Kur'an'ın mesajını öğrenme dile getirilmiştir. Yine giriş bölümünde Kur'an'ı Kerim'i Müslümanların ortak noktası ve birleştirici ana unsur olduğu vurgulanmıştır.

Genel Amaçlar bölümünde bu ders ile hedeflenen amaçlar şöyle sıralanmıştır.

Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programıyla öğrencilerin; • Kur'an-ı Kerim'in hayatımızdaki yerini fark etmeleri, • Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumaları, • Bazı sure ve ayetleri kurallarına uygun olarak ezberlemeleri, • Kur'an-ı Kerim'in içeriği hakkında bilgi sahibi olmaları, • Kur'an-ı Kerim'i severek ve isteyerek okuma, anlama ve ezberlemeleri amaçlanmaktadır.

Programın Uygulanması İlişkin İlke ve Açıklamalar kısmında henüz eğitimin tüm paydaşları için yeni olan bu dersin uygulanmasına ilişkin temel ilkeler sunulmuştur. Özellikle bu bölümde programda sunulan programın zümre öğretmenleri tarafından öğrenci seviye ve çevre şartlarına göre yeniden planlanabileceği, görsel, işitsel gibi farklı materyal kullanımının önemi, meal okumanın önemi, Kur'an'ı güzel okuma ve telaffuz etmenin önemi, bu dersin severek öğretilmesi ve henüz Kur'an okumayı bilmeyen 6-7-8. sınıf öğrencilerinin 5. Sınıf müfredatına göre eğitilmeleri vurgulanmıştır.

Ölçme ve Değerlendirme başlığı altında ölçme ve değerlendirmenin temel ilkeleri verildikten sonra amaç ve kazanımlara uygun olma, sürece odaklanma, ölçme araçlarında çeşitlilik, kendini değerlendirme ve bireysel farklılıklar gibi ilkeler vurgulanmıştır. Son bölüm tablolardan meydana gelip her sınıf düzeyinde ünite, konu ve kazanımlar yer almıştır. Aşağıdaki tabloda her sınıf düzeyinde Kur'an-ı Kerim dersi öğrenme alanları, ünite ve konu başlıkları yer almaktadır.

Tablo 2.1: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (1)

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	5. SINIF 1. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIMALIM	6. SINIF 1. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIMALIM	7. SINIF 1. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIMALIM	8. SINIF 1. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ TANIMALIM
KUR'AN-I KERİM VE MESAJI	<p>I. KUR'AN-I KERİM'İ ÖĞRENİYORUZ</p> <p>1. K. Kerim'i Niçin Okumalıyız?</p> <p>2. Kur'an Sevgisi</p> <p>II. KUR'ANIN MESAJINI ANLIYORUM</p> <p>1. Kur'an Kıssaları Öğreniyorum: Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih</p> <p>2. Sureleri Tanıyorum: Lokman Suresi</p> <p>3. Kur'an'dan Dualar Öğreniyorum (Bakara 201) (İbrahim 41)</p> <p>4. Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: Hamd, Şükür, Rahmet, İhlas.</p>	<p>I. KUR'AN-I KERİMİ GÜZEL OKUMA</p> <p>1. K. Kerim'i Doğru ve Güzel Okumanın Önemi</p> <p>2. Teevid Nedir?</p> <p>II. KUR'ANIN MESAJINI ANLIYORUM</p> <p>1. Kur'an Kıssaları Öğreniyorum: Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak</p> <p>2. Sureleri Tanıyorum: Alak, Müzzemmil ve Müddessir Sureleri</p> <p>3. Kur'an'dan Dualar Öğreniyorum (Taha 114)</p> <p>4. Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: Dua, Zikir, Tesbih, Secde</p>	<p>I. K. KERİM'İN İSLAM DİNİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ</p> <p>1. K. Kerim'in İslam Dinindeki Yeri</p> <p>2. Hayat Kitabımız Kur'an</p> <p>II. KUR'ANIN MESAJINI ANLIYORUM</p> <p>1. Kur'an Kıssaları Öğreniyorum: Hz. Davud, Hz. Süleyman</p> <p>2. Sureleri Tanıyorum: İbrahim Suresi</p> <p>3. Kur'an'dan Dualar Öğreniyorum (İsra 24)</p> <p>4. Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: Din, İman, Tevhid, İtaat</p>	<p>I. K. KERİM'İN TEMEL KONULARI</p> <p>1. Tevhit</p> <p>2. Risalet</p> <p>3. Ahiret</p> <p>II. KUR'ANIN MESAJINI ANLIYORUM</p> <p>1. Kur'an Kıssaları Öğreniyorum: Hz. Yakup, Hz. Yusuf</p> <p>2. Sureleri Tanıyorum: Hucurat Suresi</p> <p>3. Kur'an'dan Dualar Öğreniyorum (Neml 19)</p> <p>4. Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: İslam, Takva, Sabır, Sulh</p>

Tablo 2.2: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (2)

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	5. SINIF 2. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ OKUMAYA GİRİŞ	6. SINIF 2. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ GÜZEL OKUMA	7. SINIF 2. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ GÜZEL OKUMA	8. SINIF 2. ÜNİTE: KUR'AN-I KERİM'İ GÜZEL OKUMA
KUR'AN-I KERİMİ OKUMA VE EZBERLEME	<p>I. KUR'AN-I KERİM'İ OKUMAYI ÖĞRENİYORUZ</p> <p>1. Harfler ve Özellikleri</p> <p>1.1. Harfler ve İsimleri</p> <p>1.2. Harflerin Yazılışları</p> <p>1.3. Harflerin Mahreçleri</p> <p>1.4. İnce ve Kalın Sesli Harfler</p> <p>2. Harflerin Okunuşu</p> <p>2.1. Harekeler: Üstün, Esre, Otre</p> <p>2.2. Cezim (Sükun)</p> <p>2.3. Şedde</p> <p>2.4. Tenvin</p> <p>2.5. Med Harfleri: Elif, Vav, Ya</p> <p>2.6. Vav ve Ya Şeklinde Yazılan Elif</p> <p>2.7. Uzatma (Asar-Çeker) İşareti</p> <p>3. Okunuşla İlgili Özel Durumlar</p> <p>3.1. Elif Lam Takısının Okunuşu</p> <p>3.2. Zamir ve Okunuşu</p> <p>3.3. Med-Kasr Kelimeleri</p> <p>3.4. Okunmayan Elif</p> <p>3.5. Huruf-ı Mukataa</p> <p>II. OKUNACAK SURE VE AYETLER</p> <p>1. Bakara Suresi 1-15 sayfalar</p>	<p>I. OKUNACAK SURE VE AYETLER</p> <p>1. Bakara Suresi (16-30 sayfalar)</p> <p>2. Yasin Suresi</p> <p>II. TECVİT BİLGİSİ</p> <p>1. Uzatma (Med) ve Çeşitleri</p> <p>1.1. Medd-i Tabii</p> <p>1.2. Medd-i Muttasil</p> <p>1.3. Medd-i Munfasıl</p>	<p>I. OKUNACAK SURE VE AYETLER</p> <p>1. Bakara Suresi (31-48 sayfalar)</p> <p>2. Mülk Suresi</p> <p>3. Fetih Suresi</p> <p>II. TECVİT BİLGİSİ</p> <p>1. Uzatma (Med) ve Çeşitleri</p> <p>1.1. Medd-i Ârız</p> <p>1.2. Medd-i Lâzım</p> <p>1.3. Medd-i Lîn</p> <p>2. Tenvin ve Sakin Nun</p> <p>2.1. İhfa</p> <p>2.2. İzhar</p> <p>2.3. İklab</p>	<p>I. OKUNACAK SURE VE AYETLER</p> <p>1. Furkan Suresi</p> <p>2. Hucurat Suresi</p> <p>3. Rahman Suresi</p> <p>4. Cuma Suresi</p> <p>5. Nebe Suresi</p> <p>II. TECVİT BİLGİSİ</p> <p>1. İdğamlar</p> <p>1.1. İdgam-ı Mea'l-gunne</p> <p>1.2. İdgam-ı Bila-gunne</p> <p>2. Sakin Mim'in Okunuş Şekilleri</p> <p>3. Ra'nın Hükümleri</p> <p>4. Vakıf, İbtida, Vasıl ve İşaretleri</p> <p>5. Secde Ayetleri ve İşareti</p>

Tablo 2.3: Kur'an-ı Kerim Dersi öğrenme alanları, üniteleri ve konuları (3)

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
III. EZBERLENECEK DUALAR, SURELER VE ANLAMLARI 1. Kur'an'ı Anlayarak Okumanın Amacı 2. Kur'an'ı Ezberlemenin İlkeleri ve Yöntemleri 3. Subhaneke Duası ve Anlamını Öğreniyorum 4. Tahiyat Duası ve Anlamını Öğreniyorum 5. Salli-Barik Duası ve Anlamını Öğreniyorum 6. Rabbena Duası ve Anlamını Öğreniyorum 7. İhlâs Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 8. Kevser Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 9. Fatıha Suresini ve Anlamını Öğreniyorum	III. EZBERLENECEK DUALAR, SURELER VE ANLAMLARI 1. Kunut Duaları ve Anlamlarını Öğreniyorum 2. Amentü ve Anlamını Öğreniyorum 3. Felak Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 4. Nas Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 5. Tebbet Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 6. Nasr Suresini ve Anlamını Öğreniyorum	III. EZBERLENECEK DUALAR, SURELER VE ANLAMLARI 1. Kafırun Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 2. Fil Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 3. Kureys Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 4. Maun Suresini ve Anlamını Öğreniyorum	III. EZBERLENECEK DUALAR, SURELER VE ANLAMLARI 1. Asr Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 2. Kadir Suresini ve Anlamını Öğreniyorum 3. Ayetül Kürsi ve Anlamını Öğreniyorum	

2.10.2. Temel Dini Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Temel Dinî Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programı başlığı ile 2018 yılında yayınlanmıştır. Programın içindekiler kısmına bakıldığında; Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları ve Temel Dini Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programının Uygulanması başlıklı iki temel bölüm görülmektedir. 1. bölümde genel olarak MEB'in yayınladığı öğretim programlarının amaçları ve perspektifi ile değerlerimiz, yetkinlikler, öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı, bireysel gelişim ve öğretim programları ve sonuç konu başlıkları yer almaktadır. 2. bölümde ise TDB dersinin programının temel felsefesi ve genel amaçları, programın vizyonu, TDB dersinin uygulanması ve ders kitaplarının yazılmasına ilişkin ilke ve açıklamalar, TDB dersi öğretim programının yapısı ve TDB dersinin genel olarak içeriği (ünite, kazanım, ders saati) konu başlıkları yer almaktadır.

TDB dersinin temel felsefesi ve genel amaçlarına bakıldığında bu dersin amaçlarının 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri'ne uygun olarak; İslam dininin iman, ibadet ve ahlak ilkelerini tanıması, İslam dininin temizlikle ilgili ölçülerini kavraması, ibadetleri uygulama becerisi kazanması, müminlerin belli başlı özelliklerini tanıması,

bireysel ve toplumsal ilişkilerinde ahlaki ölçülere riayet etmesi şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu başlık altında İslam dininin tanımı yapılmakta ve İslam'ın inanç, ibadet, ahlak ve toplumsal hayatını ilgilendiren esaslarını bir bütün olarak öğrenip bu esaslara göre bir hayat sürmesi vurgulanan temel nokta olarak görülmektedir. Programın vizyonuna bakıldığında ise özellikle Kur'an'ı rehber edinen ve Hz. Muhammed'i örnek alan bireyler yetiştirilmek istendiğine dair yapılan vurgu şu şekilde görülmektedir: "İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren, Kur'an-ı Kerim'i rehber edinen ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) örnek alan; dinî, ahlaki ve insani değerleri özümseyen, ibadetlerle ilgili temel uygulama becerisine sahip olan, dünya ve ahiret dengesini kurabilen, İslam'ın temel kavram ve kaynaklarını tanıyan bireyler yetiştirmektir."

Programın uygulanmasına ve ders kitabının yazımına yönelik ilke ve açıklamalar konusuna bakıldığında 10 madde ile dersin uygulanmasının özetlendiği görülmektedir. Bu bölümde üzerinde durulan en önemli hususlardan bazılarını; TDB dersinin iki düzey (İslam 1-2) şeklinde hazırlandığı, bu dersi ilk defa alacak öğrencinin önce birinci düzeyi sonrasında ise ikinci düzeyi görebileceği, programların beceri temelli yapılandırıldığı ve bu nedenle derslerde kazanımları kazandırmaya yönelik etkinliklere yer verilmesi gerektiği, ibadetler ile ilgili konularda yaşanan çevrede yaygın olarak uygulanan fıkhi görüşlerin temel alınması gerektiği şeklinde görmekteyiz. Buna göre TDB programı öğrencilere kazanımları benimsetici ve kazandırıcı bir tarzda, etkinlikler ve öğretici faaliyetler vasıtasıyla verilmesi gerektiği görülmektedir. Aynı zamanda öğretmenlerin zümre toplantılarında alacakları kararlar ile ünite ve konuların sırası ve süresi hakkında farklı kararlar alabileceği görülmektedir.

İslam 1 ve 2 dersleri 4'er üniteden oluşmaktadır. İslam 1 dersinin üniteleri; İman ve İslam, İbadet ve İnsan, Müminlerin Özellikleri, Nezaket olarak sıralanırken, İslam 2 dersinin üniteleri; İslam ve Ahlak, İslam ve Temizlik, İslam'ın Direği Namaz, İslam ve Günlük Hayat olarak sıralanmıştır. İslam 1 dersinin kazanım sayısı 19 iken İslam 2 dersinin kazanım sayısı 19 olarak belirlenmiştir. Bu derslerin saatleri ortaokullarda 72, İmam Hatip Ortaokullarında ise 36 saat olarak gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda İslam 1 ve İslam 2 dersinin üniteleri ve kazanım sayıları yer almaktadır.

Tablo 2.4: Temel Dini Bilgiler Dersi üniteleri ve kazanım sayıları

İSLAM 1					
Tema No	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ortaokul Ders Saati	İHO Ders Saati	Ders Saati (%)
1	İman ve İnsan	5	18	9	25.00
2	İbadet ve İnsan	5	18	9	25.00
3	Müminlerin Özellikleri	6	18	9	25.00
4	Nezaket	6	18	9	25.00
Toplam		22	72	36	100

İSLAM 2					
Tema No	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ortaokul Ders Saati	İHO Ders Saati	Ders Saati (%)
1	İslam ve Ahlak	5	18	9	25.00
2	İslam ve Temizlik	4	18	9	25.00
3	İslam'ın Direği Namaz	5	18	9	25.00
4	İslam ve Günlük Hayat	5	18	9	25.00
Toplam		19	72	36	100

2.10.3. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı dersi öğretim programı 2018 yılında TDB dersi programı ile beraber yayınlamış ve uygulamaya konmuştur. Bu dersin programına bakıldığında TDB dersinin öğretim programı ile benzer bir şekilde 2 konu başlığı altında hazırlandığı görülmektedir. İlk konu başlığı “Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları” şeklinde olup genel olarak hazırlanan öğretim programlarının amaçları, perspektifi, ölçme değerlendirme yaklaşımı, bireysel gelişim gibi alt başlıklara değinmektedir. Programın ikinci konu başlığı ise Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programının Uygulaması şeklindedir. Bu başlık altında ise Peygamberimizin Hayatı dersinin amaçları, vizyonu, programın yapısı, öğrenme alanları, programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar ve daha sonra her sınıf düzeyine göre ünite, kazanım ve konuları içeren tablolar yer almaktadır.

Programın amaçları bölümüne bakıldığında öncelikle peygamberliğin tanımı ile başlanmakta ve Hz. Adem (as.) ile başlayan peygamberlik görevinin sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed (sav.) ile son bulduğu, Hz. Muhammed'in aemlere rahmet oluşu ve insanlığın kıyamete kadar kurtuluşu için tek umut olduğu

vurgulanmaktadır. Daha sonra peygambere olan itaati Kur'an'ın emrettiği ve insanlık için en güzel örneğin de yine peygamberimiz olduğu belirtilmektedir. Peygamberimizin bizler için model olması yine programın temel söylemlerinden olmuştur. Programın Peygamber Efendimizin hayatını sunarken temel olarak Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynaklarının yanında tarih ve siyer kaynaklarından da yararlandığı ifade edilmektedir. Ayrıca programda Peygamberimizin hayatına bütüncül bir şekilde bakıldığını bu nedenle hem kronolojik hem de tematik yaklaşımların kullanıldığı ifade edilmektedir. Peygamberimizin Hayatı dersinin genel amaçlarına bakıldığında bu dersin amaçlarının 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri'ne uygun olarak; peygamberlik kavramını ve peygamberlerin özelliklerini açıklaması, peygamberimizin doğduğu çevrenin genel özelliklerini tanıması, peygamberimizin beşerî ve nebevi yönlerini fark etmesi, Peygamberimizin örnek kişiliğini bireysel ve toplumsal açılardan kavraması, Peygamberimizi severek kendisine örnek alması, sahabi kavramını ve sahabenin örnekliğini kavraması, kültür ve medeniyetimizdeki peygamber sevgisinin tezahürlerini fark etmesi, peygamberimizin hayatını bütüncül bir yaklaşımla tanıması olarak ifade edilmektedir. Programın vizyonu ise "Peygamberimizi tanıyan ve seven, onun beşerî ve nebevi özelliklerini ayırt eden, örnek kişiliğini kendisine rehber edinen ve hayatını bütüncül bir yaklaşımla kavrayan bireyler yetiştirmektir." şeklinde ifade edilmiştir.

Programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar kısmına bakıldığında öğretmenlerin dersleri daha verimli hale getirebilmeleri bir takım öneri ve uyarılar yer almaktadır. Öğretmenlerden istenen davranışlar olarak; dersin beceri temelli yapılandırıldığı ve bu amaca uygun etkinliklerin derslerde yer alması, bu etkinlikleri çevre şartlarına, eğitim ortamına, öğrencilerin düzeylerine göre sevgi temelli bir şekilde uygulanması, derste kullanılacak hadislerin kaynaklarının üzerinde tartışma bulunmayan kaynaklardan seçilmesi, herhangi bir ayet veya hadis ezberleme konusunda öğrencileri teşvik edilmesi ancak zorlanmaması, herhangi bir kavramın anlamı veya yazımında Türk Dil Kurumu ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin kaynaklarından yararlanılması şeklinde sıralanabilmektedir. Aynı zamanda Ana Hatlarıyla Peygamberimizin Hayatı öğrenme alanında; 5. Sınıflar "Peygamberimizin Çocukluk Yılları" ünitesinde çocukluğu, 6. sınıflar "Peygamberimizin Gençlik Yılları" ünitesinde gençliği, 7. sınıflar "Peygamberimizin Mekke Yılları" ünitesinde nübüvvetin

Mekke Dönemi, 8. sınıflar “Peygamberimizin Medine Yılları” ünitesinde ise nübüvvetim Medine Dönemi konuları ayrıntılı olarak, diğer konular ise ayrıntıya girilmeden ana hatlarıyla işleneceği üzerinde de durulmaktadır. Dersin uygulanması sırasında en önemli hususlardan biri olarak ise Peygamberimizi anlatırken, O’na duyulan sevgi ve sadakatin vurgulanması, O’na duyulan saygının artırılması olarak görülmektedir.

Peygamberimizin Hayatı dersi her sınıf düzeyinde aynı olan 5’er öğrenme alanı ve her sınıf düzeyinde öğrenme alanına göre farklılaşan 5’er üniteden meydana gelmektedir. Aşağıdaki tabloda öğrenme alanları ve üniteleri görülmektedir.

Tablo 2.5: Peygamberimizin Hayatı Dersi öğrenme alanları ve üniteleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER			
	5.SINIF	6.SINIF	7.SINIF	8.SINIF
ANA HATLARIYLA PEYGAMBERİMİZİN HAYATI	PEYGAMBERİMİZİN ÇOCUKLUK YILLARI	PEYGAMBERİMİZİN GENÇLİK YILLARI	PEYGAMBERİMİZİN MEKKE YILLARI	PEYGAMBERİMİZİN MEDİNE YILLARI
PEYGAMBERİMİZİN NEBEVÎ YÖNÜ	PEYGAMBERLİK VE PEYGAMBERİMİZ	KUR’AN-I KERİM’DE PEYGAMBERİMİZ	PEYGAMBERİMİZİN EVRENSEL MESAJLARI	PEYGAMBERİMİZİN DİNDEKİ KONUMU
SOSYAL HAYATTA PEYGAMBERİMİZ	PEYGAMBERİMİZ VE ÇOCUKLAR	PEYGAMBERİMİZ VE GENÇLER	PEYGAMBERİMİZ VE YAKIN ÇEVRESİ	PEYGAMBERİMİZ VE SOSYAL HAYAT
PEYGAMBERİMİZİN ÖRNEKLİĞİ	EN GÜZEL ÖRNEK PEYGAMBERİMİZ	EN GÜZEL ÖRNEK PEYGAMBERİMİZ	EN GÜZEL ÖRNEK PEYGAMBERİMİZ	EN GÜZEL ÖRNEK PEYGAMBERİMİZ
PEYGAMBERİMİZİN ASHABI	PEYGAMBERİMİZ VE SAHABE	SAHABENİN FAZİLETİ	SAHABEDEN ÖRNEK DAVRANIŞLAR	İSLAM DAVETİ VE SAHABE

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Nitel araştırma olayların gerçekleştiği tabii ortamında realistik ve bütüncül bir şekilde ele alındığı ve gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın doğası gereği bir olguyu kendi gerçekliği içinde derinlemesine incelemek amaçlandığından nitel araştırma yönteminin daha uygun olduğu düşünülmüş ve araştırmada olgubilim deseni tercih edilmiştir. Olgubilim deseni farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa yeterince sahip olunamayan olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.2. Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri

Araştırmanın katılımcıları, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Malatya ilinde bulunan toplam 20 genel ortaokulda görev yapan 24 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada örneklem olarak Malatya ilinin her kesimini temsil etmesi düşüncesi ile farklı ilçelerin farklı büyüklük ve imkânlarla sahip okulları özenle seçilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan öğretmenlerin özellikleri ve verilerin analizince kendilerini temsil eden kodlara Tablo 3.1’de yer verilmiştir.

Tablo 3.1: Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin demografik özellikleri

	Cinsiyet	Verdiği Dersler	Kıdem	Eğitim Durumu	Mezun Olduğu Bölüm
K1	Erkek	Kur’an-ı Kerim	35	Lisans	İlahiyat
K2	Kadın	Kur’an-ı Kerim, Siyer	4	Yüksek Lisans	DKAB
K3	Erkek	Kur’an-ı Kerim, Siyer	3	Yüksek Lisans	DKAB
K4	Erkek	Kur’an-ı Kerim	10	Lisans	İlahiyat
K5	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	6	Lisans	DKAB
K6	Kadın	Kur’an-ı Kerim	3	Yüksek Lisans	DKAB
K7	Kadın	Kur’an-ı Kerim TDB	5	Yüksek Lisans	İlahiyat
K8	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	17	Lisans	İlahiyat
K9	Kadın	Siyer	12	Lisans	İlahiyat
K10	Erkek	Siyer	8	Lisans	DKAB
K11	Erkek	Kur’an-ı Kerim Siyer	3	Lisans	İlahiyat
K12	Kadın	Kur’an-ı Kerim	7	Yüksek Lisans	DKAB
K13	Kadın	Kur’an-ı Kerim, Siyer	2	Lisans	İlahiyat
K14	Kadın	TDB, Kur’an-ı Kerim	13	Doktora	DKAB
K15	Erkek	TDB, Kur’an-ı Kerim	15	Lisans	DKAB

K16	Erkek	Kur'an-ı Kerim	19	Lisans	İlahiyat
K17	Erkek	Kur'an-ı Kerim	15	Doktora	DKAB
K18	Erkek	Kur'an-ı Kerim	15	Yüksek Lisans	İlahiyat
K19	Erkek	Kur'an-ı Kerim, Siyer	3	Yüksek Lisans	DKAB
K20	Kadın	Kur'an-ı Kerim	2	Yüksek Lisans	DKAB
K21	Erkek	Kur'an-ı Kerim	17	Lisans	İlahiyat
K22	Erkek	Siyer	10	Lisans	DKAB
K23	Kadın	Kur'an-ı Kerim	4	Lisans	DKAB
K24	Kadın	Kur'an-ı Kerim	7	Lisans	İlahiyat

Tablo 3.1'e göre görüşme yapılan öğretmenlerin 14'ü Erkek, 10'u Kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Mesleki kıdem açısından; 1 öğretmen +30 yıl, 9 öğretmen 10-20 yıl arası, 6 öğretmen 5-10 yıl arası, 8 öğretmen ise 1-5 yıl arası kıdeme sahiptir. Katılımcılardan 11'i lisans eğitimini İlahiyat fakültelerinden almışken, 13 katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği alanından mezundur. DKAB mezunlarından 8 katılımcı İlahiyat fakültelerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği alanı mezunu iken 5 katılımcı ise eğitim fakültelerinin DKAB bölümünden mezun olmuşlardır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada verilerin toplanması araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla olmuştur. Katılımcılara görüşmelerde, seçmeli din derslerinin müfredatta olmasını nasıl değerlendirdikleri, seçmeli din derslerinin verimliliği hakkındaki değerlendirmeleri, bu derslerin verimliliğini arttıran veya düşüren sebepler, bu derslerde verimliliğin artması ve niteliklerinin yükseltilmesi için ne gibi önerilerinin olduğu sorulmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci ve Analizi

Görüşmeler 2019 yılının Şubat, Mart ve Nisan aylarında ziyaret edilen okullarda gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izni ile tüm görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Toplanan veriler analiz edilmeden önce, ses kaydına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından deşifre edilerek metin haline getirilmiştir. Görüşmelerde elde edilen metinler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Verilerin inceleme süreci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce öğretmenlerin ne demek istediklerinin tam anlaşılabilmesi için görüşme metinleri bütün bir şekilde

okunmuştur. İncelenen verilerde öne çıkan ve önem taşıdığı değerlendirilen yönler belirlenerek önce kodlar sonra da kategoriler elde edilmiştir. Ardından araştırmacı tarafından ayrı ayrı üretilen kod ve kategoriler karşılaştırılarak kod ve kategoriler netleştirilmiş ve aynı zamanda veri analizi işinin geçerlik ve güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada bulgular raporlaştırılırken görüşülen öğretmenlerin görüşlerini tam olarak yansıtmak amacıyla tırnak içine yerleştirilen doğrudan alıntılara çokça yer verilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM

Araştırmada elde edilen bulgular araştırma sorularına uygun olarak başlıklandırılarak aşağıda sunulmuştur.

4.1. Seçmeli Derslerin Programlarda Yer Almasına İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan din, ahlak ve değerler alanı öğretmenlerinin, seçmeli din derslerinin müfredatta olmasını nasıl değerlendirdikleri sorulmuş ve alınan cevaplar Tablo 4.1'deki gibi kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 4.1: Seçmeli din derslerinin programlarda yer alması hakkındaki görüşler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Tamamen olumlu	19	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14, K15, K17, K20, K21, K22, K23, K24
Nispeten olumlu		
Sadece Kur'an dersi olmalı	3	K3, K12, K16
Sadece Kur'an ve Siyer dersi olmalı	2	K13, K18
Programlar alt sınıflarda uygulanmaya başlamalı	2	K3, K14

Tablo 4.1'deki bulgularda da görüldüğü gibi görüşme yapılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu seçmeli derslerin özelde ise seçmeli din derslerinin programlarda olmasını olumlu bir gelişme olarak belirtmişlerdir. Seçmeli derslerin müfredatta yani öğrencinin okul hayatına girmesini aslında uzun zamandır beklediklerini, büyük bir ihtiyaca cevap olan seçmeli dersleri önemsediklerini ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili bazı görüşler şöyledir:

K4: Okulda güvenilir kaynaklarla öğrenmeleri çok iyi oldu. Biz toplum olarak okumayı çok sevmeyiz kulaktan dolma bilgilerle öğreniyoruz. Diğer bütün şeyleri de böyle seviyoruz. Futbol siyaset ekonomi ve dini herkes bilip konuşuyor. Benim gözlemim hayatım boyunca medya ve TV'lerde din anlatma adına reyting kurbanı yapılarak doğru dini anlatmıyorlar. Ama baslarında bu insanın basında Prof. yazıyor. Demek ki biz bu çocuklara temel dini kavramları ve yanlışları fark edebilecek yeteneği vermeliyiz. Din dersi öğretmeni de yanlış bir şey söylediğinde öğrenci bunun yanlış olduğunu anlayabilmeli. Hadis ayet kaynaklarda fazlası ile mevcut. Bu nedenle okullarda sağlam ayet hadis temelli eğitim yapılırsa ileride karşılaşacakları sıkıntılı

durumları fark edebilecekler. Hangisi doğru diyecek ve araştırma içine girecek kim doğru kim yanlış söylüyor bilebiliyor. Saplantılı gereksiz boş bilgiden uzak duracak.

K8: Bunu tartışmamıza konuşmamıza gerek yok, kimse yağurdum ekşi de demez. Biz DKAB öğretmenleri olarak bu derslerin programda olmasını son derece önemsiyoruz.

K11: Seçmeli din derslerinin olmasını son derece faydalı görüyorum. Bu dersler toplumun büyük bir çoğunluğunun talep ettiği, seçtiği ve ilgi gösterdiği dersler. Kur'an-ı Kerim dersi özellikle. Yazın öğrenip unuturlar genelde ama böylece okulda öğreniyor ve bu kısır döngünün bitmesi için olumlu bakıyor.

K1: Ciddi anlamda ihtiyaç var olumsuz düşünmek mümkün değil. Son hadiselerden de anladım ama yeni nesil ve yeni gençlik idareden döndüm ciddi anlamda zorlanıyorum hem vermede hem de geri almada. Dini bilgiye dini eğitime ihtiyaç var. İslam dininin kaynağı nedir diye sordum. 1. Kur'an 2. İnternet? Bu derslerle doğru bir İslam anlayışı oluşmalı. Bu bir hükümet politikası değil devlet politikası olarak görülmeli. Bu dersler okullarda verilmeli diyanette falan değil ama kaliteli eğitimli öğretmenler profesyonel öğretmenler tarafından vermeli.

K7: Önemli zaten, okullarda hepimizin bildiği gibi din dersi faaliyetleri yoktu. 6-7 yıldır bu derslerin olması daha faydalı oluyor. DKAB ile amaçlara ulaşamayabiliyordu. Kur'an dersi özellikle müfredatta olması toplumun beklentisi idi. TDB tekrar gibi oldu ama daha ayrıntılı.

K9: Seçmeli din derslerinin olmasını son derece faydalı görüyorum. Bu dersler toplumun büyük bir çoğunluğunun talep ettiği seçtiği ve ilgi gösterdiği dersler. Kur'an-ı Kerim dersi özellikle. Yazın öğrenip unuturlar genelde ama böylece okulda öğreniyor ve bu kısır döngünün bitmesi için olumlu bakıyorum.

K10: Çok önemli, toplumda herkes her şeyi bildiğini zannediyor ama bilmiyor. Yanlış bilgi, çarpıtılmış bilgi var. Böyle bir ihtiyaç var. Onun dışında bu işi devlet yapmazsa kim yapacak. Cemaatlere vakıflara bırakırsak kendi görüşlerini paylaşacaklar tarafsız olamayacaklar ve çok az kişiye ulaşacaklar. Devlet yapınca hem mezhepler üstü hem gruplar üstü oluyor. Hem de devlet tarafından verilmiş bir eğitimle yapması daha yetkin oluyor. STK'larda uzmanlar veremeyebilir bu dersleri.

K6: Öğrencinin ilgisine göre seçmeli derslerin olması, velinin toplumun belki geleneği, yaşantısı alternatif oluşturması açısından önemli bir uygulama olmuştur. Uygulamada hareket alanımız geniş daha rahat olabiliyoruz müdahale edebiliyoruz. Bu nedenle dersler iyi oldu seçmeli olarak.

K15: Kur'an okulda daha istendik ve bilinçli bir şekilde öğretiliyor. Kurslarda sadece Kur'an'ı yüzünden okuma var ama burada biz niçin rehber olduğunu öğretiyoruz. Sistemli olması açısından çok önemli ve faydalı diye düşünüyorum. Elbette fazlasını isteriz ama biraz daha fazlasını istersek şımarıklık olur mu bilmem ama iyi ki seçmeli dersler var.

Tablo 4.1'e baktığımızda bazı öğretmenlerimiz seçmeli din derslerinin verimliliğini ve bu derslere olan ihtiyacı da göz önünde bulundurarak bu 3 dersin bazılarını programda görmek isterken bazısına gerek olmadığını ifade etmiştir. Programda seçmeli din derslerinden sadece Kur'an-ı Kerim'i görmek isteyen öğretmenlerin bazı görüşleri şöyledir:

K3: Seçmeli derslerin yoğun akademik başarı gerektiren dersler için iyi oldu ama bizim bölüm için tekrara kaçtığı için mevcut konumu veya var olması tartışılabilir. Yeni müfredatta içerik azaltılsın derinlemesine verimli ders olsun ama ders yontularak nasıl bir ders verilmek isteniyor. Zaten DKAB dersi ağır yoğun diye sadeleştirdik peki bu dersleri niye getirdik. Siyer ve TDB derslerine ihtiyaç yok gibi ama Kur'an-ı Kerim dersi müstakil bir ders olarak olmalı ve ihtiyaç var. Şöyle diyeyim bu iki ders DKAB dersine entegre edilebilir rahatlıkla.

K16: Önceden TDB, Siyer derslerini alıyorduk ilk zamanlar ancak baktık ki bunlar benzer, tekrar oluyor, öğrenciler sıkılıyor, bunu DKAB dersinde yapmaya çalışıyoruz, bu sene Kur'an'ı Kerim dersine giriyorum.

Bazı katılımcılar Kur'an'ı Kerim dersi ile siyer dersini müfredatta görmek isterken TDB dersine ihtiyaç duyulmadığını ifade etmişlerdir:

K18: Seçmeli dersler amaç itibar ile çok faydalı, yalnız seçmeli derslerde genel olarak matematik ve fen dersleri seçmeli olması hasebiyle çocuklar çok fazla kâle almıyorlar. Özellikle 7 ve 8'lerde seçmeli olunca çocuklar ciddiye almıyorlar. Bizimde amacımız burada hedefimiz çocuklara bu seçmeli dersleri, peygamberimizin ahlakıyla çocukları ahlaklandırmak. Bu 3 ders arasında Siyer dersini vazgeçilmez olarak görüyorum. TDB çok seçilmedi ancak önceki deneyimlerinden bakınca TDB önemli bir ders ancak ayrı bir ders olmasına gerek yok. DKAB dersi içeriği arttırılabilir belki ya da genişletilirse bana daha mantıklı geliyor. Kur'an'ı Kerim olayında ise öğrenme açısından çok faydalı, Bütün seçmeli dersleri kaldırılıp zorunlu DKAB dersinin saati arttırılsa, içeriği zenginleştirilse, 3 saat olsa Kur'an'ı Kerim hariç, olabilir. Kur'an'ı

Kerim tabi DKAB dersi gibi görmüyoruz. Daha ehemmiyetli ve olması gereken bir ders. Kur'an'ı Kerim seçmeli olarak kalmalı ama saati az.

İki katılımcı seçmeli din derslerinin müfredatta daha erken dönemlerde yer alması gerektiğini, Kur'an dersinin 3. sınıftan itibaren seçmeli olarak okutulmasını ayrıca 5. ve 6. Sınıflarda seçmeli ders almayan öğrencilerin sonraki yıllarda bu dersleri aldığı takdirde birtakım zorluklar yaşayacağını şu şekilde ifade etmişlerdir:

K14: TDB'nin olmasından yanayım 5. sınıflarda. Daha sonra kolaylaştırıcı oluyor. Çocuklar boş durumdayken kavramları ibadetleri öğreniyor ki gelecekte rahat etsinler kolay olsun. 7. sınıfta hop diye seçmeli TDB Kur'an'ı Kerim verilmesine karşıyım yaş büyükçe anlama azalıyor iş yükleri ders yükleri de artıyor. Seçmeli dersler iyi ama içerik az özellikle TDB'de hac konusu yok gibi ya da işte TDB'de Sıyer eksik kalmış. İçerik az olmakla beraber seçmeli derslerin müfredatta olması taraftarıyım.

K3: Bence Kur'an dersi daha erken yaşlarda öğretilmeye başlanmalı, seçmeli olarak 3. veya 4. sınıfta başlanabilir.

Yukarıda örnek verilen katılımcıların görüşlerinden de anlaşılacağı gibi, araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin çoğunluğu özellikle seçmeli din derslerinin programlardaki varlığı hakkında olumlu görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak bazı öğretmenlerimiz derslerin muhtevası ve verimliliğini göz önünde bulundurarak Kur'an-ı Kerim dersini önemsemekte ve programdaki yerini desteklemektedirken diğer iki seçmeli din dersine olan ilginin bu denli olmadığını görmekteyiz.

4.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ve Seçmeli Din Derslerinin Amaçları Bakımından Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenlere “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile seçmeli din derslerini amaçları bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan seçmeli din dersleri ile DKAB dersini amaç ve hedef bakımından karşılaştırmaları istenmiştir. Bulgular Tablo 4.2’de kategoriler halinde sunulmuştur.

Tablo 4.2: DKAB ve seçmeli din derslerinin amaçları bakımından değerlendirilmesi

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi	12	K1, K3, K4, K8, K12, K13, K15, K16, K17, K18, K22, K23
Teoride farklı uygulamada aynı	7	K2, K5, K6, K7, K9, K10, K20
DKAB dersi bir kültür dersi, seçmeli dersler benimsetmeye yönelik, farklı amaçları var, farklı dersler	5	K11, K14, K19, K21, K24

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi görüşme yapılan öğretmenlerin çoğu DKAB dersi ile seçmeli din derslerini birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi olarak görmekte ve derslerini de buna göre uyguladığını ifade etmektedir. Bu başlıktaki bazı öğretmen görüşleri şöyledir:

K1: Seçildikten sonra seçmeli zorunlu ayrımı yok bu dersler aynıdır ve birbirine eş değerdir. Bu beraberinde gelecek birçok sorunu bertaraf ediyor ve zorunlu seçmeli ayrımı yapılmıyor. Ayırırsan karmaşa kaos sınıflar farklılaşıyor ve ciddi bir performans gerektiriyor. Bu seçmeli derslerin mantığına uygun değil. Aynı sınıfsa farklı sınıftan sevmediği biri ile aynı sınıfta derse girmek zorunda kalmıyor.

K3: Amaçlar çakışıyor ve tekrara düşüyor iki derste öğrencinin hayatına kalite ve anlam katmak. DKAB ve seçmeli dersler de birlikte bunu hedefliyor ben öyle görüyorum. Yani biraz siyasi konjonktür devreye giriyor burada çok da konuşmamak gerekir aslında. Kur’an’ı Kerim dersinin sembolik bir dersi var. Kur’an’ı Kerim kendisi okunarak ibadet edilen bir şey. Profesör ezbere bir şeyler okuyamıyorsa o biraz eksiktir. İşte bu yüzden Kur’an’ı Kerim dersin son derece önemli ama diğer dersler amaçlarını tekrarlatıyor.

K4: 2 saatlik bir din eğitimi çok kısıtlı. Bu kısıtlı süre içerisinde hem bilgi hem beceri aktarmada zorlanıyoruz. Namazı iki haftada iki saatte öğret. Ama namaz anlatılarak öğretilmez. Dolayısıyla seçmeli derslerin olması güzel ikinci bir ders alanı ile. DKAB’da veremediğimiz kazanımları vermek isteyip de veremediklerimizi veriyoruz. Her yıl 3-4 dua sure yeterli değil. Kur’an’ı Kerim dersi ile takviye ediyoruz. TDB ile namazı. Siyer ile 4. Üniteyi açmış oluyoruz. Rehber önder kendilerine seçerek o önder ve rehberin yaşam tarzına yöneliyoruz. Bugün gençler bir sanatçı gibi traş olabiliyor.

O zaman peygamberimiz nasıl yetişmiş nasıl bir insan bunu öğretmeliyiz. Daha da yeterli hale getirmeliyiz ama yine de yeterli değil, bir derse daha iyi oldu.

K8: Bu derslerin amaçları birbirinin tamamlayıcısıdır. Kur'an'ı Kerim'i buradan farklı düşünebiliriz ama bu dersler birbirini tamamlayan eksikliğini kapatan dersler. Hemen hemen amaçlar aynı ve faydalıdır. Kur'an-ı Kerim dersini temel bir ders olarak görüyoruz.

K18: Aynı amaç, amaç olarak Kur'an'ı Kerim hariç benzer amaçları var, sadece bölünmüş, birbirinin destekler mahiyet almış durumdadır. Öğrencinin ilgisi zorunlu derse daha iyi oluyor. İsmi değişmeli belki de. Her öğretmen destekleyici tamamlayıcı olarak görüyor. DKAB dersi yetersiz olduğu için geldi bu dersler. DKAB dersi bazı kesimlerden dolayı kültür dersi olmaktan öteye geçemiyordu.

K16: Aynı hedefe hizmet ediyor. Malatya'ya gelmek isteyen doğudan gelen Kömürhan Köprüsünden batıdan gelen Beylerderesi'nden geliyor. Biz burada Allah'ı dini imanı Kur'an'ı veriyorum. Derslerin isimleri veya statüleri önemli değil.

K15: Amaçlar anayasada da var devlet bu işi yapmak zorunda görevi diye bir madde var. Bu dersler günlük hayatın her alanına nüfuz edecek önemde. Öğrenci bu derslerde, seçmeli derslerde DKAB dersine tamamlayıcı bütünleştirici olarak görüyoruz. TDB çok aşırı paralel bu nedenle sıkılma olabiliyor. TDB müfredatının gözden geçirilmesi gerekiyor. DKAB müfredatında olan konular değişmeli diye düşünüyorum. DKAB yeterli değil tek başına, konular müfredata uygun işlenir ancak bunu çocuklardan dönüt alamıyoruz. Seçmeli dersler ile geri dönütler alabiliyoruz böylece. Maddi ve manevi yapı kişiyi insan yapar. Bu seçmeli dersler ile bu ihtiyacı karşılıyoruz.

Katılımcılardan bir kısmı da seçmeli din dersleri ile DKAB dersinin aslında birbirinden farklı olduğunu, DKAB dersi varken seçmeli din derslerinin müfredata girmesinin ve seçmeli olmasının bu farkı gösterdiğini ve basit bir şekilde bu derslerin öğretim programları incelendiğinde derslerin birbirinden ayrıldığını belirtmektedir. Buna rağmen uygulamada bir fark gözetmediklerini çünkü genel beklentinin bu yönde olduğunu belirtmişlerdir. Bulgulardan bir kısmı şöyledir:

K:5 Temelde baktığımızda varış noktası amenna, ancak işleniş olarak DKAB dersi ayetler, Siyer dersinde hadisten sünnetten daha ağırlıklı. Temel nokta aynı. Kur'an'ı Kerim farklı ancak birbirini tamamlar nitelikte, biri olmazsa diğer eksik kalıyor.

K6: Amaçları aynı değil, amaç aynı olsa neden gelsin bu dersler. Ama bu dersler tepeden inme oldu gibi. Bu nedenle öğretmenlerimiz aradaki farkı fark etmiyor. DKAB dersi de bu dersler de iyi bir dindar yetişsin diye yapılıyor. Bu öğretmen yetersizliğinden ziyade veli beklentisinden kaynaklandığını gördüm. Ben farklı olduğunu biliyorum ama program veliler ben bile farklı bir şekilde ortaya koyamıyorum bu dersi. Seçmeli derslerde müdahaleci olabiliriz ama DKAB dersinde de böyleyiz biz.

K9: Şöyle bir problemimiz var. Hedefler farklı diyoruz ama içerikler, işleniş, etkinlikler aynı yakın gibi ama bu sene müfredat değişti ve bu şimdiye kadar yakın gibiydi. Bu dersleri tamamlayıcısı olarak görmüyorum çünkü sınıf tam değil. Seçmeli dersi alan var almayan var. Öğrencilere DKAB dersinin alternatifi olarak sunamam.

K10: Amaçları bakımında aynı değil, DKAB dersinin amacı daha genel, seçmeliler özel, DKAB'da bir madde var ise Sıyer de tüm kitapta onun açılımı var. TDB yine öyle daha ayrıntılı açılımı şeklinde. Amaçları DKAB dersleri ile uyumlu birbirini tamamlayan eksiklerini gideren bir yapıda olduğunu gözlemliyoruz. DKAB dersine iki saat yetmiyor. Kazanım sayısı ünite sayısı düşürüldü ama yine de DKAB'da yetmiyor.

Katılımcılardan bazıları ise aslında bu iki dersin hem teoride, programda farklı olduğunu hem de uygulamada farklı olması gerektiğini ve bu şekilde bir eğitim öğretim süreci sürdürdüklerini ifade etmişlerdir.

K14: Seçmeli dersler öğrencilere kendi dinini uygulatarak öğretmek için gelmiştir ama DKAB dersi bilgi vermek amaçlıdır. DKAB dersinde uygulamaya zorlamam öğrenciyi ama seçmeli derslerde namaz da kılacak Kur'an da okuyacak. Çünkü dersin amacı bu.

K19: DKAB dersi malum toplum yapısı ve talepler doğrultusunda farklı tartışmaların da sonucunda daha genel, İslami kaygı gütmeyen bir derstir. Seçmeli din derslerinde ise bizler çocuklara benimsetici bir tarzda eğitim veriyoruz.

K24: Müfredata bakınca amaçların farklı olduğunu görüyoruz ama kitaplar bu ayrımı yapamamış.

Yukarıda katılımcı görüşleri verilen, seçmeli din dersleri ile DKAB dersinin amaçları bakımından değerlendirilmesi sorusuna katılımcılardan 3 temel değerlendirmeye varmak mümkündür.

4.3. Seçmeli Din Derslerinin Seçilme Sürecine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenlere okullarında okutulan seçmeli derslerin seçim süreci sorulmuştur. Öğrencilerin aldığı seçmeli derslerin seçilmesi sürecine etki eden faktörler ve bu durumun verimlilikle ilişkisi ifade edilmiştir. Katılımcı görüşleri kategorilendirilerek Tablo 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4.3: Seçmeli derslerin seçim sürecine ilişkin değerlendirme

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Sadece idare	10	K1, K2, K5, K6, K16, K18, K19, K20, K21, K22
İdare ve öğretmenlerin ortak kararı	4	K4, K8, K12, K13
Öğretmenlerin baskısı etkili olabiliyor	2	K23, K24
Sınıftaki çoğunluğun isteğine göre	2	K11, K17
Velilerin görüşleri doğrultusunda idare	3	K7, K15
İdarenin norm, öğretmenin ek ders kaygısı	3	K3, K9, K10
İki dersi idare bir dersi öğrenci seçiyor	1	K14

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri seçmeli derslerin seçim süreçlerinde öğrencinin söz sahibi olamadığını dile getirmişler. Genel görüşe ve izlenime göre araştırma yapılan okullarımızda seçmeli dersleri idare belirlemektedir. Oluşan ikinci başlığımızda idarenin öğretmenlerle beraber seçmeli dersleri belirlediği farklılaşan son yöntem ise idarenin velilerin görüşleri doğrultusunda bir seçmeli ders programı uyguladığı görülmektedir. Aşağıda verilen öğretmen görüşlerinde sadece idarenin etkin rol aldığı seçmeli ders seçilme sürecine ilişkin ifadeleri şöyledir:

K18: Bizim okulumuzda resmi kâğıda bakınca öğrenci ve veli belirliyor ama uygulamada okul idaresi belirliyor. DKAB öğretmenlerinin görüşü dikkate alınmaz. Öğrenci seçer ancak idare kendi seçimini uygular. Yönlendirme dahi yok ama belgeler sumen altı yapılıyor. Kimseye danıştıkları yok. Kendileri nasıl uygun görüyorsa. Öğretmen sayısı yeterli olduğu halde ders seçilmiyor. İdarenin tasarrufunda. Seçmeli derslerin ruhuna kesinlikle uygun değil. İstemeyen gelmiyor da isteyen gelemiyor. Fene git sosyale git! İtiraz eden velilere de dilin kemiği yok bir şekilde ikna edip gönderiyorlar. Düzensizlik hâkim. İlk geldiğim sene burada birazda daha fazlaydı. Seçmeli derslere idareci giriyordu. Karşı çıktım sonraki senelerde bu kadar bile açmadılar.

K16: O da ayrı bir sıkıntı, ilk yıl öğrenciler velilerle beraber seçti, 5. sınıfta 7 şube var 6. Sınıfa geçtiklerinde baktık ki tam bir kaos var. Gruplar sınıflar dersler karıştı. İdare baktı ki olmuyor. Bir şube Kur'an bir şube Müzik bir şube Beden aldı. Ben şahsen bunu doğru bulmuyor, ben onu diyeceğim, derse giriyorsun, 6-a sınıfında öğrenci seçmek istemiyor. Maalesef okulumuzda seçmeli dersler zorunlu bir şekilde veriliyor. İsteyenler alamıyor almak istemeyenler alıyor. Öğrenci 5-6 da alamamış 7 de Kur'an'ı Kerim seçmeli dersi veriyor idare. Bu çocuk ne öğrencin bu öğretmen ne öğretsin?

K6: İdare belirliyor, fiziki imkânlar kısıtlı. Servisle taşıma eğitim yapılmakta okulumuzda. Tek şubeli okulda çalışıyorum, öğretmen sayımız malum belli. Birden fazla ders açılması pek mümkün görünmüyor. Alevi-Sünni öğrenciler var idare bunu dikkate almadan ders dağılımı yapıyor ve sonra bir kargaşa olabiliyor. Veli itiraz ediyor ama dikkate alınmıyor. O dersi her ne kadar formda bu dersi işaretlememiş olsa da öğrenciniz bu dersi almalı zorla öğretmeyeceğiz ama bu derste bulunmalı.

K5: İdare belirliyor senenin başında su saatlerde su derslere su sınıflara gireceksiniz diyor. Biz 3 öğretmen arkadaş aramızda paylaşıyor. Seçim konusunda bir sene önce dağıtılıyor. 2'si zorunlu tutuluyor 1'ine seçme hakkı tanınıyor. Fakat istemediği halde bu derslere giren öğrenciler oluyor.

Bazı katılımcılar okullarında uygulanan seçmeli derslerin seçiminde idare ve öğretmen görüşlerinin etkin rol aldığını ifade etmektedirler. K13 kodlu katılımcı her ne kadar seçmeli derslerin ruhuna uygun davrandıklarını söylese de uyguladıkları yöntemin seçmeli derslerle bağdaşmadığını şöyle ifade etmiştir:

K13: Okulumuzda birlikte belirlemekteyiz. Öğrencilerin ihtiyaçları, idare ve branş öğretmenleri beraber karar almaktayız. Almak isteyip de alamayan öğrencimiz yok. Seçmeli derslerin olması gerektiği şekilde yansıtmaya çalışıyoruz.

K8 kodlu katılımcı tercih hakkının öğrenciye bırakılınca seçmesi gereken dersleri seçmeyeceğini dolayısıyla tamamen öğrencinin tercihinin bırakılmaması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

K8: 5 ve 6'lar öğrencilerin en verimli çağı olduğunu düşünüyoruz ve bu nedenle daha çok Kur'an-ı Kerim dersini öğrenciye 5 de seçtiriyoruz 6 da geliştiriyoruz. 7 ve 8 de sınava yöneliyorlar maalesef zor oluyor bizim alan için. Ama 5 ve 6. sınıflarda sınıf ayrımı yapmıyoruz öğrenciye bırakılsa seçilmeyebilir bazı sınıflarda.

Bazı katılımcılar idarenin seçmeli dersleri velilerin isteğine ve sayısına göre herhangi bir dayatma yapmadan seçtiğini ve sunduğunu söylemiştir. Bu sebeple mağduriyetlerin çok az yaşandığını dile getirmiştir.

K15: Dilekçeler format uygun, velilerin geneli değil çoğunluğunun istediği kabul buluyor. Öğretmen ihtiyacı da önemli bir noktadadır. İngilizce sıkıntı hiç seçilmiyor ama DKAB da öğretmen sorunu yok. İstekler talepler dikkate alınıyor. İdare zorunluluk dayatmıyor ancak son sözü söyleme noktasında kararlar alabiliyor. Elbette bazen öğrenciler istedikleri seçmeli derslere giremeyebiliyor ama çoğunluk mağdur edilmiyor.

Bazı katılımcılar seçmeli derslerin uygulanmaya başladığı ilk yıllarda derslerin öğrencilerin seçtiği ve hemen hemen her öğrencinin istediği seçmeli dersleri aldığını, sınıflara ayrıldığı ve her 10 öğrenci için sınıf açıldığını ancak son birkaç yıldır bu uygulamadan vazgeçildiğini, her sınıfta çoğunluğun isteğine uyulduğunu ve yeni uygulamayı şöyle anlatıyor.

K17: 2-3 yıl öncesine kadar öğrenciler seçiyordu ama son zamanlarda sınıflarımız yeterli olmadığı için öğrenciler karışık hale geliyor. İdareciler sınıflarımıza giriyor oylama yapılıyor çoğu bu dersi seçiyorsa bu ders seçiliyor. Sınıflarımız az. Sınıflar değişirken kargaşa oluyor. Öğrenci takibi zor oluyor. Bu sistem güzel ancak dersi istemeyen öğrenciler istemeden geliyor.

K11: Öğrencilere dilekçe veriliyor ama çoğunluk ne isterse onu seçiyor. Bu görünür gibi ama idare müdahale ediyor. Öğretmen durumu, fiziki şartlar. Bölge olarak istemiyorum diyen öğrenci yok ama hiçbir hazırlık da yapmıyor. Seçiyor ama niye seçiyor ya da niye itiraz etmiyor.

Bir katılımcı okuldaki seçmeli dersleri akademik kaygılar ile iki dersi idarenin seçtiğini bir dersi ise öğrencinin tercihinin bırakıldığını söylüyor. Öğrenciler seçecekleri bu tek ders ile aslında farklı alan dersleri arasında bir seçim yapmak zorunda bırakıldığını söylüyor. Arkadaşları beden dersini seçerken kendisinin Kur'an dersini seçmek istemediğini söylemektedir.

K14: İki dersi idare belirliyor bir dersi öğrenciye seçtiriyor. Akademik başarı düşüyor. Veliler müdahale etmiyor. Zaten veliler bunu istiyor bunu bekliyor, kendileri akademik başarılarının yüksek olmasını istiyor diğer dersleri din dersinde görür ve bizden öğrenir diye düşünüyor. Bir sene Kur'an'ı Kerim Sıyer diğer sene Sıyer TDB

diye kararlaştırıyoruz idareyle. 6 ve 7'lerde seçiyoruz bu dersleri. 5'lerde seilebilecekken seçmedik.

Bazı katılımcılara göre okullarında okutulacak seçmeli dersleri idarenin ğretmen sayısını ve bu ğretmen kadrosunun norm durumlarını gözeterek belirlediği ifade edilmiştir. Aynı zamanda öğretmenlere eşit ek ders dağıtma uğraşı da seçmeli derslerin seçiminde etkili rol oynamakta.

K10: Bizim okulumuzda idare belirlemektedir. Örneğin beden eğitimi ğretmeni norm fazlası olmasın diye ona seçmeli ders verildi. E iki ders matematik İngilizce zorunlu ama ocuk son seçenekte beden dersini almak zorunda kalıyor. Zaten 8. sınıflarda LGS var, matematik fen sosyal Türkçe. Dersler sene öncesi belirlenirken idare bizden hangi dersleri okutalım diye fikir aldı. Biz hep Siyer seçiyorduk seneye TDB seçtik. Siyer dersini ocuk 6 da okumuş DKAB da görüyor bir de TDB'yi deneyelim diyoruz. Velinin müdahalesini hiç duymadım, bize gelmedi, haberimiz de yok. Çocuklar dilekçeyi eve götürüyorlar imzalıyorlar ama demek ki memnunlar.

K9: Öğleden nce Kur'an öğleden sonra Siyer, bunu neye göre belirlemişler anlam veremiyorum. Tamamen ğretmen normu olarak düşünülmüş bir sistem. Okulumuz çok büyük bir okul. Bizde seçmeli derslerde sınıf ikiye ayrılıyor. Örneğin bir kısım Kur'an'ı Kerim seecekken diğer i spor seçiyor ve öğrenciler büyük bir kararsızlık ve tercih yapma zorunda kalıyor. Kur'an'ı Kerim dersi ile spor dersi aynı kategoriye nasıl girer bilemiyorum. Bize herhangi bir şekilde fikrimiz sorulmuyor. Hangi sınıfta ne okutulacağını idare belirliyor ama öğrenciler seçiyor. Yani paket sistemi diyebileceğimiz bir sistem var. 5erde proje okul 8'ler sınav sınıfları. Seçmeli zorunlu derslerimiz var. şu, şu, şu derslerden birini seçecek. Siyer yazarlık. İkisinden biri seçilmek zorunda. Maalesef sınıflar dengesi gibi oluyor. İstemedен gelen olmuyor bu derslere ama isteyip de gelemeyen var.

K3: Tamamen idare belirliyor veli ğrenci ve öğretmenin görüşü alınmıyor ve öğretmenin üzülmemesi için uğraşılıyor. Öğretmenlerin mali kaygıları ister istemez idarenin bu yönelimine etki ediyor. Benim yok onun var şeklinde birçok talep duyuyoruz. Haklı bir beklenti belki de. Yeterli ekonomik doğgunluğa erişemiyorlar kendilerince haklılar aslında. Öğretmenler açısından ek ders ve gelir getiren bir ders olarak görülüyor aslında bu seçmeli dersler. Genellemeyelim vicdanlı birçok öğretmenlerimiz var.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcılar seçmeli derslerin seçim sürecinde öğrencinin aktif bir rol almadığını, seçmeli derslerin seçim esaslarına ve kriterlerine uyulmadığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede özellikle seçmeli derslerin seçim yöntemi farklılık göstermekle beraber okul idaresinin tavrının büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

4.4. Seçmeli Din Derslerinin Verimliliğine İlişkin Bulgular

Katılımcılara okutmakta oldukları seçmeli din derslerinin verimliliğini, belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılamadığını genel olarak nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Cevaplar Tablo 4.4'te kategoriler halinde sunulmuştur.

Tablo 4.4: Seçmeli derslerin verimliliği

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Dersler verimli, hedeflere ulaşıyor	9	K4, K7, K10, K11, K13, K15, K22, K23, K24
Dersler kısmen verimli	6	K1, K5, K8, K14, K15, K25
Dersler verimsiz / verimlilik düşük	4	K3, K6, K12, K21
Verimlilik hakkında değerlendirme yapmak yanlış olur	3	K2, K9, K16
Kur'an-ı Kerim dersi daha verimli	2	K15, K17
Öğretmene göre verimlilik değişiyor	1	K18

Tablo 4.4'te yer alan bulgulara bakıldığında katılımcı öğretmenlerin verimlilik hakkındaki düşünceleri bir tarafa daha ağırlık verecek şekilde ayrılmamıştır. Öğretmenler seçmeli din derslerinin verimliliğini değerlendirirken birçok faktörü göz önünde bulundurmuş, karşılaştıkları problemlerle cevaplandırmaya çalışmışlardır.

İlk başlıkta katılımcı öğretmenler seçmeli din derslerinin verimliliğini olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir. Hayatlarında davranış değişikliklerinin başladığını gözlemlediklerini, dersin amaçlarına ulaştığını ifade etmişlerdir. Örnek katılımcı görüşleri şöyledir.

K7: Verimliliği kısa sürede olumlu görüyoruz, öğrenci namaza başladı, şu huyum değişti ama eğitim bu uzun vadede görmek durumundayız ancak sene sonuna baktığımızda verim aldığımızı görüyoruz. Verimliliği düşük gibi bir algıya düşülmemelidir. Bu dersler var ama suç oranları şöyle oldu böyle oldu diye bir söylem var. Bu çocuklar kaç yıldır alıyor bu eğitimi? Tüm bunlar göz önünde bulundurulmalı.

Verimlilik eğitimin tüm paydaşları ile ilintilidir. Böyle bakamız gerekir olaya. Ancak kendi görevini seçmeli dersler başarı ile sürdürme gayretinde. Hiç verimsiz ya da istediğimiz tüm verimleri alıyoruz, demek zor bir çıkarım olur. Derslerin özel olarak müfredatı başarı ile tamamlanıyor, istenen davranış değişikliklerini elde ediyoruz.

K10: Bence çok verimli oluyor bu dersler. Ahlaki boyutu gözlemlememiz ve ölçmemiz çok zor. Televizyon, teknoloji var bunlar göz önünde bulundurulmalı. 80 dakikayı olabildiğince verimli çocuğun aklının bir köşesinde yer etmeye çalışıyoruz ama çok fazla olumsuz duruma maruz kalıyor öğrenci. Öğretmen bunu yaşanan hayat dersi olarak görür ve öğretirse diğer branşlar da etki ederse daha da verimli olur. Bu derslerin gelişerek programda devam etmesini istiyorum.

K4: Kur'an'ı Kerim dersi verimli geçiyor öğrencilerimize Kur'an'ı Kerim okumayı öğretiyoruz. Sınıflar az olduğu için. Kur'an'ı Kerim eğitimi birebir yapılmalı aslında küçük gruplar halinde bireysel farklılıklar geride kalanlar oluyor. Daha da uğraştırıcı. Sınıfların az olması avantaj. Benim istediğin seviyeye gelemiyor ama biz kursu eğitimi de yapmıyoruz. Anlamını kavramlarını vermeye çalışıyoruz. Öğrenciler diğer derslerde de verimli oluyor. Bir konu olduğunda güncel hemen bir hadis söylemeye çalışıyorlar ben bakıyoruz öğrencilerimizin zihinlerinden bir şeyler yeşeriyor filizleniyor. İnşallah gelecekte meyvesini verecek.

Seçmeli din derslerinin verimsiz olduğunu, amaçlara ulaşılamadığını ifade eden katılımcılar da görülmektedir. Katılımcılar eğer olumsuz bir değerlendirme yapacakları zaman genelde bunu sebepleri ile ifade ettiklerinden bu ifadeleri daha çok verimliliği etkileyen faktörlerde göreceğiz ancak iki katılımcının kısaca ifadeleri şöyledir:

K6: Maalesef bu derslerin çok verimli olduğu kanaatinde değilim. Hedeflerin gerçekleştiğini söyleyebilmek güç. Bu derslerde dini ve ahlaki değerlerine sahip bunları hayatına aksettiren öğrenciler yetiştirmek hedefleniyor ancak bunu gerçekleştiriyoruz

K17: İlk yıllarda çok verimliydi ama sonradan verim düştü. Bunu birçok sebebi var. Öğrencilerimiz artık bu dersi sevmiyor gibi. Bizi yönetenlerin zorla koyduğu adı seçmeli kendi zorunlu ders gibi olduğu için ders verimli değil arttı. Çok gerekli ama zamanla özellikle öğretmenler ve veliler açısından önemsiz ders haline geldi.

K2: Genel olarak verimli olmuyor bu dersler amacına ulaşmıyor.

K22: Birçok problem var. Ben bu sene Kur'an dersine 12 öğrenci, çoğu akıllı öğrenmek isteyen öğrenci ile başladım. Sene sonunda idare okulun en yaramazlarını,

başarısızlarını ve bir beklentisi olmayanları göndere göndere mevcut 22 oldu ve çok verimsiz bir yıl geçirdim. Birçok faktör bunda etkili bu sadece biri.

Bazı katılımcı öğretmenler seçmeli din derslerinin kısmen verimli olduğunu ifade etmişler. Kısmen verimliliği her bir ders için ifade ettikleri gibi bazı dersleri verimsiz bazı dersleri verimli olarak da değerlendirmişlerdir. Biz bu ifadeleri kısmen verimli başlığı altına yazılmıştır. Örnek katılımcı görüşleri şöyledir:

K15: Kur'an verimli, mesela ilk dönemde girdiğim sınıflardan bu yana Kur'an geçtiler. Yaz kurslarını etkisi büyük. Tecvit kurallarına uyulduğu söylenemez ama disiplinli bir şekilde geçiyor. Ancak TDB sıkılmalar olabiliyor ve bilgi aktarmaya dönük bir ders olduğu için verimli olmuyor. Yüzde verecek olursak yüzde 75-80 hedefe ulaşıyor kalan ise diğer derslerde hedefe ulaşamayan ancak öğrencileri suçlamayalım onlara hedef belirleyemeyen öğretmen ve velilerin suçu.

K14: Bu derslerin kısmen verimli geçtiğini, ancak daha verimli hale gelebileceğini düşünüyorum Siyer dersinin bana bir faydası yok. Sıkıcı. MEB bize bir kitap vermeli bu kitabı okuyun okutun. Demeli bu ders için. Siyer dersi sıradan bir ders gibi işlenmemeli. Öğrenci TDB'yi Siyer'i bir kere seçince bir daha seçmiyor ama Kur'an'ı Kerim 'i seçiyor. Hocam yeni bir şeyler öğreniyoruz dersler eğlenceli geçiyor diyorlar.

K5: Bütünüyle amaçlara ulaşamayabiliyor. Ahlaki bir amaç olduğu için aktarmak bellemek veya bunu geri almak zor olur. Birçok faktör göz önünde bulundurulmalı ama fen derslerindeki gibi diğer şartlar göz önünde bulundurulmadığından gibi bir not eklersek soruya evet dersler verimli ama ne derece etkili işte orası etkiliyor. Öğrencinin kafasında yer ettiği ve bir gün açığa çıkacağı muhakkak. Kısaca kısmen verimli Kur'an'ı Kerim dersi de tamamen verimli.

Bazı öğretmenler seçmeli derslerde amacın öğrencinin ahlaki gelişime katkı yapmak olduğunu, davranışlarında kalıcı değişiklikler yapmak olduğunu ve bu değişen davranışların güzel ahlakla bütünleşip hayatı boyunca devam ettirmesini sağlamak olduğunu dile getirmiştir. Böyle bir amacı bir sene sonunda ölçmenin dersin amacına uygun olmadığını ifade etmişlerdir.

K9: Bizim derslerimiz öğrencinin hayatına yerleşmeyi gerektiriyor ancak kısa sürede bunu görmek zor, ama sunu söyleyebilirim, yaş küçük oldukça özellikle 5 ve 6 da çok verimli oluyor. Öğrenciler henüz bunları hayatlarına uygulayabilecekken. Yemeğe tuzla başlamak değil ama büyüğe saygılı olmayı öğrenmek öğrenciye yerleşiyor.

Örneğin bir öğrencim gelip Lokman a.s.'ın oğluna öğüdünü hayatına uyguladığını gelip bana söyledi. Bir çocuğa bunu söylemiş, yeryüzünde böbürlenerek çalılı bir şekilde yürümeyin. Bir kavga esnasında bunu uygulamış 5. Sınıf öğrencisi.

K16: Şu anda nesli yetiştirmek kolay değil. Öğretmen zurnanın son deliği derslerimiz. Teknoloji toplumu içindeyiz. Bir çiçekle bahar olmaz. Bizim köylerde çift tek öküzle sürülmez. Bir ders anlattıklarımız diğer ders boşa çıkabiliyor bunu yaşıyoruz. Çocuk bir çarşıya çıkıyor ya da bir maça gidiyor her şeyi unutuyor.

Bir katılımcı seçmeli derslerde verimliliğin dersin öğretmenine göre değerlendirilmesi gerektiğini, bir dersin öğretmeni kadar verimli olabileceğini şöyle ifade etmiştir.

K18: Öğretmene göre verimlilik değişiyor. Akıllı tahtayı kullanmak iyi öğretmenlik demek değildir. Teknoloji kullanmak ile verimlilik yükselmez. Derslerin verimliliğinde bir problem görmüyorum ama daha iyi olabilir elbette.

4.5. Ortaokul Din Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Verimliliğini Etkileyen Problemler

Araştırmada görüşme yapılan ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenlerine okullarında okuttukları seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, öğrenci, öğretmen, veli, okul idaresi, öğretim programları, kitaplar ve materyallere ilişkin sorunlar şeklinde farklı temalarda toplanarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Katılımcıların bu temalar dışında dile getirdikleri farklı sorunlar ise diğer problemler başlığı altında toplanarak aşağıda sunulmuştur.

4.5.1. Öğrenciden Kaynaklanan Sorunlar

Görüşme yapılan öğretmenlerin, görev yapmakta oldukları okullarda sunulan seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen öğrenci kaynaklı problemlerle ilişkili olarak dile getirdikleri sorunlar Tablo 4.5'deki gibi kategoriler haline getirilmiştir.

Tablo 4.5: Öğrenciden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Öğrencilerin ilgi eksikliği	8	K1, K4, K8, K12, K15, K20, K21, K22
Kur'an dersinde öğrenciler arası seviyenin farklılaşması	7	K2, K6, K12, K16, K17, K21, K24

Öğrencinin genel başarı düzeyi	5	K1, K2, K6, K7, K21, K22
Öğrencilerin değerlendirme ölçütlerine / dersin notlandırılıyor olmasına karşı tavırları	4	K4, K11, K18, K22
Ders/lerin kendi tercihi olmayışı / İstmeden seçiyor olmaları	3	K12, K19, K21
Derse hazırlıksız gelmeleri	3	K8, K9, K22
Öğrencilerin lise sınavı kaygısı	2	K19, K20
Çevresel etkenlerin çocuk üzerindeki etkisi	2	K5, K16
Sınıf arkadaşları ile olma düşüncesi	1	K10

Tablo 4.5’da görüldüğü gibi katılımcılar seçmeli din derslerinde verimliliği etkileyen sorunlardan birisi olarak öğrencilerin derslere olan ilgisizliğini ifade etmişlerdir. Genel itibari ile başarılı ve sorumlu öğrencilerin derse olan ilgileri yüksekken sınıf içerisinde derse ilgisi düşük öğrencilerin sınıf arkadaşlarını etkiledikleri, dersin verimini düşürdüklerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

K8: Hazırlıksız olması, isteksiz, aile tarafından desteklenmiyor oluşu, bizde istemeyen çok yok. Ancak yine de istemeden gelen, derse ilgisi olmayan, öğrenmek istemeyen oluyor. Tabi haliyle sınıfı bozuyor.

K4: Bazen öğrencinin güdülenmesi eksik kalıyor, biz ve veliler tarafından. “Keşke başka bir seçmeli ders alsaydım.” diye geçirebiliyor. Bunun sebeplerini araştırıp ortaya çıkarmaya çalışıyoruz ancak çok başarılı olamıyoruz.

K1: Çocuklarla aramızda ciddi bir bakış açısı problemi var. Odaklanamadıklarını hissediyorum. Gayretli öğrenciler elbette var ama çağımızın getirdiği bir özellik odaklanamama sorunu yaşıyoruz. Başka bir şey ile uğraşıyor.

Bazı katılımcılar öğrencilerin ders seçimlerini öğrencinin kendisinin yapmadığını ifade etmiştir. Bu durumun öğrencide motivasyon eksikliğine sebep olduğunu istemediği bir dersi almak zorunda kalmış olmasının bu derslerde verimi düşürdüğünü ifade etmiştir:

K21: Öğrenciler idare ve velinin zoru ile derslere geliyorlar. İstemediği için gelince ne öğrenmek istiyor ne de öğreneni bırakıyor. Bu konuda derslerin tercihi süreci iyi bir yapılandırma gerektirmektedir. Öğrencileri genel olarak zaten derslerimizde zor tutuyoruz.

K12: Benim karşılaştığım sorunlardan biri de öğrencinin dersi kendi tercihi olmadan alıyor olması. İdarenin dayatması veya ailenin baskısı olabiliyor ancak o öğrenci dersi istememiş. Çoğu zaman dersi öğrenciye sevdirmeye taraftarıyım ve bu yönde uygulamalarım oluyor ancak bazen öğrencinin kalbine giremiyoruz ve sınıfın havasını bir anda değiştirebiliyor. Kendi öğrenmek istemeyince arkadaşlarını da bir şekilde etkilemeyi başarıyor.

K14: Zoraki seçen yok ama öğrenci seçiyor sevmeyen de dersi seviyor zamanla. İsteyip de gelemeyen oluyor. Bu öğrenci bu dersi almak istiyor ama olmuyor.

K15: Motivasyonu eksik olabilir. Bir Matematik bir Fen dersine göre daha basit gelebiliyor. Bunu biz sağlamalıyız. İngilizce öğretmenleri quiz diyor ben yazılılık diyorum. Arada öğrencileri uyandırıyorum böylece.

Bazı katılımcılar Kur'an'ı Kerim dersi özeli için öğrenciler açısından seviye farklılıklarının olmasını dersin verimliliğine etkisinin büyük olduğunu vurgulamışlardır. Bazı öğrencilerin Kur'an okumayı bilmesi bazılarının bilmemesi dersin planlanan işleyişini sekteye uğratmakta ve öğrenciler arasında tercih yapamaya yönelttiğini ifade etmişlerdir. Bu problemin temelinde okulda seviye sınıflarının oluşturulmaması da yatmaktadır.

K13: Seviye sınıfları oluşturmak gerekmektedir. İçerik zenginleşiyor ama bu ne kadar yetişiyor işlenebiliyor? Kur'an'ı Kerim dersi problem oluyor genelde. Alt yapıları farklı olabiliyor. Farklı sınıflar oluşturmak zor oluyor faydalı olur ama buna çok da girişemiyoruz. Ama 6. Sınıflarımızın sayısı az yetişiyor ama diğer derslerde sorun oluyor.

K17: Öğrenci daha önce almamış. Biri tecvit öğrenmek isterken, bilirken diğeri elif ba seviyesinden başlıyor. Hangisine hangi kitabı isteyip okutacağız? Bıkınlık oluşturuyor. Çözüm olarak bir ders elif ba bir ders Kur'an. Tecvit konularına genel olarak yüzeysel girmek zorunda kalıyoruz. Kur'an kursuna gitmeyen öğrencilerin öğrenmesi diğer öğrencilere göre zor ve geç oluyor. Dersler bireysel işlenmek zorunda kalıyor. Her halükarda bir grup önde veya geride kalmaktan dolayı sıkılıyor.

Öğrencilerin genel başarı düzeylerinin düşük olması seçmeli derslerde hedefe ulaşmasını engelleyen bir faktör olarak görülmüştür. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir.

K1: Kavramları not ettireyim dedim, yazdırayım bir bakayım dedim, okuyamadım yazdıklarını, maalesef yazı yazmayı bilmeyen bir nesil geliyor. Tiyatral yapmam lazım

ne diyorsunuz benim tabirimle artistlik. Ben bu yaşında ne yapayım da öğrenciyi eğlendireyim. Senaryo yazamam ben bu derslerde bu saatten sonra. Dinde sadeleştirme de olmaz senaryo da! Okulda herkesi tanıyor biliyor diğer dersleri de iyi sayılır ama harfleri daha öğrenmedi.

K7: Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri henüz yeterli değil gibiydi. Örneğin seçmeli derslerde değil ama DKAB dersinde 5. sınıflara farz vacip sünnet gibi terimler anlatıyoruz. Ef'ali mükellefin diyoruz bunlara. Ama öğrenci henüz günah ve sevabı yeni öğrenmeye başlıyor. Tabi burada öğrencinin suçu yok diyorum ben.

K12: Maalesef, öğrencilerimizin genel başarı düzeyi düşük. 5. sınıflarda Kur'an-ı Kerim dersine girdim. Türkçe okumada zorlanan öğrenciler var. Genel olarak başarı düzeyi düşünce bizim derslerde de zorlayamıyoruz öğrenciyi.

Seçmeli din derslerinin uygulandığı ilk yıllar not ile değerlendirme yapılmamaktaydı. Ancak bir süre sonra gelen tepkiler dersi not ile değerlendirme uygulamasını başlattı. Katılımcılara göre seçmeli derslerde değerlendirme gerçekçi ve dersin hedeflerine uygun değil. Öğrencide herhangi bir not kaygısı oluşmamakta ve değerlendirme dersin verimliliğini ölçmemektedir. Bu problemle ilgili katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

K4: Bu derslerde not olayı var. Seçmeli bu ders. Acaba notu kaldırsak öğrenciler gevşer mi? Ama eğitici bunun üstünden gelebilir. Der ki bakın biz bunu dünya ve ahiret mutluluğu için yapıyoruz. Seçmeli derslerde not olmamalı. Zaten kalma veya not problemi yok bu derslerde. Çocuk hiç çalışmasa 4 düşeceğini biliyor. Mesela sosyal etkinlik gibi farklı bir değerlendirme olabilir.

K11: Kolay geçilen bir ders olarak görülünce verim düşüyor ama bu sevdirilerek aşılabılır.

K18: Problem şu; çok fazla notun zorunlu ders kadar etkili olmaması çocuğu uzaklaştırıyor. Bu tüm seçmeli dersler için geçerli. Not kaygısı. Diğer derslerin seçmeli derslerinde kitap bile yok öğrencinin umurunda olmuyor ama bu derslerimiz kitabımız dokümanımız var. Not korkusu olmasa bile öğrenci bakıyor. Not motivasyon unsurudur ama amaç not değil. Öncelikle ahlaki değer önemli. Ama bir yerde not işin içine muhakkak giriyor. İllaki not olmalı ama çocuğuna bu derslerin not olmadığını öğretmeliyiz. Ben kendi derslerimden şahidim bazen ciddiye almıyor ama nasıl ki tam anlatmaya başlıyorum günlük hayatta bir örnek verimce herkes pür dikkat incelemeye başlıyor. Öğrenciyi motive etmek bizim elimizde not olmasa da sınav olmasa da.

Katılımcı K22 kodlu öğretmen seçmeli din derslerinde başarı değerlendirme sorunu ile ilgili kendi görev yaptığı okulda yaşanan bir olayı şöyle anlatmıştır:

K22: 3 sene öncesine kadar okulumuzda Kur'an dersi seçiliyordu idare seçiyordu. Bir kadın hocamız vardı, Kur'an dersinde öğrenciler 40-50 vermiş. Mahreçleri çıkaramadıklarını, ezber yapmadıklarını gerekçe göstererek. Hem de başarılı takdir alan öğrenci bunlar. Velileri geldi şikâyetler oldu baya ortalık ayağa kalktı derken idare de karar aldı o günden sonra 3 yıldır Kur'an dersi seçilmiyor okulumuzda.

Katılımcıların öğrenci temalı problemlere verdikleri cevaplardan biri de öğrencilerin derslere hazırlıksız gelmeleridir. Bunun öğrencilerin derslere olan ilgisizliği ve başarı düzeyleri ile yakından alakalı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak K6 kodlu katılımcı “Öğrenciye dua ezberleyeceğiz diyoruz, evde ezberleyin diyoruz ama öğrencide hiçbir çaba ve karşılık göremiyoruz.” diyerek bu durumu özetlemiştir.

Öğrenci kaynaklı problemlerden biri de öğrencinin okul hayatının çevre şartlarından etkileniyor olmasıdır. Katılımcılar gerek teknolojik gelişmelerin gerekse de öğrencinin yaşadığı sosyal çevrenin derste öğrenilenlerin uygulanmasına fırsatı vermediğini ifade etmektedirler. Bu problem ile ilgili K5 kodlu katılımcı “Öğrencilerimizde günün şartlarında, teknoloji geliştii, öğrencilerimizde sağdan girdi soldan çıktı oluyor. Bakıyoruz çocuk dışarda anlattığımızın tam tersini yapabiliyor. Teknoloji bağımlılığı var.” diyerek ifade etmiştir.

4.5.2. Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunlar

Seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen önemli faktörlerden biri de öğretmen temalı faktörlerdir. Katılımcılara öğretmenlerle ilgili gözlem ve değerlendirmeleri sorulmuş ve aşağıda Tablo 4.6’da kategoriler haline getirilmiştir.

Tablo 4.6: Öğretmen temalı problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Öğretmenlerin formasyon ve alan bilgisi yetersiz oluşu / öğretmen yetiştirmedeki başarısızlık	10	K1, K2, K3, K5, K6, K11, K16, K18, K20, K22
Derslerin öneminin farkında olunmaması	7	K4, K9, K10, K14, K17, K20, K22
DKAB derslerinin tamamlayıcısı olması	4	K2, K7, K14, K20

düşüncesi		
Öğretmenlerin programdan haberi yok	4	K3, K6, K7, K20
Kadın öğretmenlerin öncelikleri	4	K1, K10, K15, K22
Zümre toplantılarının verimsiz geçmesi	4	K4, K5, K6, K20
Ek ders kaygısının dersin önüne geçmesi	3	K3, K9, K14
Öğretmenin öğrenciye karşı yaklaşımı	2	K3, k7
Farklı branş öğretmenlerinin din ahlak ve değerler alanına müdahalesi	1	K21
Öğretmenlerdeki heyecanın azalması	1	K7

Araştırmaya katılan seçmeli din dersi öğretmenli bu derslerde verimliliği etkileyen sorunlar sorusuna öğretmen temalı olarak verdikleri yanıtlara bakıldığında genel olarak alanın öğretmenlerinin iyi bir öğretmen yetiştirme programından gelmediğini, ya öğretmenlik formasyonlarının ya da ilahiyat alanı yeterliliğinin istenilen düzeyde olmadığını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

K1: Öğretmen öğretemeyince zaten benim öğrencim değil havasına girebiliyor. Ben kendimi de çok yeterli görmüyorum internette makalelerden bakıyorum. Her sene biraz daha ilerlediğimi fark ediyorum. Ama bunun sebebi şu ben din dersi öğretmeni olarak yetiştirilmedim 30 yıl önce de böyleydi ben de öyleyim. Rol model olmalıyız. Materyal hazırlamayı siz yaparsınız ben yapamam formasyon dersleri belli fakültelerde ciddi ama çoğunda verenler para kazansın alanlar da formasyon alsın diye yapıyor. Formasyon ciddi bir ihtiyaçtır. Gelen öğrencilere sordum ünitelerden haberiniz var mı diye yoktu maalesef.

K3: ...Sunum teknik ve yöntemlerinin bilinmemesi veya uygulanmaması da dersin verimliliğini etkilemektedir...

K5: Öğretmen kalitesinde şöyle bir problemimiz var. Bize yeterince destek sunulmuyor. Kaynak ve materyal olmayınca öğretmen de bunun eğitimini almadığı için hazırlayamıyor.

K11: Öğretmenin çok iyi bilmesi gerekiyor ki anlatabilsin DKAB mezunları yeterli değil. Bu arkadaşlar nasıl bu derslere girecekler? Tecvitlerini mahreçlerini bir düzene koymak gerekir diye düşünüyorum. Ben bir süre de imamlık yaptım ve ne kadar eksik olduğumu diyanette gördüm. Lisede DKAB öğretmeni bayan hocamız vardı sonradan fark ettik çok eksik olduğunu ve yanlış öğrendiğimizi. Kur'an-ı Kerim dersinde genel olarak öğretmenlerimiz kaçıyorlar gibi geliyor bana girmek

istemiyorlar. Kur'an sınıfı, seviye sınıfı ve istekli öğrencileri olsa öğretmenlerimizin de işi kolaylaşır.

K6: Öğretmenlerimiz Siyer dersini tematik değil kronolojik işliyor halbuki, bir öğretmen zümrede böyle demişti. Ama bu zihniyet değişmeli. Özellikle program hakkında öğretmenler eğitimden geçmeli. Öğretmenler özellikle Kur'an-ı Kerim dersinde kendileri Kur'an okumuyorlar, okuyamıyorlar! Ama öğrenciden iyi okumasını bekliyorlar.

K18: Genelde öğretmenler kilit noktada. Şöyle oluyor seçmeli dersler için ben yine aynısını söyleyeyim öğretmen hazıra kaçıp canını akıllı tahta ile vereyim diyorsa öğretmen zorunlu dersini de veremez ve sınıfta kendisi kalır. Akıllı tahta aktif olmamalı. Yeni başlayanlarda sınıf hâkimiyeti çok olmuyor ve verimlilik düşüyor. Bana stajyerler geliyor bakıyorum sınıf hâkimiyeti yönetimi çok eksik.

K2: Ben imam hatip lisesinde Arapça ve Kur'an öğrendim üniversitede tek bir basamak ilerletemedim üstüne bir şeyler katamadım. Lisede daha kaliteli ve üst düzey bir eğitim almıştım. Üniversitelerimizin içi bomboş.

K3: Burada ben öğretmen yetiştiren bölüm ve fakülte programlara da değinmek istiyorum. Bugün DKAB bölümleri kapatıldı ve ilahiyat fakülteleri dini öğrenim bakış açısı ile yetiştiriliyor öğretmenler. Bunun önüne bu zihniyetin önüne geçmeliyiz.

K16: DKAB öğretmenliği bölümüne karşıyım. Bu bölüm mezunu öğretmenlerine eğitim verilmeli. Kur'an-ı Kerim bilmiyor öğretmenimiz nasıl derse girecek? Memur kazandırma iş bulma yolu gibi görülüyor. Alana hâkim değil öğretmenimiz. Kendisini yetiştirmemiş. Öğrenci bunu hissediyor.

Bazı katılımcılar seçmeli din dersinin mahiyetleri gereği önemli bir görevi icra ettiğini, bu derslerin programa girmesinin toplumun önemli bir kesiminin talebi sonucu olduğunu henüz tam anlamı ile bilmediklerini ve bu derslerin önemini fark etmediklerini ifade etmişlerdir. Örnek olarak bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

K9: Öğretmen bu dersinin ek ders için veriyor. Maalesef var bunu gördüm bu okulda. Sınıf kalabalık olur diye Kur'an dersini almak istemiyor öğretmen, bana DKAB verin diyor...

K10: Öğretmen sorun değil de gördüğüm kadarı ile. Her şey öğretilirken bitiyor. Öğretmen mesleğini seviyorsa, bir yük olarak görmüyorsa dersi başarılı oluyor.

Dükkânıma gideyim, evime varayım gibi düşünüyorsa ders hiçbir şekilde başarılı olamaz.

K14: Dinlenme dersi olarak görüyoruz, eksik işlerimizi yaptığımız angarya işlerimizi yaptığımız, seçmeli dersleri alternatif zaman olarak görülüyor. Geçen hafta okulda dahi bir program oldu hangi dersi verelim seçmeli dersi verdik. 8. Sınıfta varsa eğer seçmeli dersi işleminiz zaten lise sınavına hazırlanıyoruz. Ek ders kaygısı, öğretmen arkadaş sınıfını bölüyor, belki kendi açısından haklı kalabalık ama Siyer ve TDB işlenir.

K17: Asıl sorun öğretmenlerden kaynaklanıyor bence. Dersi verirken cennetin anahtarını kazanacağını bilmeli. Manevi boyutu çok önemli bu işin. Bütün hayatımızda olduğu gibi. Bu dersleri suna benzetiyorum. İki kul var namaz kılarken biri bitmesin der diğer görünsünler diye kılar. Öğretmenler ders bitmesin istemeli. Yeniden eğitilmemiz lazım.

Katılımcılardan bazıları öğretmenlerin müfredatı açıp bir kere okumadıklarını ve bunun eksikliğini hissetmediklerini ifade ediyorlar. Öğretim programının eğitim öğretim sürecine katkısının çok az olduğunu, öğretmenlerin sadece kitap ile dersi yürüttüğü ifade edilmiştir.

K3: Müfredatı okuma gereği duymuyoruz. Öğretmenin okumadan girince kendisini eksik hissedeceği bir müfredat olmalı ama ben okumadan da derse girsem sene başı bakmasam da sorun olmuyor.

K7: Daha önce de söyledim ben yüksek lisans yaptığım için biliyorum dersler arasındaki ayrımı müfredatı, yüksek lisansa başlayana kadar ben de bilmiyordum. Öğretmen olduk ama bize bu derslerin farkını bile öğretmediler ya da aldığımız seminerlerde buna değinilmedi.

DKAB dersi ile seçmeli din dersleri arasındaki farkın öğretmenlerce bilinmemesi ve uygulanmaması dersin verimini etkilemektedir. Bununla ilgili olarak K3 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

K3: Dersin amacı ne olursa olsun DKAB dersi ve seçmeli derslerde farklılık gözetilmiyor. Bu dersler birbirinin devamı gibi görülüyor. Bu nedenle öğretmen bu derslere farklı bir bakış açısı getiremiyor ve haliyle hiçbir yöntem zihniyet değişmiyor. Çünkü ilahiyat mezunları ile şu anki DKAB mezunlarının arasında da fark var. Bu farklı bir yol oluşturuyor.

Katılımcılardan K5 kodlu öğretmen zümrelerin yetersizliği ve amacına uygun yapılmayışını seçmeli din derslerine de olumsuz bir etkisi olduğunu ifade etmiştir:

K5: Zümreler yetersiz. Öğretmenler birbirini tanımıyor. Öğretmenler kaynaşmalı ve herkes birbiri ile deneyimlerini paylaşmalı herkes materyal paylaşılmalı. Öğretmenler deneyimlerini böylece birbirleriyle paylaşmalı ama bizim zümreler bize bir yük gibi geliyor, herkes imza atıp evine gitme derdinde.

Katılımcılardan K6 kodlu öğretmen, bayan öğretmenlerin ders almak istememelerini bunun da derslerin seçilmemesine, dersi almak isteyen öğrenciler ve velilerin bu beklentilerinin gerçekleşmediğini belirtmiştir.

K6: Evli bayan öğretmenler evleriyle ilgilenebilmek adına bu derslerin seçilmesini istemiyorlar. Peki bu öğrenci kimden dersi alacak?

Öğretmenlerin motivasyon eksikliği yaşadığı ve mesleğe başladıkları ilk heyecanın zamanla köreldiğini K7 kodlu katılımcı “öğretmen amaçsız. Heyecanı gittikçe düşüyor ve eve bir an önce gitsem derdinde. Seminer görevleri çıkınca şikâyetçi oluyoruz maalesef. Her şey öğretilmekte... Başarı da öğretmene verilmeli elbette.” diyerek ifade etmiştir.

Seçmeli derslerin okullarda öğretmenler için iyi bir ek ders kapısı olduğunu belirten katılımcılar, bu konuda bazı öğretmenlerin seçmeli dersleri ek ders için aldıklarını ve böylece derslerin ruhuna ve amacına aykırı hareket ettiklerini ifade etmişlerdir:

K14: İki seçmeli ders sınıfı açıldı biri 25 kişilik Kur'an sınıfı seçenler, diğeri 15 kişilik okuryazarlık sınıfı. Maalesef Kur'an öğretmeni iki sınıfı dengeleyin diye talep götürmüş. Üzüldüm sadece. Ek ders için zaten yapılmaz bu iş.

K9: Okulumuzda zaten idare normları gözeterek seçmeli ders koyuyor. Öğrenciler seçmek isterken seçemediği oluyor bu dersleri, üstüne bir de bazı öğretmenlerden şikâyetler duyuyoruz şu bu kadar alıyor biz niye az gibisinden.

K21 kodlu katılımcı din dersleri öğretmenleri dışındaki diğer branş öğretmenlerinin zaman zaman öğrencilere din hakkında yorumlar ve bilgiler vermesi yoluyla öğrenci ve veli ile din dersi öğretmenlerinin karşı karşıya geldiğini, öğrencilerin kafasında bilgi karmaşasına yol açtığını “Dini konular malum herkesin dilinde, kolayca yorum yapılabilir ve uzmanı olmayan kişiler bunları söyleyebiliyor. Örneğin biz

öğrencilerimize burada Alevilik ile ilgili doğru bilgiler vermeye çalışıyoruz ancak başka bir derste hoca hanım farklı şeyler anlatabiliyor. Sonra yanlış anlaşılmalarda silsilesi ve olaylar büyüyor. Maalesef bu tür problemler de yaşamıyor değiliz.” diyerek bu durumu anlatmaktadır.

Seçmeli din derslerinin verimliliğine din dersi öğretmenlerinin öğrencilere karşı tavrı ve duruşunun da önemli bir faktör olduğunu belirten katılımcılardan K3 ve K7 kodlu öğretmenler bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

K3: Öğretmenin özellikle bizim ders için, sempatikse öğrenci ile anlamlandırılabilir bir bağ oluşuyorsa bu dersler verimli olabiliyor. Bizim dersimiz özelinde eğer öğretmen karşıda tebessüm oluşturabiliyorsa çoğunlukla maksadına ulaşmıştır diyebiliriz.

K7: Önceleri çocuklara abla gibi yaklaşıyordum, onlarla çok güzel bir şekilde iletişime geçmeye çalışıyor, merhametle yaklaşıyordum. Ama bir süre sonra baktım ki sınıfta ablalık olmuyor. Sanki biraz dozu kaçırmışım. Öğretmen gibi yaklaşmaya başlayınca onlardaki gevşeme de ortadan kalktı yoksa çok şımaracaklardı.

4.5.3. Okul İdaresinden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere okullarındaki seçmeli din derslerinin verimliliği ile ilgili okul idaresinin tutum ve davranışları temalı ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuş, alınan cevaplar Tablo 4.7’deki gibi kategorilendirilmiştir.

Tablo 4.7: Okul idaresinden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Okul idaresinin tutumu genelde olumlu	12	K1, K4, K7, K8, K11, K12, K13, K15, K17, K20, K23, K24
İdare 7 ve 8 de bu dersleri açmıyor	10	K1, K4, K9, K10, K12, K14, K16, K17, K20, K21
İdare dersleri seçerken tek hareket etmesi	10	K1, K2, K4, K6, K16, K18, K19, K20, K21, K22
Okul personelinin norm kaygısı, öğretmen üzülmeye anlayışı	6	K3, K6, K9, K10, K21, K22
Vasat öğrenciler yönlendiriliyor	4	K3, K18, K19, K21
İdare ideolojik davranabiliyor	2	K10, K18
DYK kursu açmıyor	3	K4, K9, K21
İdare dersleri önemsemiyor	3	K14, K21, K23
Olumlu veya olumsuz bir etkisinden bahsedemem	1	K5

Katılımcılar okul idarelerinin seçmeli derslere olumsuz sayılabilecek etkilerini söylese de ki bunlar derslerin seçim sürecimi ve seçmeli derslerin dağılımı ile ilgili olmaktadır çoğunlukla, genel olarak derslerin verimli geçmesi için olumlu bir tavır takındıklarını ve taleplere cevap vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Daha çok olumlu fikir beyan eden katılımcı görüşleri şöyledir:

K7: Okul idaresi gayet olumlu. Dini değerler çalışmasına yönelten faaliyet ve etkinlikleri destekleyen insanlar. Şu anda öğretmen için idari olarak herhangi bir engel görmüyorum. Su yok bu yok gibi bir bahanemiz olamaz.

K8: Seçimi ve derslerin uygulanmasını verimli kılmak için her türlü desteği sağlıyor.

K11: Okul idaremiz elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyor idare gerekeni yapmaya gayret gösteriyor. Bu dersler seçilirken fikrimiz soruluyor.

K13: Etki ediyor elbette ama olumlu yönde. Bir problemle karşılaşmadık.

Katılımcılar seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen sorunların temel faktörlerinden biri olarak idarenin seçmeli din derslerine karşı olan tutum ve davranışlarını göstermektedirler. İdare kaynaklı birden fazla sorun saymakla beraber en fazla öne çıkan temel sorunun genelde seçmeli derslerin özelde seçmeli din derslerinin idare tarafından belirlenmesi olduğu yönündedir. Okul idaresi öğretmen kadrosu, okulun fiziki yapısı ve öğrenci seviyelerini dikkate alarak öğrenci, veli ve öğretmenlerin fikir ve ihtiyaçlarına başvurmadan ders seçimi katılımcılar tarafından şöyle değerlendirilmiştir:

K1: Okul yönetimi için okul için öğretmen huzuru için öğrencilere bırakılmaması çok iyi oluyor ama seçmelilerin ruhuna uygun değil. İstemeyen öğrenci mecburen gelmiş oluyor, aksatıyor önemsemiyor ve diğer arkadaşlarını da etkiliyor.

K4: Şimdi bu sene idare değişti. Yeni gelen idareci neden her sınıfa Kur'an seçilmiş diyor? Böyle bir şey olabilir mi ya? Adam Kur'an-ı Kerim dersini kaldırıp az daha tüm sınıflara spor ekliyordu kendi branşına yakın olduğu için. Biz müdahale ve eleştiri getirdik ve su an da engelledik ama seneye ne olur Allah bilir. Bu konuda net bir tavır da olmalı aslında. Biz seçiyorsak eğer bunu da öğrenin, ihtiyacına göre seçmeliyiz. Öğretmen var ve okul şart imkânları el veriyorsa ve daha önce yıllardır tüm sınıflarda

seçilen Kur'an-ı Kerim dersini neden kaldıralım diyor yeni yönetim? Bu bizde ve öğrencilerin bu eğitimi almasında büyük bir endişe uyandırıyor.

K18: Az önce bahsettim ama şöyle şimdi yere ihtiyaç gibi bir problemimiz yok mescidimiz var cami yakın başka yere ihtiyaç olmuyor ama az önce bahsettim tutum ve uygulamaları problemlidir. İdarelerden şunu istiyorum ve es geçiliyor. 8'lere Sıyer dersi verin tam ergenlik döneminde belki kendilerine bir yol çizmede fayda sağlar diyorum. Ama bizim okullarda sınava hazırlık amaç olduğu için matematik 15 saat seçiliyor neredeyse. Olmasın demiyorum ama bizim 3 dersimizden biri ısrarla ve tekrarlar söylüyorum 8'lere verilsin mutlaka olsun. 5'ler ve 8'lerde Sıyer muhakkak olmalı. Ama seçtirmiyor idare özellikle 8'lerde. Ahlaki yapıları çökmesin ve düzene girsin diye 8lere girsinler diyoruz. Bu bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Özellikle liselerde Sıyer dersi özellikle anlatılması taraftarıyım. Bazı idarecilerin yüksek egoları bazılarının öğretmene gıcıklığı bazılarının din dersini lüzumsuz ve gereksiz görmelerinden dolayı olmuyor.

K6 kodlu katılımcı okul idaresinin okulun bulunduğu bölgenin mezhepsel farklılıklarını göz ardı ettiğini, dersi almak isteyen Sünni bir öğrenci ile dersi almak istemeyen alevi bir öğrencinin aynı seçmeli din dersini almaya zorlandığını "Alevi Sünni ayrımı yapmadan herkesin Kur'an-ı Kerim dersi almasını seçmesini istiyor ve bizden baskı yapmasını istiyor. Ancak ben buna karşı çıkıyorum ve sağlıklı uygulama olmuyor" şeklinde belirtmiştir.

Bazı katılımcılar idarenin seçmeli dersleri seçerken okul kadrosunda bulunan öğretmenlerin norm ve kadrolarını dikkate aldığını, öğretmenlerinin ders saatini dolduramadığı için kaybetmek istemediğini bu nedenle girmesi gereken zorunlu saati seçmeli derslerle karşıladığını ve bu durumun seçmeli din derslerine de yansıdığını ifade etmiştir. Katılımcıların görüşleri şöyledir:

K6: Öğretmenlere eşit ders saati için taraflı seçim yaptırılıyor.

K3: Öğretmen üzülmeye anlaşıyor bizi yormasınlar anlaşıyor en büyük engel oluyor. Öğretmenlerin norm kaygısı

K9: Norm dengesi yüzünden tamamen kategorize edilmiş bir seçmeli ders programı paketleri yapılıyor.

K10 kodlu katılımcı bazı idarecilerin ideolojik hareket ettiğini, derslere bakış açısının taraflı olduğunu ve bu tavrını zaman zaman derslere yansıttığını ifade etmiştir.

K10: İdaremiz çok dindar değil açıkçası. Ancak yukarıdan gelen baskılar ve tepki korkusundan dolayı herhangi bir zorluk veya engel çıkarmıyorlar. Ancak mescidi büyütelim veya düzenleyelim gibi taleplerimiz geri çevrildi ve çok da sıcak bakılmadı. Okulumuzda öğrencilerin başörtüsü ile Kur'an-ı Kerim dersine girmesini eleştiren öğretmenler oldu. Bu da okulda ciddi bir huzursuzluk yarattı. Kız öğrencilerin derse kapalı girmesi zorlanıyormuş gibi bir sorun?

K9 ve K4 kodlu öğretmenler seçmeli din derslerinden özellikle Kur'an-ı Kerim için Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının verimliliği arttıracaklarını, iki saatin kendisi için yetersiz olduğunu ve bu şekilde eğitimin daha kaliteli hale gelebileceğini ifade etmiş ancak idari engellerle karşılaştığını söylemiştir.

K9: Kurs açılmasına izin verilmiyor, kendi fedakârlığım ile zorla açmaya çalışıyorum. Öğrenci istekli yeterli sayı var, ben istekliyim, öğrencilerin Kur'an öğrenmesi gerekiyor ama idare bize zaman ve yer ayırmıyor. DYK kursları bu derslerin amacına ulaşması için önemli bir konu. Fikrimiz alınmıyor kesinlikle.

Katılımcıların üzerinde durdukları bir nokta ise seçmeli dersleri seçecek öğrencilerin hangi derslere yönlendirilmesi gerektiğini kasıtlı yapmasıdır. Kendisi için sınav başarısı önemli olan veliler ve öğrenciler için başarılı öğrenciler sınav ağırlıklı derslere yönlendirilirken herhangi bir başarısı olmadığını düşündükleri öğrencilerin seçmeli din derslerine yönlendirildiğini ifade etmişlerdir.

K21: İdare vasat ve başarısız öğrencileri seçmeli din derslerine gönderiyor. Matematik ve fen bilimleri gibi derslere başarılı ve gelecek vadeden öğrenciler iyi bir lise kazanması beklenen ve okulun başarısını yükseltecek öğrenciler yönlendirilirken, bizim derslere disiplin sorunları yaşayanlar gönderiliyor. Bedencinin bile kabul etmedikleri geliyor. Diğer seçmeli derslerde disiplin sorunu yaşanmazken ben dersin yarısını bunları susturmakla geçiriyorum. Dersler bu nedenle boşa gidiyor.

K3: İdare öğrencilerin isteği doğrultusunda kararlar alsın belki daha verimli olur veli öğrenci ortak aklı ile. Öğrenci başarısız bari din derslerini öğrensin anlayışı hem veli hem idare dayatıyor. Böyle bir şey yok

K18: En sorumsuz en hurda adamları bizim derse yönlendiriyorlar acaba düzeltelim diye mi matematik dersi rahat geçsin diye mi bunu Erzurum'da yaşadım. Bize gelince bunlar bu defa olmuyor bunlar bağırarak çağırmakla olmuyor bunlar. İyiler fen'e kötüler dine ıslah edesiz diye gönderdik diyorlar.

K19: Okulun en kötü öğrencileri seçiliyor sanki bizim derslere. İdeali olan, hedefi olan, zeki öğrencileri soruyoruz matematik, fen seçmişler veya seçtirmişler. Bizim derslerde adam akıllı 4-5 kişi oluyor. Olmasın demiyorum ama kasıtlı yapılıyor bu.

K5 Kodlu katılımcı gerekse okulun büyüklüğü gerekse de okulun imkânlarını bir bütün olarak düşünüp idareden bir talepleri olmadığını, bu nedenle seçmeli derslere tavırlarının ne ölçüde olacağını kestiremediklerini söylemiştir.

K5: İdare açısından bir sıkıntı yaşamıyoruz. Okulun bina yapısından dolayı fiziki şartlardan dolayı idare ile pek bir talebimiz olmuyor. Bu konuda samimi olalım imkânları bildiğimiz için talebimiz olmadı onlarında herhangi bir tutumunu göremedik. Zümreler yapılıyor kararlar alınıyor gibi ancak sonuç çıkmıyor. Sonuçta bir müfredat çıkıyor biz de ona uyup gidiyoruz. Okul idaresinin derse etkisi olumlu olumsuz bir durum söz konusu değil.

Katılımcılardan K14 ve K22 kodlu öğretmenler okul idarelerinin seçmeli din derslerine gereken önemi vermediklerini, bu nedenle herhangi bir destek göremediklerini ifade etmişlerdir. K22 kodlu öğretmen “İdare çocuklarla ilgili bir etkinlik yapılacaksa sanki özellikle bizim derslere denk getiriyor, öğrencinin boş zamanı gibi görülüyor” diyerek ifade etmiştir.

Katılımcılardan K10 ve K18 okul idarelerinin din derslerine karşı bir ideolojiye sahip olabildiğini ve bu durumda ideolojik davranabildiklerini, ders seçimlerinde, dersi kimin vereceği gibi konularda bu durumlara şahit olduklarını ifade etmişlerdir.

K10: Şu gün olmuş hala biz Kur'an dersine kız öğrencilerin başı kapalı gelmeleri gerektiğini açık bir şekilde ifade edemiyoruz. Bu sene değil ama geçen sene Kur'an okuttum, bir bayan öğretmen kız çocukları bu yaşta başlarını örterler mi diye suçlayıcı ve eleştireci bir tavırla hem öğrenciye hem bize sözler söyledi. İdare arkamızda durmadığı gibi bizi suçlu çıkarırcasına bir tavır takındı. Acaba diyorum bu siyasi güç olmasa ne olur halimiz.

K18: Burada değil ama eski okulumda vardı. Açık açık söylediler seçmeyiz bu dersleri camilerde öğrensinler biz burada matematik öğreteceğiz dediler.

4.5.4. Öğrenci Velilerinden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere seçmeli din derslerinin verimliliği ile ilgili sorunlar bağlamında veli profili açısından dile getirdikleri sorunlar Tablo 4.8'deki gibi kategorilendirilerek özetlenmiştir.

Tablo 4.8: Veliden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Veliler ilgisiz ve öğrenciyi desteklemiyor	12	K1, K2, K3, K5, K7, K8, K10, K13, K18, K19, K21, K22
Velinin sınav kaygısı yüksek	6	K1, K2, K12, K14, K20, K25
Başarısızsa dinini öğretsin anlayışı	5	K4, K17, K18, K21, K23
Hareket alanımızı kısıtlıyorlar	4	K6, K10, K14, K22

Araştırmaya katılan katılımcılar büyük bir bölümü velilerin derslere karşı ilgisiz olduğunu ve öğrencileri derse ilgi göstermeleri konusunda teşvik etmediklerini dile getirmişlerdir. Velilerin eğitim öğretim sürecine müdahil olmaması dersin verimliliğini düşürmede etkin rol oynadığını düşünülmektedir. Bu konu ile ilgili öğretmen görüşleri şöyledir:

K1: Aile destekçimiz değil sözümüz geçmiyor. Seçmeli din derslerine karşı bir ilgisizlik ve talepsizlik var. Burası imam hatip oldu kocaman okulda sadece 8 öğrenci aile kayıt yaptırdı. Kapitalist, pragmatist bir toplum olduk. Velilerde “İHL ve bu alanın geleceği yok bize çok bir şey kazandırmaz” anlayışı var.

K2: Veliler çocuklara bakalım diye çocuklarını okula gönderiyorlar gibi bir hava oluştu bende artık.

K5: Çok dertliyiz. Çocuk yaramaz ama veliyi arayınca gelmiyor. Şöyle bir sıkıntımız var. Biz ders anlatınca evde çocuğa bu dersi hayata aktaracak eyleme dökme alanında aile desteklemediği için büyük sıkıntılar çektiğimiz için verimlilik baya etkileniyor. Aile desteği görmediğimiz için verimli olmuyor. Çocuk kendisi bu değerleri hayatına yansıtmaya çalışırsa verimli oluyor.

K7: Veliler bilinçsiz ve çok bir beklentisi yok bu derslerden. Zaten her veliye göre en iyi çocuk kendisinininki. Bu derslerde dua öğrense yeter gibi bir anlayış var.

K8: Veli ile işbirliği yapmaya çalışıyoruz ve velilere kursa gönderin diyoruz, ama veli uğraşmıyor gibi geliyor bana.

K13: Veliler işimize çok karışmamakla beraber engel de olmuyorlar ve öğrencilerin tutum ve davranışlara yönelmiyorlar ve kendileri de müdahil olmuyor.

K15: Velilerin ilgisiz olması evde takip olmayınca verim düşüyor.

Katılımcılara göre, 7. ve 8. sınıflarda öğrencilerin lise sınavı yaklaştıkça velilerin seçmeli din derslerini tercih etmediklerini, çocuklarının sayısal dersleri alıp iyi bir lise kazanmalarını istemektedirler. Bu durumda seçmeli din derslerinin seçiminin güçleşmesine, seçildiği takdirde ise derslere odaklanmanın çok zor olduğuna değinilmektedir.

K1: 5 ve 6'da sizin yanınızdayım ama 7-8 de Nasrettin hoca misali aşağıda farklı yukarıda farklı.

K20: Veliler alt sınıflarda seçmeli din derslerine yöneliyorlar ama 7 ve daha çok 8. Sınıfta pek seçmiyorlar. Hâlbuki 8. sınıfta Kur'an seçmeli dersini alıp fen lisesi kazanan öğrenciler var biliyorum. Okul hayatları tamamen sınava yönelik. Artık isteyen de girmiyor lise sınavına ama hala aynı tutum devam ediyor.

Katılımcılardan bazıları özellikle seçmeli din derslerine karşı olumsuz bir tutum içerisinde olan veliler çocuklarının seçmeli derslere karşı olumlu bir tavır geliştirmesine engel olduğunu dile getiriyorlar. Bu nedenle öğretmenler derslerinde hareket alanlarının kısıtlandığını ifade ediyorlar.

K6: Öğrenci dersin Kur'an mı öğrenmiş başka bir şey mi önemli değil ama veliler müdahale ediyor. Bizim hareket alanımızı kısıtlıyorlar, farklı bir gözle bakıyorlar derse.

K9: Öğrenci namaz kılmak istiyor ama alevi olan ailesi okula haber göndermiş, benim çocuğum namaz kılmamasın diyor Kur'an okumasın diyor. Veli ile görüşmek istiyorum ama muhatap bulamıyorum. Öğrencinin dersi seveceği de varsa sevemiyor.

K10: Velilerimiz ideolojik bakıyorlar ama öğrenci hocayı, dersi seviyor ama velisi yüzünden giremiyor. DKAB dersine dahi karışıyorlar seçmeli derslere hepten karşılar. Köyde bile olsa velinin mezhebi farklı olsa bile öğretmeni seviyor güveniyor ses çıkarmıyor ancak şehir hayatında niyeyse veliler hiç taviz vermiyorlar. Velilerimiz ilgisiz.

Bazı katılımcılar, öğrencisinin akademik başarısının çok düşük olduğunu bilen velinin bu dersleri seçerek “bari dinini öğrensin” anlayışında olduğunu ifade etmektedirler. Böylece öğrenci istemeden dersi almak, istemediği halde dindarmış gibi görünmeye çalışıyor. K16 kodlu katılımcı bunu “...çocuğum öğrensin anlayışı burada da var...”, K17 kodlu katılımcı ise “öğrenci öğrenmiş öğrenmemiş önemli değil. Yeter ki alsın. Sadece alması önemli. Devamı önemli değil.” diyerek ifade etmektedir.

4.5.5. Öğretim Programından Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere seçmeli din derslerinin verimliliği ile ilgili sorunlar bağlamında öğretim programı açısından dile getirdikleri sorunlar Tablo 4.9'daki gibi kategorilendirilerek özetlenmiştir.

Tablo 4.9: Öğretim programından kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kur'an-ı Kerim programı		
İki saat yetersiz, Kur'an okumaya zaman kalmıyor	12	K1, K2, K3, K5, K7, K12, K16, K17, K18, K20, K23, K24
Üst sınıflarda alınınca işlevsiz kalıyor	10	K1, K2, K3, K7, K8, K13, K17, K18, K21, K23
İlk ünite çok uzun	7	K2, K4, K8, K11, K13, K18, K20
Önce Kur'an sonra tecvit mantıksız	5	K8, K11, K16, K17, K18
Modüler sistem uygulanmıyor	4	K1, K18, K20, K21
Hz. Peygamberimizin Hayatı		
Müfredat sade ve basit düzeyde, iki saati dolduramadığımız konular var, etkinlik yok	4	K9, K10, K11, K13, K19, K22
Temel Dini Bilgiler		
Salt bilgi verme üzerine kurulu, öğrenci seviyesinin üstünde	7	K2, K3, K6, K7, K13, K14, K15, K20
TDB her sınıf için aynı müfredat olması	1	K14
Siyer ve TDB müfredatı tekrar gibi, genelde seçilmiyor	12	K2, K3, K6, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17, K20, K24
Müfredatlar işlevsel değil, okunmayınca eksiklik hissedilmiyor	7	K2, K3, K6, K7, K12, K16, K20
Kıssalar ve peygamber hayatı gerçekçi anlatılmıyor	2	K2, K14

Bazı katılımcılar Kur'an-ı Kerim dersinin bir uygulama dersi olduğunu, şifahi olarak işlenmesi gerektiğini, öğrencilerle bire bir ilgilenmenin önemini ve bu nedenle ders süresinin özellikle kalabalık sınıflarda yetersiz olduğu dile getirmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K20: Şu an girdiğim sınıf mevcudu az sorun olmuyor ama daha önceki sınıfım yaklaşık 32 kişiydi. Kur'an'ı Kerim dersi adına çok verimsiz bir dönem geçirmiştik. İki

saat ile bu içerik bitmiyor. 1. ünite ve tecvit başlı başına bir dönem alıyor zaten. Bunun yanında ezber de var. Ne zaman Kur'an okuyacak bu kadar çocuk?

K16: Programda Kur'an dersinin süresi yetersiz, Kur'an dersinde zaman yetersiz. Bire bir ilgilenemiyoruz. 5 dakika zaten dersin başında gidiyor. Bilenler bilmeyenlere öğretsin hem faydalı olur hem zamandan tasarruf sağlarız diye böyle yollar bulmaya çalışıyoruz. Akran öğretmesi çok verimli ama muhabbete de hemen başlayabiliyorlar.

K1: Kur'an-ı Kerim dersinde ders saati böyle büyük okullarda kesinlikle yetersiz. Sınıflar neredeyse 40 kişi. Bireysel talim yapmalıyız ama diğer 30 kişi seni beklemez.

K18: Yalnız 2 saat Kur'an'ı Kerim dersi çocuklar için yeteli değil, diğerleri 2 saat yettiriyoruz fakat Kur'an'ı Kerim seçmeli olarak seçildiği zaman 2 saat olmasından dolayı çok faydalı olduğunu düşünmüyorum. Ders faydalı saatli bu faydayı engelliyor. Uygulama dersidir bu ders. 2 saati yetersiz görüyorum. 5 ve 6 da seçiyorlar ama 7 ve 8 de seçmiyorlar.

K24: İki saat yetersiz. Çocuklar kendi çabaları ile hevesleniyorlar okuyorlar ama kalabalık sınıflarda etkimiz olmuyor çok fazla.

Bazı katılımcılar Kur'an'ı Kerim dersi programlarında ünite sayısını ve içeriğini dersin amacına ve verimliliğine ters düştüğünü ifade etmiştir. İki üniteden oluşan Kur'an'ı Kerim dersinin 1. ünitesinin gereksiz olduğu dile getirilmiştir. Üniteler ve içerikler hakkındaki değerlendirmeler şöyledir:

K18: Kur'an'ı Kerim dersinde Kur'an olmalı ama 1. Dönem salt teorik, peygamber hayatları başka şeyler. En fazla şu olmalı Kur'an'ın meali elbette veya niye Kur'an okumalı öğrenmeliyiz. Müfredata göre işlesek 1. dönem gidiyor. Şu peygamber bu peygamber falanca kavram falanca konu... Öğretim yöntemleri çok yanlış. Tecvit konuları sonda. Varsa niye başta ya da uygulanmayacak kurallar niye var? Çocuk daha elifba bilmiyor ben hangisini öğreteyim de değerlendirmeyi nasıl yapayım. Kur'an mı öğretsin, tecvit mi, kavram mı, kıssa mı? çocuğa Türkçe öğretmeden dolaylı tümleç öğretilir mi hiç? Tecvit böyle olacaksa son sınıfta hepsi verilmeli.

K4: İsteddiğimiz seviyeye çıkamamalarının sebebi ders programını kendimize göre değiştiriyoruz. Bu programın ilk bölüme gerek var ama yeri ve zamanı değişmeli mi? Bu çok önemli. Çocuk niye Kur'an okuduğunu bilmeli. Diğer derslerde de var bu ehemmiyet ama Kur'an-ı Kerim dersi için de olmalı. İçerik azaltılıp biraz daha seviyeye indirgenmeli. 2 saatlik bir dersin 10 dakikasını aşmamalı

K11: ...Çok iyi değil, kavramlar kıssalar teorik kısım aralara serpiştirilebilir. Kur'an temelden alınıp gidilebilir. Elif ba'ya ikinci dönem başlamak zorunda kalıyoruz. Geçilecek konular da değil ilk konular. 7'lere göre tecvit konularının fazla olduğunu düşünüyorum.

K13: Müfredatı uygulamiyorum. Karışık anlatıyorum ve düzenimi kendime göre oluşturdum. Veliler çocuk ne zaman Kur'an'a başlayacak diyorlar.

K15: 5. sınıf öğrencileri Kur'an dersinin kavramlarını ayırt edemiyorlar. Çok girmiyorum o kavramlara ve genelde girilmiyor o kavramlara.

K16: Biz zaten kitaptan sadece şunu yapabiliyorum. Kur'an okuma. Başka bir şey yapamıyoruz. İlk kısım okuma kısmı 1. Üniteyi hiç işlemedim şimdiye kadar. Bunları arada 5-10 dakika değinirim ara ara yorulduklarında. Diğeri yetişmiyor zaten. 7. Sınıfın seçmeli Kur'an kitabını sana veriyor ama öncesi yok.

K17: Ben öğretim programındaki sıraya göre dersi işlemiyorum. Üniteler uygun değil. Kur'an-ı kerim dersinin ruhuna uygun değil. Kur'an okuyup sonra tecvit öğrenmek çok mantıksız bence. Ben anlatayım sonra uygulasin. İçerik güzel ancak sıralama yanlış. İlk kısımdaki kavramlar hikayeleştirilmeli. Tanımlar akademik bir dille açıklanıyor. Hikayeler örnekler öğrencide tebessüm oluşturacak hiçbir şey yok.

Bazı katılımcılar seçmeli Kur'an-ı Kerim dersinin modüler bir anlayışla işlenmesi gerektiğini, programda ve seçmeli derslerin kriterlerinde böyle olduğunu ancak modüler sistemin uygulanmadığını bu nedenle 6, 7 veya 8. sınıfta Kur'an alfabesi bilmeyen bir öğrenci için Kur'an dersinin diğer arkadaşlarına oranla daha zor geçeceğini aslında bu öğrenciler için seviye sınıfları düzenlemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir.

K21: Kur'an dersi modüler bir şekilde işlenmeli ancak idareler bundan kaçınıyor. Dersi veriyor ve diğer dersler gibi işleyin diyor. İş yükleri artıyormuş, yoklamalar sınıflar karışıyormuş. Böyle olunca kimse ne öğrendiğini anlayamıyor.

K1: Bildiğim kadarı ile Kur'an dersinde öğrenci cüz bilmiyorsa cüz öğretilen sınıfa, Kur'an okuyorsa Kur'an sınıfına, tecvit ise tecvit öğrenen öğrencilerin yanına gitmeli ama bu uygulanmadı.

K22: Biz ilk yıllar Kur'an dersi almış ve Kur'an dersini okuttuğumuz ilk yıl bu tarz bir sistem yapmıştık olması gerektiği gibi. İdare baktı işler yoğunlaşıyor. Vazgeçtiler zaten sonra da malum sebeplerden dolayı Kur'an dersi daha seçilmedi.

Kur'an-ı Kerim dersine giren hemen hemen bütün öğretmenler modüler eğitim sisteminin uygulanmadığı, Kur'an dersine özel seviye sınıfları olmadığı takdirde; Kur'an-ı Kerim müfredatının 5. sınıflar için verimli ancak diğer sınıflar için verimli olmadığı ifade etmektedirler. 5. Sınıf müfredatında Kur'an alfabesi konusu varken diğer sınıf düzeylerinde olmadığını, tecvit konularının her sınıf düzeyine yayıldığını, önemli sure ve duaların yine her sınıf düzeyinde aynı olmadığını ifade etmişlerdir. Anlaşılacağı üzere 6. ve sonraki sınıflarda bu dersi ilk defa alan öğrencilerin 5. sınıf temelini olmayacağını ve bu durumun dersin verimini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamışlardır. Bazı örnek görüşler aşağıda özetlenmiştir:

K8: Müfredata göre öğrenci biliyor hâlbuki öğrenci bilmiyor. Özellikle kalabalık sınıflarda haftada 2 saat yetmiyor. 5. Sınıflar iyi ama diğer sınıflarda cüz yok ve tecvit zor olabiliyor. İlk üniteler olabildiğince kısalıp Kur'an'ı Öğreniyorum ünitesi genele yayılmalı.

K2: İlk defa alan öğrenci için hemen gidip sene başında kitapları değiştiriyorum kendi çabamla. Başka ne yapabilirim idare yanlış istiyor.

K18: Bilenler bilmeyenler diye ayırıyoruz bir sınıf iki sınıf oluyor zaten.

Bazı katılımcılar Kur'an-ı Kerim müfredatında ve kitaplarında tecvit konularının son bölümlerde olmasını eleştirmişlerdir.

K18: "Ben çocuğa Kur'an öğretem, doğru okumayı sonra mı öğretem? Tecvit konusunun sonlarda olması bunu gösteriyor. Zaten tecvit konusu ayrı bir problem konular 4 yıla yayılmış tecvitte ama çocuk Kur'an dersini 4 yıl seçemeyebiliyor. Çocukla bir sene normal okuyoruz senenin sonunda veya sonraki sene aslında burayı böyle okuyacaksın diyoruz. İşte bu biraz mantıksız geliyor bana.

Katılımcılardan bazıları seçmeli derslerinden Peygamberimizin Hayatı dersi müfredatının sade olduğunu, öğrencilerin DKAB dersi haricinde bu derslerden beledikleri verimi alamadıklarını ifade etmektedirler. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K9: Siyer dersinde müfredata göre ve yıllık planlara göre bazı konular çok temel düzeyde kalıyor. Kitabın da içeriği çok yoğun ya da istenilen düzeyde değil. Bazı haftalar iki saati dolduramıyoruz o konu ile alakalı. Kitaplarda konularla ilgili yeterince uygulama, örnekleme, konu ile ilgili hikayeler oldukça az hatta yok denecek kadar. Böyle olunca biz bir şeyler yapalım diyoruz ama öğrenci yine de sıkılıyor.

K22: Bu sene güncellendi müfredat istenilen düzeye geldi gibi işte sahabe hayatlarından tutun da son konulardaki hadis öğreniyorum kısmına kadar. Öncesinde bu yoktu ve baya boş bir içerikti. Ama şu an büyük düzelme var yine de bir müfredat sadece konudan ibaret olmamalı. Dersi öğrencinin hayatına yansıtılabileceği bir bakış açısı şart. Yoksa tarih dersi görmekten farksız kalıyor.

Katılımcılar seçmeli din derslerinin öğretim programlarını değerlendirirken Siyer ve TDB dersleri için genel ifadeler kullanmış olsalar da bazı katılımcılar TDB dersi ile ilgili görüşlerini belirtmiştir. TDB dersinin müfredatını DKAB dersinin inanç ve ibadet öğrenme alanı ünitelerinin daha ayrıntılı biçimi ve öğrenci seviyesi için çok ağır olduğunu ifade etmektedirler.

K2: Geçen yıl 5. sınıf TDB dersine girdim, lisede bu kitabı işleyemezsiniz. Kim hazırlıyor bu kitapları, müfredatı, kitapları anlamak mümkün değil.

K4: Siyer ve TDB derslerine ihtiyaç yok gibi ama Kur'an-ı Kerim dersi müstakil bir ders olarak olmalı ve ihtiyaç var. Şöyle diyeyim bu iki ders DKAB dersine dâhil edilebilir rahatlıkla.

K7: DKAB dersinde ibadetler var ama TDB'de daha ayrıntılı tabi.

K15: Ancak TDB sıkılmalar olabiliyor ve bilgi aktarmaya dönük bir ders olduğu için verimli olmuyor.

K13: ...Güncel olaylar olmalı. Teorik değil hikâyeler olmalı. Mesela Siyer dersi yaşanmış oluşu için dikkat çekiyor. Kur'an'a ve az da olsa Siyer'e ilgi var. Ama TDB çok klasik bir ders, ilmihal okutuyoruz gibi bir izlenim oluşuyor kafamda.

TDB dersi müfredatı ile ilgili olarak K14 kodlu katılımcı, bu dersin İslam I ve İslam II diye iki farklı ders olarak ve bir kere alan öğrencinin bir daha alamayacağını belirttiikten sonra ortaokulun herhangi bir kademesinde aynı kitabın okutulduğuna dikkat çekerek "Seçmeli derslerde şu sıkıntımız var. Dersler seviye seviye olmalı. 5. sınıflarda TDB ile 7 sınıflarda TDB müfredat aynı bakış açıları aynı. Bu çok anlamsız oluyor. Diyelim öğrenci okul değişti ve tekrar TDB alıyor. Ne yapacak bu çocuk." görüşünü dile getirmiştir.

Katılımcıların önemli bir bölümü seçmeli din derslerinin ikisini oluşturan Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerini DKAB derslerinin tekrarı

olarak görmekte veya böyle bir his oluştuğunu ifade etmektedirler. Böyle olunca tüm paydaşlar tarafından tercih edilmediğini, seçme ihtiyacı hissedilmediğini belirtmişlerdir.

K6: Siyer dersi aslında DKAB dersinden çok farklı, amacı, hedefi, içeriği ama öğrenci bunu fark etmiyor. Biz DKAB'da nasıl anlatıyorsak Siyer'de de öyle anlattığımız için öğrenciye tekrar gibi geliyor. "Hocam bu konuları DKAB'da işlemiştik diyorlar ve sıkılmaya başlıyorlar. Ama Kur'an dersi böyle değil tabi ki. Öğrenci Kur'an dersinden çıktıktan sonra farklı bir şey öğrendim diyebiliyor.

K17: İlk yıllar Siyer'de TDB'de alıyorduk ama baktık ki biz bunları DKAB dersi ile halledebiliriz daha çok Kur'an dersine yöneldik ve onu sıkı tutmaya başladık.

K10: Biz hep Siyer dersini seçiyoruz ama seneye TDB seçtik. Siyer dersini DKAB dersinde gördüğü ile yetiniyor ayrıca Siyer dersini alınca sıkılıyor baktık ki. Seneye bakalım TDB nasıl olacak.

K14: Öğrenci TDB'yi Siyer'i bir kere seçince bir daha da seçmiyor ama Kur'an-ı Kerim'i seçiyor. Hocam yeni bir şeyler öğreniyoruz dersler eğlenceli geçiyor diyorlar.

Genel olarak din, ahlak ve değerler alanı dersleri içeriğinde yer alan kıssalarla ilgili olarak da katılımcıların ifadelerine rastlanmaktadır. Katılımcılar bu kıssaların gerçek hayat ile ilişkisinin kurulması gerektiğine, öğrenci üzerinde bırakması hedeflenen anlamdan ziyade öğrencinin kafasında karışıklığı ve cevaplamakta zorlanılan sorulara yol açabileceğini ifade etmektedirler. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K14: Kim kimin akrabası. Bu bence derslerin mantığına aykırı. Yahya, Zekeriya, İsa ... Kitaplarda anlam yok. Kur'an-ı Kerim de özellikle okuduğumuz yerlerin meali, surelerin indiriliş amacı birkaç cümle ile kesinlik olmalı. Yoksa mesela Kevser'in anlamını çocuk bilmiyor. Hocam havuz demek diyor ama ne demek bu. Bir iki surede var. Ütopik olmaktan çıkmalı bu ders. Öncelik sonralık ilişkisi tam kurulamıyor. Öğrenci Hz. İbrahim, İsa, Musa ne zaman yaşamış bilemiyor. Özellikle Süleyman, Davut... Kudüs neresi? Uçan kaçan peygamberler yok böyle bir şey. Miracı, yürüyüş diye anlatmanın nesi kötü?

K2: Yanımda kitabı da getirdim size gösterdiğim gibi mesela Peygamber Efendimizin eşi Hz. Ayşe ile ilgili bariz bir hata yapılmış bence. Dışarda oyun oynardı diyor bir bölümde. Öğrenci bunu yakalıyor ve soruyor hocam Hz. Ayşe çocuk muydu diye. Bize bunlar gerekmiyor aslında.

Bazı katılımcılar, öğretmenlerin seçmeli din derslerinin programlarını açıp okumadıklarını, bunun öğretmenin eksikliği olmaktan çok programın kendi sorunu olduğunu ifade etmişlerdir.

K3: Ulaşamıyoruz müfredata veya ulaşmak istemiyoruz. Öğretmenin okumadan girince kendisini eksik hissedeceği bir müfredat olmalı ama ben okumadan da derse girsem sene başı bakmasam da sorun olmuyor.

4.5.6. Ders Kitapları ve Materyallerden Kaynaklanan Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen ders kitapları ve materyaller temalı ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuş, alınan cevaplar Tablo 4.10'daki gibi kategorilendirilmiştir.

Tablo 4.10: Ders kitapları ve materyallerden kaynaklanan problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
EBA'da veya farklı platformlarda yeterli sayı ve nitelikte materyal yok	11	K2, K3, K5, K7, K9, K10, K12, K15, K17, K20, K24
Genelde seçmeli din dersleri, özelde Kur'an kitabındaki kavramlar öğrenci seviyesinin üstünde, anlaşılması güç	8	K2, K3, K7, K10, K12, K14, K19, K20
Kitaplar genel olarak sıradan ve sıkıcı	11	K3, K7, K11, K12, K13, K15, K16, K18, K20, K23, K24
Kitaplarda yeterli sayı ve nitelikte uygulama örneği yok	7	K2, K3, K9, K11, K12, K13, K19
Siyer kitabında içerik çok sade	5	K2, K5, K9, K16, K20
Ders kitaplarında bir sorun görmüyorum ancak geliştirilebilir	5	K1, K4, K6, K21, K22
Kitapların dili/üslubu iyi düşünülmeden yazılıyor	3	K2, K14, K20
Her sene farklı kitap farklı bakış açıları	2	K5, K14

Tablo 4.10'da yer alan bulgulara bakıldığında araştırmaya katılan önemli sayıda seçmeli din dersi öğretmeni EBA'da ve diğer sosyal platformlarında yeterli sayıda ve nitelikte materyalin olmamasını ve öğretmenlerin materyallere ulaşamamasını bu derslerdeki din eğitiminin verimliliğini etkileyen sorunlardan birisi olarak ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

K5: EBA materyallerde dualar dışında hiçbir şey yok.

K15: Neredeyse sadece İzzet Eker var koca alanda.

K7: EBA'da su ana kadar hiçbir şey yok. Diğer derslerde test uygulama oyun video ama maalesef bizde hiçbir şey yok. Kitaplar bile yoktu. Olmasının dahi bir anlamı yok. Çalışma kağıtları materyaller hiçbir şey yok. Bu sonuç ne zaman bulunacak bilmiyoruz. Öğretmenler bir şey yapın yükleyin böyle bir zihniyet olabilir mi? Arge ne işe yarar. Din öğretimi genel müdürlüğü ne yapıyor peki. Her şeyi ben hazırlayacaksam. Plan, çerçeve, materyal yükleyin, etkinlik, planlayın? Öğretmen ne iş yapar bunu bir düşünmeleri lazım.

K10: Materyal eksikliği çekiyoruz. Özellikle müfredat yenilendi. Zaten yeni yeni oluşan materyaller vardı ancak müfredatla sıfırlandı gibi ve bunun oluşumu yine yıllarca sürecek gibi. Genel müdürlük ivedilikle bu sorunu çözmeli.

K13: Öğrencinin ilgisini çekecek etkileşimli tahta uygulamaları veya daha farklı şeyler olabilir.

Tablo 4.10'a bakıldığında ders kitaplarının genel olarak sıkıcı ve sıradan, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına göre hazırlanmadığı sonucuna varılabilir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K18: Kitabı ben okuyamıyorum. Romanı açarsın kesintisiz okursun ya. Bunlar da böyle. Yazının büyüklüğü şekli insanın ilgisini çeker. Kitapları ben kıyınca sıkılıyorum çocuk nasıl okusun? Maddeleştirmek lazım uzatmamak lazım. Şu ana kadar bir şey yoktu materyal adına şu günden sonra da bir havuzun oluşması çok zor. MEB bize materyal olarak kitap önerebilir ama bize hepsi yasak derlerse bu olmaz.

K13: Ben istiyorum ki öğrenci kitabı eline alınca sevsin ve bırakmasın. Ama öğrencilere kitap okutmakta zorlanıyoruz. Etkinlikler çok yok ve olanlar da düzeyin üstünde olduğunu düşünüyorum. Örneğin Alak suresi verilmeli ama bu surede embriyo terimini öğrenciye anlatamıyoruz. 6. Sınıfta koca koca Müddessir ve Müzzemmil sureleri var. Öğrenciye anlatıyoruz. Bunun yerine onların yaşlarına ilgi alanlarına hitap etmeli. Mesela DKAB da Yahya'yı niye anlatıyoruz ya da Zekeriya'nın çok yaşlı olduğu halde çocuğunun olmasını? Güncel olaylar hikâyeler olmalı. Teorik değil hikâyeler olmalı. Mesela Siyer dersi yaşanmış olduğu için dikkat çekiyor. Kur'an'a ve az da olsa Siyer'e ilgi var. Ama TDB çok klasik bir ders.

K16: Kitapta kıssalara çok az yer veriliyor. Birkaç tane meşhur kıssa yaşanmışlık var gerisi yok. Peygamberimiz ve sahabeler hakkında onlarca olay kıssa yazılabilir. Bu dersler akademik bir dille anlatılamaz. Özellikle siyer kitaplarında bu tarz yaşanmış

olaylar sıkça yer almalı Peygamberimizin hayatından olaylar. Kur'an bile hep kıssalardan faydalanmış.

Katılımcıların ifade ettikleri sorunlardan biri de ders kitaplarında yeterince uygulama ve etkinlik örneğinin olmayışı. Katılımcı öğretmenler dersi sunarken farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin kitaplarla desteklenmesi gerektiğini ancak ders kitaplarında bu tür yaklaşımların eksik olduğu vurgulamışlardır.

K2: Siyer kitabı diğer derslerin tekrarı ve çok basit düzeyde uygulamaya yönelik hiçbir şey yok. Peygamberimizin engellilere bakışı ile ilgili bir şey varsa öğrencinin gözünü kapatın diye bir uygulama örneği olmalı yaparak yaşayarak öğrenmeye yaklaşmalı bizim bu derslerimiz çağı geriden takip etmemeli.

K3: Kitabın sunuş biçimi ile uygulansa çok sıkıcı olur. Okuyalım yorumlayalım uygulayalım ama olmuyor. Sürekli okuyalım uygulayalım öğrenelim olmaz bence.

K9: Etkinliklerimizden şikayetçiyiz.

K11: Kitaplarda etkinlikler artmalı. Kitapta şunu oku gel diyoruz yoksa kitap başka bir işe yaramıyor gibi. Düz yazı yazılmış biz bile okumaktan sıkılıyoruz.

K17: Öğretmen kendi çabası ile bir şey hazırlarsa var. Yoksa yok. Materyal az. Kitap yok. Eski usul yapılırsa bu ders daha verimli olur. Öğrenciler rahlede okuyup dinleyeceğiz. Başka bir yöntem geliştirmek zor bu gidişle.

K15: Kitapların hali ortada zaten, alıştırma çok iyi ancak farklı ölçme değerlendirme metotları olmalı. Tüm kitaplarımızda 5 açık uçlu 5 boşluk doldurma 5 doğru yanlış var. Bu çok sıradanlaştı artık.

Bazı katılımcılar kitapların tarzının ve içeriğinin öğrenci seviyesinin üstünde olduğunu, öğrencinin anlamakta zorlandığını ifade etmektedir. Ders kitaplarının öğrenci seviyesi dikkate alınmadan hazırlandığı ve kontrol edilmediği düşünülmektedir. Ayrıca seçmeli din dersi kitaplarının şekil, görünüş açısından DKAB ders kitabından ve diğer derslerden ayrılmadığı, sıradan bir dersin sıradan kitapları gibi olduğunu dile getirmektedirler.

K2: Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i var ama çevirisi sıkıntılı, altta birkaç kelimenin çevirisi var ama çevirince çok yanlış bir anlam ortaya çıkıyor. Bir de şu soruya bakın, "Peygamberimizin eşi Aişe dışarda arkadaşları ile oyun oynardı." Allah aşkına bunu

nasıl açıklayacağız? Kim hazırlıyor bu kitapları kim yazıyor bunları bu kitaplara. Birkaç yıl önce TDB dersine girdim 5. sınıflara. Lisede bu TDB kitabını işleyemezsin.

K7: Ders kitapları tamamen bir sorun. Ders kitaplarında kelime çevirisi yapıyoruz sadece. Buğz etmek kelimesini sınıfın yarısı bir kere soruyor muhakkak. Hele 5. Sınıflara asla hitap etmiyor. Diyanetin hazırladığı çocuk dergileri, değerler serisi bin kat çok çok daha iyi. Kitaplar çok vasat.

K11: Kur'an'ı Kerim dersi İlk ünite önemi kıssalar, kavramlar var; o kadar olmaması gerekiyor. Çok aşırı fazla zaman ve içerik. Zaten bunlar DKAB dersi veya diğer seçmeli derslerde hallediliyor. İlk ünite kısa ve hatta direk elif ba'ya giriş yapmamız gerekiyor.

K13: Öğrenciler Kur'an'ı Kerim dersinde kavramlara boğulmamalı. Anlaşılır ve sade olmalı.

K14: Kitaplarda problemler var. Öğrenciler özellikle zeki öğrenciler okuyorlar ve değişik çıkarımlarda bulunuyorlar. Hocam diyor İslam, özgürlük dini, kolaylık dini ve seçme hakkının olduğu bir din ise Hz Süleyman Belkıs'ı niçin tehdit etti baskı yaptı." Bu soru tamamen kitapların anlatım tarzıyla alakalı. Bunun cevabı kitapta yok. Ayrıca şunu da belirtmem gerekir. Klasik Kur'an elifba öğretimi yapmıyorum. Bunun eğitimini aldım. Türkçe öğretim metotları var sınıfçuların kullandığı veya benim böyle isimlendirdiğim. Arapların bile doğru telaffuz edemediği harfler var diyoruz ve biz bunları çocuklara öğretilim diyoruz. Böyle olmaz. Kur'an'ı Kerim kitaplarında harflerin çıkış yerleri konusu ne derece uygulanabilir? Yapmacık bir hal almamalıyız.

K15: Hamd ve şükür kavramlarını elbette 5. Sınıf öğrencisi öğrenmeli ama akademik bir dille yazılan kitaplarla bu iş olmaz. Bir tane 5. Sınıf öğrencisinin ilgisini çekecek resim, yazı, renk dahi yok.

K14 kodlu katılımcı özellikle kitaplarda diğer branşlara da atıflar yapılması gerektiğini, örneğin miladi takvim ve hicri takvim ayrımı sayfanın bir kenarında matematik işlemleri de kullanılarak Tarih dersinden alıntılarla öğrenciye anlatılabileceğini ifade etmektedir.

K14: Miladi takvim hicri takvim? Bunu çocuğa asla anlatamıyoruz. 632'den 571'i çıkarıyoruz 63 oluyor. Garip bir hal alıyor. Ne bir takvim örneği bir takvim hesabı, ya da ay takvimi güneş takvimi. Din dersi sadece ayet demek değil. Fen bilgisinden coğrafyadan tarihten matematikten faydalanmamız gerekiyor. Birçok öğretmen de bilmiyor. Hicriyi anlatıp miladi söylüyor. Mesela Nil Nehri Kızıldeniz nerde Suriye

nerde? Peygamber ticaret için buraya gitti ama nasıl gitti geldi. Bunun için coğrafyadan yararlanılması gerekir. Bu sorun bizim kitaplarımızın da yetersiz olduğunun bir göstergesidir.

Özellikle Siyer ve TDB derslerine giren katılımcı öğretmenlerin ders kitaplarındaki uygulama ve etkinlik örneklerinin azlığından şikâyetçi oldukları görülmektedir. Bu konu ile alakalı olarak K9 kodlu katılımcı:

K9: Örneğin peygamberimizin aile hayatını işliyoruz. Kitapta ailenizle röportaj yapın, onların fikrini alın gibi bir etkinlik yazılabilir çok basit ama yok.

Ders kitaplarında özellikle kısa ve tarihi olayların anlatımındaki dile dikkat çeken katılımcılar bu konuya daha çok dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. K20 kodlu katılımcının ifadeler şöyledir:

K20: Kur'an kitabında malum Hz. Süleyman kıssası var. Orada deniyor ki Süleyman Belkis'ı ve halkını tehdit etti diye. Öğrenci diyor ki öğretmenim peygamberler tehdit ederler miydi, korkuturlar mıydı, inanmaya zorlarlar mıydı, diyorlar ve cevaplar karşısında kafa karışıklıkları son bulmuyor.

Bazı katılımcılar genel görüşün aksine seçmeli din derslerinin kitaplarını geçmişle yılların DKAB kitapları ile kıyaslayınca çok iyi olduğunu, genel anlamda ise içerdiği bilgiler ve bakış açısı itibarı ile kitapların yeterli olduğunu ve bir öğretmenin ve öğrencinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu bununla beraber geliştirilebileceğine dikkat çekmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K4: Kitapların içeriğini kötü görmüyorum, şu anki kitaplar daha çok ayet ve hadis içeriyor. Eski DKAB kitaplarında bu kadar ayet, hadis yoktu. Temel kaynakları barındırıyor. Onlara bina edilen içerikler var. Yetersiz olmakla beraber daha iyi diye düşünüyorum.

K6: İzzet Eker bizde bir numara. Hiçbir konuda materyal bulma problemi yaşamıyor zorlanmıyorum diyebilirim. Kendi araştırmalarımla tabi sosyal platformlarda... Ancak buna herkes benim gibi erişebiliyor mu bunu bilemeyebilirim. İçerik doldurulabilir. Temsil kavramı üzerine çok şey söylenebilir. Ama kitaplar yüzeysel. Açıklama olsa da öğrenci seviyesine uygun değil. Genelde kitaplar iyi ama Kur'an'ı Kerim kitaplarını getirtirmiyorum.

K21: Öyle problemlerle karşılaşıyoruz ki sıra kitaplara gelmiyor üstelik kitaplar ile ilgili söylenebilecek pek de fazla bir şey yok. Ben yıllar önce de bu iktidardan önce de

görevlendirme din dersi öğretmenliği yapıyordum kitaplarda tamamen karmaşa vardır. O kadar gereksiz ve İslam ile alakası olmayan şeylerdi ki hangisi doğru hangisi yanlış ayırt edemiyorduk. Şu anki kitapların içeriği çok güzel bir şekilde ölçülüp tartılıp hazırlanıyor.

K22: Peygamberimizin hayatı ders kitabı iyi bence sorun yok kitaplarda tabi daha çok ilgi çekici hale gelebilir aktiviteler, etkinlikler olabilir.

Tablo 4.10'a bakıldığında katılımcıların ders kitapları ve materyalleri temalı soruları büyük bir ilgi ile cevaplandığı görülmektedir. Katılımcılar derslerin verimini etkileyen temel faktörler arasında ders kitaplarını görmekte eleştiri ve olumlu görüşlerinin yanında tavsiyelere de yer verdikleri görülmüştür.

4.5.7. Verimliliği Etkileyen Diğer Sorun Alanları

Görüşme yapılan DKAB öğretmenleri seçmeli din derslerindeki verimliliği etkileyen öğrenci, öğretmen, veli, okul idaresi, öğretim programları, ders kitabı ve materyallere ilişkin sorunlardan farklı olarak çeşitli diğer sorunlara da değinmişlerdir. Katılımcıların bu bağlamda ifade ettikleri diğer sorunlara ilişkin kategoriler Tablo 4.11'de özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 4.11: Diğer problemler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Hizmetiçi eğitimler ihtiyaca göre değil verimsiz ve gereksiz	14	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K11, K12, K16, K17, K18, K20, K21
Okulun fiziki imkânsızlıkları, yeni sınıf açamıyor, bize ait bir sınıf yok	9	K2, K3, K9, K10, K11, K12, K16, K17, K20
Son sınıflarda seçilmiyor	6	K1, K8, K17, K18, K20, K21
Kaynak kitap yasağı olumsuz etkiliyor	3	K3, K12, K13
Farklı branşlarla olan kopukluk	2	K14, K21
DOGM öğretmen geliştirme programları	1	K20
Öğretmen tayinleri	1	K4
Şube Öğretmenler Kurulu toplantıları amacına uygun değil	1	K2

Katılımcıların büyük çoğunluğu seçmeli din derslerinin verimliliğini arttırmanın öğretmen kalitesini yükseltmekle mümkün olacağını ifade ederek hizmetiçi eğitimlerin gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Mevcut uygulamadaki hizmetiçi eğitimlerin

öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılamadığı, sorunlara ve eksikliklere cevap getirmediği vurgulanmaktadır. Hizmetiçi eğitimlerle ilgili sorunlar şöyle ifade edilmiştir:

K2: Ben İstanbul'da okudum. Birçok kursa gittim, seminere katıldım ve kendimi geliştirdim. Evet! Malatya ile İstanbul bu tür faaliyetler için karşılaştırılmaz belki ama oralardaki faaliyetleri özlüyorum doğrusu. Burada MEB bir seminer açıyor hiçbir ihtiyacımızı karşılamadığı gibi zamanımızı da kaybettiriyor. Birkaç kez katıldım sonra vazgeçtim.

K8: Gönüllü olarak gerçekten ihtiyacım olan bir kurs yapıldı Kur'an-ı Kerim dersine yönelik çok verimli geçti ama onun dışında bizim için ne yapıyorlarsa hiçbirinden verim alamadık.

Tablo 4.11'de yer alan bulgulara bakıldığında araştırmaya katılan önemli sayıdaki DKAB öğretmeni fiziki imkânların yetersizliklerini okullardaki seçmeli din derslerinin verimliliğini düşüren sorunlardan birisi olarak ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle Kur'an'ı Kerim dersi için ayrı bir sınıfa ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır. Okullarda derslik eksikliği, seçmeli ders saatlerinin sınıf aramakla geçtiği, sınıfların düzeninin seçmeli din derslerinin ruhunu yansıtmadığı gibi sorunlar sıralanmaktadır. Örnek olarak bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

K10: Sınıf arıyoruz on dakika. Bu büyük bir sıkıntı. Vakit kaybı. Okul büyük ama farklı seçmeli dersler var bu sıkıntımız var yani. Fiziki şartlar verimliliği düşürmektedir diyebiliriz.

K11: Her okulda bu derslerin seçildiği okullarda Kur'an sınıfı ve orda yeteri derecede materyal olmalı. Örneğin öğrenciler Fen derslerini laboratuvarında işlediklerini bunu bize bile anlatıyorlar. O dersin verimli geçtiği belli oluyor çünkü o sınıflar Fen sınıfı 3 boyutlu materyaller var.

K16: Mescit gibi bir sistem olsa rahleler... Sıralarda olmuyor. Mekân açısından, öğrenci sınıf ortamından kopmalı ayakkabısını çıkarması onun üzerinde bir tesir yapar. Öğrenci abdest almadan derse gelebiliyor ama oraya abdestli ve tertipli gelir.

Bazı katılımcılar kaynak kitap yasağının öğretmenlerin dersi okuturken karşılaştıkları problemler arasında olduğunu vurgulamışlardır. Seçmeli din derslerinin sadece ders kitaplarıyla değil, bu alan ile ilgili yazılmış eserlerle verimli olacağını düşünmekte ancak kitap önermeye veya farklı bir kitap ile dersi işlemeye çekindiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcı K20, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün öğretmen yetiştirme programları kapsamında DKAB öğretmenlerine ayda bir kez olmak üzere başlattığı seminer programlarının verimli olmadığını aksine verimliliği düşürdüğünü ifade etmiştir.

K20: İmza zoru ile ayda bir kez seminerlere gidiyoruz ve hiçbir şey öğrenemiyoruz. Yüzlerce öğretmen aynı salona sıkıştırılıyor ve mühendislikten gelen bir hoca DKAB öğretmenlerine Hz. Peygamberimizin eğitim metodunu anlatıyor!

Katılımcı K2 eğitim öğretim yılı içerisinde iki kere yapılan şube öğretmenler kurulu toplantılarının verimli olmadığını, bu gibi ismi değişen öğretmen toplantılarının gelişigüzel yapıldığını ve bir sonuç alınmadığını vurgulamıştır. “*Bu toplantılarda öğrencileri tanımamız, öğrencilere göre plan program yapmamız lazım. Ama bizim toplantılar hep kağıt üzerinde kalıyor.*” diyerek bu gibi toplantıların verimsizliğine dikkat çekmiştir.

K4 kodlu katılımcı tüm dersler için genel bir sorun olduğunu ifade ettiği öğretmenlerin görev yeri değişikliklerinin düzenli bir şekilde yapılmasını, bir öğretmenin bir sonraki eğitim öğretim yılında hangi okulda hangi dersleri okutacağını belli olmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

K4: Tayinler yer değiştirmeler sık olmamalı ve her şey sene başında belli olmalı. Bir öğretmen gidecek ve yerine biri gelecekse bunlar net olmalı ve her şey bir sene önce belli olmalı. Ama MEB'in yapabileceği şeyler ve değişik kanallarla bunları iletiyoruz. Kesinlikle sistem yok personel kaynağında.

K14 ve K21 kodlu katılımcılar seçmeli din derslerinin verimliliğini yükseltmede diğer branşlar ile ilişkilerin rolüne dikkat çekerek, bu konudaki soruna şöyle değinmiştir:

K14: Mesela ben derste namaz vakitlerinin her bölgeye göre değiştiğini her mevsime ve güne göre değiştiğini anlattığımda coğrafya, sosyal bilgiler öğretmeni beni desteklemeli ve bunu öğrenciye bilimsel bir yol ile kendi branşı çerçevesinde anlatmalı. Hakeza tarih ve diğer dersler için de bu geçerli ama biz bazen o derslerin terimlerine aşına olmadığımız için bunu başaramayabiliyoruz. Yukarıda da söyledim kitaplarda da bu tarz bilgiler olmalı. İşte şu dersten bir bilgi gibi.

K21: Yukarıda da söyledim farklı branşlar bizim işimize el atınca öğrenci ile ve sonra veli ile karşı karşıya geliyoruz böyle örnekler var. Farklı branşlarla iletişim halinde olmalıyız ve derslerimize destek olmalarını beklemeliyiz. Yoksa adam derste anlatıyor şunu yapıyorsan namaz kılmanın bir anlamı yok. Gel de bu çocuğa bu durumu açıkla şimdi. Üstelik bir matematikçinin din hakkında konuşması öğrenci üzerinde büyük etki bırakıyor.

4.6. Seçmeli Din Derslerinin Verimliliğinin Arttırılmasına İlişkin Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan din, ahlak ve değerler Alanı seçmeli derslerini okutan öğretmenlere bu derslerde sunulan din eğitiminin verimliliğini geliştirmek için neler yapılmalıdır?" şeklinde diğer bir soru da yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar Tablo 4.12’de görüldüğü gibi kategorilendirilerek özetlenmiştir.

Tablo 4.12: Derslerin daha verimli olmasına yönelik öneriler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kur’an-ı Kerim dersi müfredatı güncellenmeli ve içerik azaltılmalı	14	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K11, K13, K12, K16, K17, K18, K20,
Öğrencinin ve velinin seçimi sağlanmalı	12	K1, K2, K3, K5, K7, K8, K10, K13, K18, K19, K21, K22
Sınıf ihtiyacı karşılanmalı	9	K2, K3, K9, K10, K11, K12, K16, K17, K20
Kur’an dersinde temel konular her sınıf düzeyinde olmalı örneğin Kur’an Harfleri, temel tecvit kuralları	10	K1, K2, K3, K7, K8, K13, K16, K17, K18, K20,
Kitaplar ilgi çekici hale gelmeli	12	K2, K6, K7, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K20, K23
Öğretmenler verimli olan ve ihtiyaca yönelik hizmetiçi eğitimlere alınmalı	9	K1, K4, K5, K7, K12, K14, K17, K20, K21
Hizmetiçi eğitimlerde, kitap ve materyal hazırlanmasında Diyanet vb. kurumlarla işbirliği yapılmalı	7	K2, K4, K5, K7, K12, K20, K23
Kur’an dersi daha erken sınıflarda başlamalı	5	K1, K3, K4, K18, K20
Akademik sınav kaygısı bu derslerin önüne geçmemeli	4	K1, K4, K18, K20
Farklı branşlarla işbirliği yapılmalı	3	K3, K14, K21
Velilere yönelik bilgilendirici toplantılar düzenlenmeli	3	K9, K13, K25

DYK kursları ile bu dersler desteklenmeli	3	K4, K9, K21
Kur'an dersi daha erken sınıflarda seçmeli olmalı	3	K3, K8, K14
Kur'an dersi mevcudu sınırlı olmalı	1	K20
Bu dersler DKAB dersinden farkını koymalı	1	K14
Öğrenci kitapları sevmeli, bırakmak istememeli	1	K13

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinden Kur'an-ı Kerim dersini okutan öğretmenlerin geneli bu derslerin verimliliğini arttırmaya yönelik çözüm önerilerini sıralarken öncelikle daha önce belirtmiş oldukları sorun ifadelerinin çözümünü öneri olarak sunma yoluna gitmişlerdir. Ancak özellikle belirtilen öneri ifadelerinden bazıları şöyledir: İlk olarak Kur'an-ı Kerim dersinin öğretim programının sadeleştirilmesi, 1. ünitenin kapsamının daraltılmasını önermektedirler. Tüm sınıf düzeylerinde 1. ünite olan Kur'an-ı Kerimi Tanıyalım ünitesinde kavramların, kıssaların, sure tanıtımlarının olmasından dolayı çok uzun olduğunu, Kur'an-ı Kerim'i okumaya zaman kalmadığını bu nedenle dersin amacına ulaşamadığını ifade etmektedirler. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K4: İlk ünite çok önemli, olması elbette gerekiyor. Öğrenci Kur'an'ı niçin okuduğunu bilmeli, Kur'an'ın hayatımıza kattıklarını bilmeli ve bakış açısını ona göre belirlemeli. Ancak ünite çok uzun olunca Kur'an okumaya ve öğrenmeye yeteri kadar zaman kalmıyor. Sanki bu ünitenin yoğunluğu azaltılabilir ve sene içerisinde küçük küçük dağıtılabilir. Böylece bize daha fazla zaman kalır Kur'an okumak için.

K8: kesinlikle olmuyor ilk ünite. Ben bu derste niçin kıssa okutuyorum? Bunu DKAB, Siyer hatta TDB dersinde yapabiliriz ve yapıyoruz da. Ama öğrenci her derste kıssa öğrenince hem sıkılıyor ne kadar ilgisini çekse de hem de Kur'an okuyamıyoruz. Ben 2. dönem Kur'an okumaya başlayacaksam öğrenci neden seçiyor bu dersi?

K20: Biz zaten bu programa göre uygulama yapmıyoruz. Bildiğim kadarı ile zümre programlarında alacağımız kararlara göre ünitelerin sırasını süresini belirleyebiliyoruz ancak bunu da tam uygulayamadığımız için herkes genelde Kur'an okumak ile 1. üniteyi beraber götürüyor. Ben mesela kısa kısa sene içerisinde bu konulara değiniyorum iyi de oluyor. Ancak bu programın değişmesi gerekmektedir.

Katılımcıların genelinin ifade ettiği bir diğer konu hizmetiçi eğitimlerin verimsiz olduğudur. Bu nedenle katılımcılar ilgili birimlerden hizmetiçi eğitimlerin daha verimli düzenlenmesini, planlı ve programlı olmasını, öğretmen ihtiyaçlarının saptanıp buna

göre kursların açılmasını önermektedirler. Bazı katılımcılar bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

K5: Özellikle Tashih-i Huruf kursuna gittim, burada bir imam olan hocamız verdi kursu. Öğretmenlik hayatımdaki kendimi geliştirdiğim en iyi kurslardan biridir. Peki neden? Çünkü ben gönüllü gittim ve gerçekten kendimi eksik hissettiğim için gittim. Orda da çok güzel arkadaşlıklar edindim zümremden. Milli Eğitim bu tarz kursları arttırmalı.

K20: Biz ortaokul DKAB öğretmenleri dönem sonu mesleki eğitim faaliyetleri kapsamında seminerleri kendi okulumuzda değil de farklı bir okulda aldık diğer DKAB öğretmenleri ile. Ne mi yaptık? Sadece imza atıp evlerimize döndük. Boşa geçen zaman, emek. Ancak bu iş ciddi bir şekilde yapılmalı. Yapılmak için yapılmamalı. Bakın öğretmenlerimiz seminerlere, hizmetiçi eğitimlere, DKAB zümrelerine genelde okudukları kitaplarla geliyorlar! Bunu sebebi araştırılmalı.

Katılımcılardan büyük çoğunluğu seçmeli derslerin seçilme sürecinde öğrenci ve velinin daha etkili ve önemli bir rol oynaması gerektiğini ifade etmekte, idarenin ve öğretmenlerin bu derslerin seçimine olan müdahalesinin önüne geçilmesini istemektedirler. Bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

K24: Bizim okulumuzda idare seçimi genelde öğrencilerin seçimine bırakır anca öğretmenler not korkusu ile öğrencilerin ders seçimini etkiler. Bu matematik dersinde, sosyalde Türkçede gördüğümüz durumlar. Not ile tehdit ediliyor öğrenciler. İdare gereken önlemleri alamıyor maalesef. Bu durumun çözülmesi gerekir elbette.

K21: Vasat öğrenciler bizim derslere yönlendirilmesin, idare kafasına buyruk davranmasın. Biz bunu istiyoruz.

Katılımcıların genelinin ifade ettiği sorunlardan biri seçmeli din derslerinin kitaplarının sıradan ve ilgi çekici olmuyor olmasıdır. Bu nedenle katılımcılar ders kitap ve materyallerinin öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarını gözeticilerle yenilenmesini çözüm önerisi olarak sunmaktadırlar. K7 kodlu katılımcı “Diyanetin yaz Kur’an kursları için hazırladığı kitapları MEB, DOGM hazırlayamıyor mu?” diye sorarken K20 kodlu katılımcı “Tübitak’ın Bilim Çocuk dergisi var, çocuklar ellerinden bırakmak istemiyorlar, bizim kitaplarımız neden böyle hazırlanamıyor” diyerek bu tarz kitapların hazırlanmasını öneri olarak sunmuşlardır.

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim öğretimin her kademesindeki derslerde söz konusu olduğu gibi, din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinden temel beklenti öğretim programında belirlenen hedeflere ulaştırabilmesi ve nitelikli bireyler yetiştirilmesine hizmet etmesidir. 2012 sonrası süreçte ortaokul ve liselerde kendisine seçmeli olarak yer bulan Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalara bir katkı sunmak ümidiyle yürütülen bu araştırmada, bu derslerin en önemli paydaşlarından olan alanın öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda, bu derslerin verimliliğini etkileyen sorunların incelenmesi ve dile getirilen sorunların çözümüne yönelik önerilerin getirilmesi amaçlanmıştır. Malatya ili merkez ilçelerinden toplam 24 din, ahlak ve değerler alanı öğretmeni ile yapılan görüşmeler yoluyla elde edilen verilerle araştırmada ulaşılan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kendileri ile görüşme yapılan din dersi öğretmenlerinin, seçmeli din derslerinin ortaokul ve lise programlarında yer almasını nasıl değerlendirdikleri sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, katılımcıların çoğu seçmeli din derslerine programlarda yer verilmesinden dolayı memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu bu derslerin toplumun büyük kesiminin talebi sonucunda okutulmaya başlandığını ve öğrencilerin dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla programa dâhil edildiğini ifade etmişlerdir. Yine katılımcılardan büyük bölümü bu derslerin eksikliklerinin giderilerek programlarda yer almaya devam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuç eğitimin diğer önemli paydaşları olan öğretmen, veli ve okul yöneticilerinin görüşleri ile de doğrulanmıştır. Nitekim Bahçekapılı (2013) tarafından seçmeli din derslerini alan öğrenciler, veliler ve ders öğretmenleri ile yapılan araştırmada, bu dersleri alan öğrencilerin velileri geçmişte kendilerinin sahip olamadıkları imkânlarla, bugün çocuklarının sahip olmasından oldukça memnun olduklarını, seçmeli din derslerinin örgün eğitim kurumlarında okutuluyor olmasını çok önemli bir gelişme olarak gördüklerini, bu ve benzeri uygulamaların sürdürülmesini talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Aynı araştırmada seçmeli din derslerini okutan öğretmenler ise seçmeli din derslerini, din eğitimi açısından önemli bir boşluğu doldurduğunu, her şeyden önce çocukların dinî ve ruhi gelişimlerine katkı sağlayacak olan bu dersler, çocukların değerlerle örülmüş toplum hayatına adaptasyonlarına da

yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu derslerin isteğe bağlı olarak okutulmasının toplumun taleplerini yerine getireceğini ve isteğe bağlı olmasıyla da demokratik bir uygulama olup meşruluğuna yönelik eleştirilerin önleneyeğini ifade etmişlerdir. Çiftçi (2017) tarafından Ankara ili genelinde öğrenci, veli ve öğretmenlere yönelik olarak yapılan araştırmada, seçmeli din derslerinin programda yer almasını veli ve öğretmenler din eğitimi ihtiyacının devlet kurumları aracılığıyla karşılanması ve seçmeli din dersleri ile uygulamalı din eğitimi alma fırsatının mümkün olması bakımından isabetli bir uygulama olarak ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan bazı katılımcıların seçmeli din derslerinin programda yer almasına ilişkin değerlendirmelerinde öne çıkan bir diğer görüş ise programlarda sadece Kur'an-ı Kerim dersinin olması gerektiği yönünde olmuştur. Bu katılımcılara göre Siyer ve TDB derslerinin DKAB dersinin tekrarı olarak görülmesi, onları böyle bir görüşe yöneltmiştir. Çiftçi'nin (2017) yaptığı araştırmada da öğrenci, öğretmen ve veliler tarafından Kur'an-ı Kerim dersinin en önemli seçmeli din dersi olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Meydan (2013) tarafından yapılan 'Din Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi' adlı nicel çalışmaya göre de öğrencilerin %56,9'u seçmeli din derslerini DKAB dersinin tekrarı gibi görürken, yalnızca %15,9'u bu şekilde düşünmemektedir. Farklı paydaşlara yönelik yapılan bu araştırma verileri seçmeli din derslerinin DKAB dersinin tekrarı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerinin kendilerine sorulan seçmeli din derslerinin seçilme sürecine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde; katılımcıların büyük çoğunluğunun seçmeli derslerin seçim sürecinde okul idarelerinin aktif rol oynadığını belirttiği tespit edilmiştir. Katılımcıların hiçbirisi seçmeli derslerin öğrencinin tercihinine göre belirlendiğini ifade etmemiştir. Katılımcılara göre seçmeli derslerin belirlenmesi ve bu derslerin öğrenciler tarafından seçilmesinde idare, yönlendirici ve "zorunlu seçmeli dersler" gibi bir uygulama sunan bir tavır içerisine girmektedir. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve isteklerine göre açılarak, onların söz konusu becerilerini geliştirmek amacıyla öğretim programlarına konulan seçmeli derslerin türünü mevcut şartlarda çoğunlukla okul idaresinin belirlediği ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç Durmuşçelebi vd. (2018) tarafından hazırlanan "Ortaokul Öğrencilerinin Eğitiminde Seçmeli Derslerin Yeri" adlı çalışma ile de benzerlik göstermektedir. Söz

konusu çalışmada da okul yönetiminin derse girecek öğretmen bulma, fiziki olanaklar, ders yükü gibi değişkenlere bağlı olarak seçmeli derslere kendinin karar verdiği, öğrenci ve veli tercihlerinin sürece çok fazla yansımadağı tespit edilmiştir.

Bunun yanında katılımcıların seçmeli derslerin seçim sürecine ilişkin yaptıkları değerlendirmelerden öne çıkan diğer sonuçlar ise, idarenin son kararı verdiği ancak öğretmenlerin görüşlerinin alındığı, velilerin görüşleri doğrultusunda karar verdiği, hazırladığı seçmeli ders paketlerini sınıfa sunup genel kabul gören seçmeli derslerin okutulduğu şeklinde sıralanabilir. Katılımcıların büyük kısmı okul idaresinin sınıf kademesi yükseldikçe liselere geçiş sınavına yönelik olarak Matematik, Türkçe ve Fen Bilimler gibi derslerle yakından ilişkili dersleri seçtirerek okul ve öğrenci başarısının yükseltilmesini amaçladığını ifade etmişlerdir. Bu durumun din, ahlak ve değerler alanı için bir dezavantaj olduğunu, öğrencilerin seçmek istedikleri dersleri seçemediklerini ve bu imkândan mahrum kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden okullarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile seçmeli din derslerini amaçları bakımından karşılaştırmaları istenmiş, bu dersleri amaçları bakımından nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Yanıtlar analiz edildiğinde katılımcıların çoğunluğunun DKAB dersi ile seçmeli din derslerinin birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların geneli bu alanın öğretmenlerinin DKAB dersini ana ders, seçmeli din derslerini de bu alanın eksikliğini kapatan, destekleyen, aynı amacı hedefleyen dersler olarak görmektedirler.

Katılımcıların DKAB dersi ile seçmeli din derslerini hedefleri açısından karşılaştırmaları sonucunda karşımıza çıkan bir diğer sonuç ise bu derslerin teoride, öğretim programlarında farklı amaçları olduğu ancak uygulamada öğretmenlerin bunu bilmediği veya dikkat etmediği, bunun sonucunda uygulamada iki dersi de aynı hedefler doğrultusunda okuttukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların aynı soruya verdikleri cevaplardan karşımıza çıkan son sonuç ise DKAB dersi ile seçmeli din derslerinin amaçlarının birbirinden farklı olduğu ve öyle uygulanmasıdır. Bu farklılığı dile getiren katılımcılar seçmeli din derslerinin benimsetici, özümsetici ve İslam'ın temel ilke ve uygulamalarını pratiğe dökmeyi hedefleyen bir amaç edindiğini DKAB dersinin ise

çoğulcu bir yaklaşımla hazırlandığını, savunmacı olmayan, İslam dini ve İslam dininin yorumlarını bilgilendirici bir yaklaşımı olduğunu dile getirmişlerdir.

Kendileriyle görüşme yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri seçmeli din derslerinin verimliliğini genel olarak nasıl değerlendirdikleri sorusuna verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde katılımcıların çoğunluğunu bu derslerdeki verimliliğin istenilen düzeyde olduğunu veya kısmen verimli olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar öğretim programında belirtilen hedeflere ulaşamadığını bu nedenle verimliliği düşük olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Verimliliğin düşük olmasını farklı faktörlere bağlayan katılımcılar bu sorunların giderilmesi durumunda verimliliğin yükseleceğini ifade etmişlerdir. Yine katılımcıların ifade ettiği bir diğer verimlilik ifadesi ise, Kur'an dersinde diğer derslere oranlar daha fazla verim alındığı yönündedir. Bunun sebebini Kur'an dersinin diğer iki seçmeli dersten içerik ve dersin sunumu açısından farklılaşması olduğunu belirtmişlerdir. Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin verimliliğini düşük olarak değerlendirmektedirler. Yine katılımcı ifadelerinden bazıları, seçmeli din derslerinin programında belirtilen hedeflere ulaşıp ulaşamayacağı bir ders dönemi sonucunda belirlenemeyeceğidir. Bu görüşe göre derslerin verimliliği öğrencinin hayatında bir bütün olarak yer alıp almaması ile alakalıdır. Bu nedenle derslerin verimini kısa sürelik süreçlerle değerlendirmenin doğru olmayacağıdır.

Görüşme yapılan DKAB öğretmenlerine okullarında sunulan seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen ne tür sorunlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin verdikleri yanıtların öğrenci, öğretmen, okul idaresi, veli, öğretim programları ve ders kitap ve materyallerine ilişkin sorunlar üzerinde yoğunlaştığı, bunların dışında görev yaptıkları okullarda akademik başarının öncelenmesine, fiziksel ve çevresel sıkıntılara, öğretmenler için düzenlenen hizmetiçi eğitim programlarına ilişkin de çeşitli sorunları dile getirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, görüşme yapılan DKAB öğretmenlerinin görüşlerinde, eğitim sistemindeki insan faktörüne ilişkin sorun alanlarını daha fazla ön plana çıkardığını ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin geneli görüşlerinde, bu derslerde verilen din eğitiminin verimliliğini etkileyen sorunlar olarak,

öğrenci profilinden kaynaklanan bir soruna işaret etmişlerdir. Bu çerçevede öğrencilerin özellikle, öğrencinin bu derslere karşı ilgisizliği, derslerindeki genel başarı düşüklüğü, seçmeli dersleri yüksek not alma gözüyle bakılması, derslerin kendi seçimleri olmayışı, çevresel etkenlerin öğrenci üzerindeki etkisi, öğrenciler arası seviyenin büyük farklar göstermesi, derslere hazırlıksız gelmeleri ve lise sınavı kaygısı, katılımcılar tarafından dile getirilen öğrenci temalı sorunlar olarak sıralanmıştır.

Seçmeli din derslerini okuyan öğrencilerin genel başarı durumlarına ilişkin ilgili alan yazındaki yakın tarihli çalışmalara bakıldığında, bu durumu doğrular verilere ulaşılmıştır. Özellikle Kotan (2015) tarafından seçmeli din derslerinin öğrenci, öğretmen ve yönetici görüşleri doğrultusunda incelenmesini amaçlayan yüksek lisans tezinde elde edilen veriler, seçmeli din dersi alan öğrencilerin derslere olan ilgisizliğini ve derslere hazırlıksız gelebildiğini göstermektedir. Görür (2015) tarafından ortaokul seçmeli din derslerinin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesini amaçlayan yüksek lisans tezinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmada “öğrencilerin üç yıllık tecrübenin ardından seçmeli derslere karşı ilgilerinin azaldığını doğrulamaktadır” denilerek bu sonuç ifade edilmiştir.

Katılımcıların ifade ettiği bir diğer öğrenci temalı sorun ise öğrencilerin bu derslerdeki değerlendirme, notlandırma şekline karşı takındıkları tavır ile ilgilidir. Nitekim öğrenciler yüksek notlar alabilmek, ortalamalarını yükseltmek için dersi almakta veya derslerde notlarının yüksek olacağı düşüncesi ile derse olan ilgilerinin azalacağı yönündedir. Görür (2015) tarafından da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcıların bir kısmı tarafından ifade edilen öğrencilerin genel başarı düşüklüğü derslerin verimini düşürmedeki etkenlerden biridir. Bu durum Aşlamacı (2017) tarafından da akademik yetersizliklerin din eğitiminin verimini düşürmedeki etkisi dile getirilmiştir.

Katılımcıların geneli tarafından ifade edilen öğrencilerin seçmeli dersleri kendi seçimleri olmadan almak zorunda kalmalarıdır. Bu durum Çiftçi (2017) tarafından okulların bazılarında seçmeli derslerin sınıf olarak aldırıldığı, sınıfın çoğunluğunun istediği derslerin seçildiği, bazı okullarda da doğrudan idare tarafından seçildiği veli, öğrenci ve öğretmen görüşmelerinden anlaşılmaktadır. Her iki durumda da öğrenciler

istememedikleri dersleri almak durumunda kalmaktadırlar. Bu durumlarda en çok olumsuzluğu seçmeli din dersleri yaşamaktadır, denilerek özetlenmiştir.

Görüşme yapılan katılımcıların yine geneli tarafından ifade edilen bir diğer sorun ise öğrencilerin derslere hazırlıksız gelmeleridir. Sünter (2017)'de bu durum "Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin programın işletilmesinde en çok öğrencilerin derslere hazırbulunuşluk açısından eksik gelmesi dikkate değer bir bulgudur. Diğer taraftan öğretmenler yine programın işletilmesi olarak öğrencilerde yeterli hazırbulunuşluğun olmamasının derslerin anlatılmasında sıkıntılar doğurduğu bulgusuna rastlanmıştır." denilerek ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin seçmeli din derslerindeki din eğitiminin verimliliğini düşüren öğretmen kaynaklı sorunları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki tecrübelerini de göz önünde bulundurarak cevaplandırmaya çalışmışlardır. Özellikle DKAB öğretmenlerinin yeterliliği üzerinde durulmuştur. Katılımcıların öne çıkardığı hususlar; öğretmenlerin formasyon ve alan bilgisi yetersiz oluşu, öğretmen yetiştirme başarısızlık, öğretmenlerin bu derslerin önemini fark edememiş olmaları, seçmeli din derslerini DKAB derslerinin tamamlayıcısı olarak görmeleri, öğretmenlerin bu derslerin öğretim programlarını yeterince bilmeyişi, özellikle kadın öğretmenlerin öğretmenlik vasıflarının yanında bir de evleri ve çocukları ile ilgili üzerlerindeki yükümlülükleri, zümre toplantılarının verimsiz geçmesi, öğretmenlerdeki heyecanın azalması, ek ders kaygısının dersin önüne geçmesi olarak sıralanabilir.

Alan yazın incelendiğinde Bahçekapılı (2013), Sünter (2017) ve Çiftçi (2017)'nin öğretmenlerin formasyon ve alan bilgisi yetersizliği konusunda benzer ifadeler kullandığı, özellikle Kur'an-ı Kerim dersi açısından bu öğretmenlerin alan bilgisi eksikliğinin açık bir şekilde görüldüğü ifade edilmiştir. Bahçekapılı (2013) araştırmasında "Kendilerini öğretmenlik mesleği açısından yeterli görmeyen öğretmenlerin hangi alanlarda eksikliklerinin olduğunu belirlemek için kendilerini eksik gördükleri hususların neler olduğu sorulmuştur. Öğretmenlerin önemli çoğunluğu "Kur'an öğretimi" konusunda zorluklar çektiklerini ifade etmişlerdir." diyerek benzer bir sonuca ulaşmıştır. Bu sorunun temelinde üniversitelerde ve devamındaki öğretmen yetiştirme programlarının verimsiz olduğu katılımcıların üzerinde durduğu sorunlardan

biridir. İlahiyat fakültelerinin nitelikli öğretmen yetiştirememesi öğretmen temalı sorunların temelinde yattığı ifade edilmektedir.

Katılımcılar tarafından ifade edilen görüşler dikkate alındığında, öğretmen temalı sorunların yine en önemlileri arasında öğretmenlerinin seçmeli din derslerinin müfredatına hâkim olmamaları, derslerin hedeflerini DKAB dersinden ayırt edememeleri ve DKAB dersleri ile bu dersleri birbirinin tamamlayıcısı olarak görmeleri olduğu söylenebilir. Nitekim seçmeli din derslerine programda ihtiyaç olmadığını öne süren katılımcılar bu derslerin içeriğinin, Kura-ı Kerim hariç, DKAB dersinde zaten işlendiğini belirterek karşı çıkmaları DKAB dersi ile seçmeli din derslerinin hedef farkını gözetmediklerini göstermektedir diyebiliriz. Bu sonuçlara Çiftçi (2017)'de de ulaşmak mümkün diyebiliriz.

Eğitim-öğretim hizmeti sunan her derste olduğu gibi seçmeli din derslerinde de verimliliğin artırılması ya da hedeflenen amaçlara ulaşma, büyük ölçüde bu amacı gerçekleştirmeye istekli öğretmenlerle mümkün olabilecektir. Nitekim öğretmen içinde bulunduğu ortam ve sahip olduğu imkânlar ne olursa olsun, eğitim sürecinde nitelik üzerinde etkiye sahip öğrenci, program, fiziksel olanaklar, araç gereçler gibi diğer tüm etmenlere anlam ve değer katan belirleyici temel unsurdur. Bu açıdan bakıldığında katılımcı öğretmenlerin dile getirdikleri bu derslerdeki öğretmen profilinden kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede katılımcıların sıklıkla dile getirdiği öneriler, üniversitelerdeki öğretmen yetiştirme programlarının kalitesinin artırılması, hizmet içi eğitim uygulamaları ile desteklenmeleri ve hizmet içi eğitimlerin öğretmenlerin ihtiyaçları tespit edildikten sonra yapılması şeklindedir. Hem üniversitelerin hem de MEB'in her tür ve kademedeki dersleri için öğretmenlerin daha nitelikli ve yeterliklerine sahip olarak yetiştirilmesini sağlamaya çalışmak daha makul olacaktır. Çünkü nitelikli öğretmen sorunu, sadece seçmeli din dersleri için değil, Milli Eğitim sisteminin genel sorunlarından birisidir. Bu sorunun çözümünün de bütüncül tedbirlerle düşünülmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Görüşme yapılan DKAB öğretmenlerine okullarında okutulan seçmeli din derslerinin verimliliğini etkileyen problemler bağlamında okul idaresi kaynaklı çeşitli sorunlara da işaret etmişlerdir. Katılımcıların yaklaşık yarısı okul idarelerinin bu

derslere karşı olan tutum ve davranışlarını olumlu bulurken diğer katılımcılar ise çeşitli sorun ifadelerini dile getirmişlerdir. Okul idaresi hakkında olumsuz bir düşünce içerisinde olan katılımcıların geneli, okul idarelerinin seçmeli derslerin seçiminde eğitimin önemli paydaşları olan öğrenci, veli ve öğretmen görüşlerine başvurmadığını, seçmeli derslerle ilgili kararları kendi başlarına aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında öne çıkan diğer sorunlar ise, okul idaresinin öğretmen kadrosunun norm durumlarını gözetmesi, her öğretmene eşit ek ders dağıtma amacı ile hareket etmesi, vasat öğrencilerin kasıtlı olarak seçmeli din derslerine yönlendiriliyor olması, 7. ve 8. sınıflarda seçmeli din derslerine yer verilmiyor olması, idarelerin ideolojik davranabilmeleri ve toplumun mezhep yapısını göz ardı etmeleri şeklinde sıralanabilir.

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri, okullarındaki din eğitiminin niteliğini etkileyen sorunlar bağlamında veli profili açısından da görüşlerinde çeşitli sorunlara işaret etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların genelini dile getirdiği sorun, velilerin öğrencinin eğitim sürecine karşı ilgisizliğidir. Bunun yanında öne çıkan diğer sorunlar ise, velilerin öğrencinin sınavlarına ilişkin kaygılarının yüksek olması, öğrencinin genel başarı düşüklüğünde seçmeli din derslerini alternatif olarak görmesi ve seçmeli din dersi öğretmenlerine müdahaleler ile hareket alanlarını kısıtlamaları şeklinde sıralanabilir. Veli profiline ilişkin benzer sorunlar Aşlamacı'nın (2017) yaptığı araştırmada da tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada İHL'de görev yapan öğretmenlerin yarıdan fazlasının (%56,3) velilerinin okulda yapılan toplantılara yeterince ilgi göstermediğini, %59,3'ünün ise çocuklarının eğitimi konusunda okula gereken ilgi ve desteği sağlamadığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde İHL öğrenci velilerinin eğitim sürecine yeterince katılım göstermedikleri anlaşılmaktadır.

İlgili alanyazındaki çalışmalar göstermektedir ki velilerin eğitim sürecine katılımı ile nitelikli bir eğitim öğretim arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda lise yıllarında da ailelerin eğitime katılımının öğrenci, veli ve öğretmenlerle ilgili göz ardı edilemeyecek yararlarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Bu çerçevede seçmeli din derslerinde sunulan eğitimin niteliğinin geliştirilmesinde göz ardı edilmemesi gereken, öğrenci ve okul başarısının sağlanmasında işbirliği içerisinde olunması gereken en önemli paydaş olan velilerin eğitim sürecine katılımlarının artırılması gereklilik arz etmektedir. Bu çerçevede Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün bu okullarda yürüttüğü "Evin Okula Yakınlaştırılması

Projesi” gibi çalışmaların çeşitlendirilerek ve artırılarak yürütülmesi önemlidir. Bununla birlikte yürütülen bu çalışmaların etkililik ve verimlilik açısından değerlendirilmesine ihtiyaç vardır (Aşlamacı, 2017). Nitekim sahada okul yöneticilerinden yansıyanlar, bu tür etkinliklerde de bir nitelik sorunu olduğunu göstermektedir.

Görüşmeye katılan seçmeli din dersleri öğretmenlerine, seçmeli din derslerinin öğretim programlarının verimliliğe etkisi ve öğretim programı kaynaklı sorunlar sorulmuştur. Katılımcılar genellikle Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerini ortak bir değerlendirme ile cevaplamış Kur’an-ı Kerim dersi için ise ayrı cevaplar verdikleri görülmüştür. Katılımcıların geneli Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersi için DKAB dersinin tekrarı olarak görüldüğünü, bu nedenle çok fazla seçilmediğini ifade etmişlerdir. Nitekim Çiftçi’nin (2017) ulaştığı önemli sonuçlardan birisi de, hem öğrenci hem öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan bu iki dersin DKAB dersinin tekrarı gibi görüldüğü sonucudur. Yine benzer şekilde Meydan (2013) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin % 57’si seçmeli din derslerini DKAB dersinin tekrarı olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların Peygamberimizin Hayatı dersi öğretim programı için içeriğinin sade olması görüşü, TDB dersi öğretim programı için ise uygulamadan ziyade bilgi vermeyi, öğrenciye ezberletmeyi hedefleyen bir yapıda olduğu vurgusu alan yazında benzer ifadelerle örtüşmektedir.

Katılımcıların Kur’an-ı Kerim dersine ise özel bir yer ayırdığı, okullarda Kur’an-ı Kerim dersi için modüler anlayışa yer verilmediği, öğrenciler arası seviye farklılıklarının, dersin iki saat olan haftalık ders saatinin azlığı da göz önünde bulundurulunca, verimliliğin önündeki temel engellerden olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda programda ünitelendirme ve konuların dağılımı üzerine yorumlar yapan katılımcılar; 1. ünitenin Kur’an-ı Kerim dersi için işlevsiz kaldığına, çok uzun olduğuna ancak öneminden dolayı program içerisinde daha öz bir şekilde dağıtılması gerektiğine dair ifadeleri dile getirmişlerdir.

Yine katılımcıların genelinin üzerinde durduğu bir diğer sorun ifadesi ise Kur’an-ı Kerim dersinin süresinin yeterli olmamasıdır. Özellikle mevcudu 20’nin üzerine çıkan sınıflarda öğrencilerin yeteri kadar Kur’an okuyamadıkları zaman hayal kırıklığı olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenler öğrencilerin Kur’an-ı Kerim dersinden

beklentilerinin Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumayı öğrenmek olduğunu ancak bu derste; Kur'an okumanın yanı sıra ilk üniteyi kavrama, tecvit öğrenme, ezber yapma gibi hedefleri olduğunu, bu nedenle öğrencilerin yeterince Kur'an okuyamadıkları ifade edilmiştir. Meydan (2013) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin verilerinden ulaşılan sonuçta benzer ifadeler yer almıştır. Söz konusu araştırmada "Kur'an-ı Kerim'in ilk ünitesine öğrencilerin ilgi göstermediğini, öğrencilerin Kur'an dersinden temel beklentisinin Kur'an-ı okuma olduğunu dile getirmişlerdir." denilerek bu sonuç ifade edilmiştir.

Katılımcılar tarafından ifade edilen bir diğer sorun ise Kur'an-ı Kerim dersinde 4 yıla yayılan tecvit konularıdır. Bu durum Kaymakcan vd. (2013) tarafından "tecvit konusunun yıllara dağıtılarak veya toplu olarak verilmesi konusunun uzmanlar tarafından ele alınması gerektiğini ifade etmektedir" denilerek ortaya konulmaktadır. Yine Çiftçi (2017) tarafından benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Verimli bir Kur'an-ı Kerim dersinin sürdürülebilmesi için kalabalık sınıfların bölünmesi, modüler sistem ile öğrenci seviyelerine uygun sınıfların kurulması için idarenin özverili davranması gerektiği anlaşılmaktadır.

Görüşme yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri seçmeli din derslerindeki din eğitiminin verimliliğini düşüren materyal ve ders kitapları kaynaklı birtakım sorunlara işaret etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların çoğunluğunun dile getirdiği sorun bu derslerin uygulanmasını daha verimli hale getirecek materyallerin eksikliğidir. Katılımcı öğretmenler EBA'da veya farklı platformlarda etkileşimli materyallerin azlığını önemli bir sorun olarak görmekte, ders kitapları haricinde bir materyal kullanamadıklarını genel olarak ifade etmektedirler. Yazıbaşı (2018) tarafından Kırıkkale İli ortaöğretim düzeyi öğrencileri ile yapılan nicel araştırmada öğrenciler açısından seçmeli din derslerinin değerlendirildiği çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, öğretmenlerin yeterince materyal kullanmadıkları sonucuna değinilmektedir. Yine Meydan (2015) tarafından yapılan araştırmaya göre öğretmenler bu derslerde materyal eksikliği yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların ifade ettikleri bir diğer sorun ise ders kitaplarının, basit, tekdüze, sıkıcı bir şekilde hazırlanmasıdır. Ders kitapları içerisinde uygulama ve etkinlik örneklerinin çok az olduğunu belirten katılımcılar, öğrencilerin kitabı severek

okumadığını, zoraki bir şekilde kitapların eğitim öğretim sürecine dâhil edildiğini vurgulamışlardır. Meydan (2015) bu sonucu “Ders Kitaplarının Kalite Sorunu” başlığı altında tartışmakta ve katılımcı öğretmenlerin ders kitaplarında yeterince etkinlik bulunmamasına, gereksiz konu tekrarlarının yapılmasına, içeriklerinin DKAB kitapları ile benzer oluşuna değindiğini ifade etmektedir. Öğretmen ve öğrencilerin ders kitaplarından beklentilerinin bilgiyi sunarken dersi sevdirmesi, etkinliklerin artırılması, daha renkli ve göze hitap eden kitapların sunulmasıdır.

Katılımcıların ders kitapları ile ilgili ifade ettikleri bir diğer sorun ise kitap dilinin ağır olmasıdır. Yine kitapta yer alan anlaşılması güç kavram, şiir gibi metinlerin çevirilerinin yeterli düzeyde yapılamaması ve öğrencilerin kafalarında karışıklığa yol açtığı sorundur. Yine Kur’an-ı Kerim dersi müfredatında yer alan kavramların kitaplarda yeterince basit, açık ve anlaşılır bir dille sunulmıyor olması müfredattaki hedeflere ulaşmadaki engellerden biri olduğu ifade edilmektedir.

Araştırmaya katılan DKAB öğretmenleri, okullarındaki seçmeli din derslerinin verimliliğini azaltan yukarıda ifade edilen sorunlardan farklı olarak, bu okulların fiziki imkânlarının yetersiz olduğunu bu nedenle ayrı bir sınıf açılmadığını, seçmeli derslerin akademik kaygılarla 7 ve 8. sınıflarda seçilmediğini, hizmet içi eğitimlerin öğretmenlerin ihtiyacına göre olmadığını ve işlevsiz kaldığını dile getirmişlerdir. Bunlara göre daha az olmakla birlikte, öğretmenlerin tayin işlemleri, DYK kurslarıyla bu derslerin desteklenmiyor olması, farklı branşlarla olan iletişim eksikliği, farklı dönemlerde yapılan şube öğretmenler kurulu toplantılarının verimsiz geçmesi gibi sorunlar da katılımcılar tarafından değinilen diğer sorunlardandır.

DKAB öğretmenlerinin bu derslerdeki eğitimin verimliliğini geliştirmeye yönelik sundukları öneriler incelendiğinde, seçmeli derslerin seçim sürecine eğitimin en önemli paydaşlarında olan öğrenci, öğretmen ve velilerin de katılımının sağlanması; öğrencilerin kendi tercihleri doğrultusunda bu dersleri okuyor olması; öğrenci, veli ve okul idaresi üzerinde etkili olan akademik başarı kaygısının bu dersler üzerindeki olumsuz etkisinin giderilmesi; öğretmenlerin formasyon ve alan bilgisi eksikliklerinin ihtiyaçları karşılayan hizmetiçi eğitimlerle desteklenmesi; ders kitaplarının ilgi çekici, sevdirci bir tarzda öğrenci seviyesine uygun hazırlanması; öğrenci velilerine bu derslerin önemini anlatılması; okul idarelerinin keyfi tutum ve davranışlarının önüne

geçilmesi; ders seçimlerinin objektif bir şekilde yapılması; bu dersler için nitelikli ve sayıca fazla materyal hazırlanıp öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına sunulması; Kur'an-ı Kerim müfredatının öğrenci seviyesine uygun olarak seviye farklılıklarını gözeterek güncellenmesi; Kur'an-ı Kerim derslerinin mevcudunun belli bir sayıda tutulması; Siyer ve TDB derslerinin DKAB dersinden amaç ve içerik olarak farkının etkili bir şekilde vurgulanması; okulların fiziki imkanlarının artırılıp genel olarak seçmeli derslerin hizmetine sunulması; Kur'an-ı Kerim dersinin DYK kursları ile desteklenmesi gibi esasında seçmeli ve zorunlu derslerin genelini ilgilendiren sorunlara yönelik önerilerde buldukları görülmektedir. Bu önerilerin dikkate alınarak uygulanabilirlikleri üzerinde durulması, eğitimde niteliği geliştirme çalışmalarına süreklilik kazandırılması açısından önem taşıyacaktır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Araştırmada elde edilen verilere göre DKAB öğretmenlerinin programlarda yer alan DKAB dersi ile seçmeli din derslerinin amaç ve statü açısından yeterince fark gözetmedikleri ve seçmeli din derslerini DKAB derslerinin bir tamamlayıcısı olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Hem DKAB hem de seçmeli din derslerinden hedeflenen amaçlara ulaşılmasında bu derslerin amaç ve statülerinin uygulayıcısı olan öğretmenleri tarafından doğru anlaşılması önem arz etmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin bu konudaki bilinçlilik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

2. Araştırma sonuçlarına göre öğrencinin almak istediği seçmeli dersi velisinin onayı, yönlendirmesi ve kendi ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusundan seçmesi gerekirken bu dersler büyük oranda okul idareleri tarafından ve kısmen de olsa öğretmenlerinin baskısıyla belirlenmektedir. Bunun sonucunda seçmeli ders uygulaması amacına hizmet etmemekte ve ulaşılmak istenen hedeflere varılması güçleşmektedir. Okullarda okutulan seçmeli derslerin seçim sürecinin sadece okul yönetimlerinin kararları ile değil mevzuatta öngörüldüğü gibi başta öğrenci ve velisi olmak üzere ilgili paydaşların ortak kararları ile yürütülmesine ihtiyaç vardır.

3. Bazı katılımcıların da ifade ettiği gibi okul yönetimlerinin öğretmenlerin norm durumlarını veya ek ders ücretlerini gözeterek ya da kendi üzerlerindeki iş yükünü hafifletmek düşüncesiyle öğrenci ve ailesinin görüşlerini dikkate almaksızın açılacak

seçmeli derslere karar vermesi bu derslerin mantığına ters düşmektedir. Bu gibi okul yönetiminin inisiyatifinden doğan problemlerin önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına gerek duyulmaktadır.

4. Genelde okul yönetimlerinin öğrencinin akademik kaygılarını ve okulun genel başarı düzeyini gözeterek üst sınıflarda açmadığı seçmeli din derslerinin akademik başarıya engel olmadığı ilgili tüm paydaşlara makul bir şekilde anlatılmalıdır. Yine okul yönetimlerinin başvurdukları bir yöntem olarak akademik kaygı gütmeyen ve genel başarı grafiği düşük olan öğrencileri bu derslere yönlendirmesinin önüne geçilmelidir.

5. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın yayınladığı 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanacak olan "İlköğretim Kurumları (İlkokul-Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesinde derslerin uygulanmasına ilişkin açıklamalar bölümünün 4. maddesine göre Kur'an-ı Kerim dersinin modüler bir tarzda işlenmesi gerekmektedir. Katılımcılara göre görev yaptıkları okullarda modüler sistem uygulanmamaktadır. Bu durumun seçmeli Kur'an-ı Kerim dersinin hedeflerine ulaşmasına engel olarak görülmektedir. Seçmeli derslerde öğrenciler arası seviye farklılarının yaşanması durumunda modüler bir sistemin oluşturulması için okul idareleri teşvik edilmeli, bu model yaygınlaştırılmalıdır.

6. Genel eğitimin bir sorunu olan öğrenci velilerinin ilgisizliğini aşmak için gerekli önlemler alınmalı, velilerle işbirliği teşvik edilmelidir. Bu çerçevede seçmeli din derslerinde sunulan eğitimin niteliğinin geliştirilmesinde göz ardı edilmemesi gereken, öğrenci ve okul başarısının sağlanmasında işbirliği içerisinde olunması gereken en önemli paydaş olan velilerin eğitim sürecine katılımlarının artırılması gereklilik arz etmektedir. Bu çerçevede Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün İmam Hatip Liseleri için yürüttüğü "Evin Okula Yakınlaştırılması Projesi" gibi çalışmaların çeşitlendirilerek ve artırılarak bu dersler için de yürütülmesi önemlidir. Bununla birlikte yürütülen bu çalışmaların etkililik ve verimlilik açısından değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Nitekim sahada okul yöneticilerinden yansıyanlar, bu tür etkinliklerde de bir nitelik sorunu olduğunu göstermektedir.

7. Katılımcı ifadelerinde genel olarak yer alan öğretmen temalı sorunların başında öğretmenlerin ya formasyon ya da alan bilgisi eksikliğinin söz konusu olmasıdır. Bu sorunun temelinde öğretmen yetiştirme programlarındaki yetersizlikler

yatmaktadır. DKAB öğretmenleri günümüzde İlahiyat fakültelerinde yetişmektedir. Bu fakültelerin öğretmen yetiştirme programları iyileştirilmeli ve etkililiği arttırılmalı, gerekli işbirlikleriyle ilgili kurum ve kuruluşlarla desteklenmelidir.

8. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün DKAB öğretmenlerinin niteliğini arttırmayı hedeflediği programlar ve MEB'in kendi bünyesinde sunduğu hizmetiçi faaliyetler katılımcılar tarafından verimsiz görülmektedir. Katılımcılar daha çok bu tür programların ihtiyaca göre düzenlenmediğini ifade etmektedirler. Bu nedenle Milli Eğitim Müdürlüklerinin ilgili birimleri ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü öğretmenlerin niteliğini arttırmayı hedeflediği bu tür hizmet içi programları oluştururken öğretmenlerden görüşler almalı, öğretmenlerin gönüllü katılmak isteyecekleri, katılımcı sayısının belli bir sınırının olduğu ve her katılımcı öğretmenle birebir ilgilenilme imkânının olduğu faaliyetler düzenlenmelidir. DKAB öğretmenlerinin alan bilgilerini arttırmayı hedefleyen hizmetiçi programların Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakülteleri ile işbirliği ile yürütülmesi önemli görülmektedir.

9. Katılımcıların seçmeli derslerin programlarına ilişkin ifadeleri genellikle Kur'an'ı Kerim dersi programı üzerine yoğunlaşmaktadır. Katılımcıların beklentisi öncelikle 2012'den beri uygulanmakta olan bu dersin programının diğer iki seçmeli din dersinde olduğu gibi ilgili paydaşların görüşleri alınarak yenilenmesidir. Modüler sistemin uygulanmadığı veya mevcudun fazla olduğu sınıflarda Kur'an dersinin süresi yetersiz kalmaktadır. Kur'an dersi için oluşturulacak sınıfların mevcudunun belli bir sayı sınırı ile sınırlandırılması tartışılmalıdır. Katılımcılar genel olarak Kur'an dersinin programına göre Kur'an okumaya çok geç başladıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle Kur'an dersinin mantığına uygun şekilde ilk ünitenin kapsamı daraltılmalı, ancak bu ünite, önemine binaen programlarda yer almaya devam etmelidir. Aynı zamanda bu dersi üst sınıflarda ilk defa alan öğrenciler düşünülerek her sınıf düzeyine Kur'an Kerim'i Okumayı Öğreniyoruz konusu eklenmelidir. Kur'an dersi verecek olan öğretmenler için sunulan Tashih-i Huruf kursları yaygınlaştırılıp geliştirilerek devam etmelidir.

10. Katılımcı öğretmenlerin genel ifadeleri TDB ve Siyer derslerinin öğretim programı, içerik, materyal, ders kitapları açısından DKAB dersinden

farklılaşmadığıdır. Öğrenciler bu dersleri alırken DKAB dersinin bir benzerini aldıklarını düşünmektedirler. Öğrencilerde oluşacak bu algı materyal ve ders kitaplarının güncellenmesi ile aşılabacağı öngörülmektedir. Bu derslerin DKAB dersi ile olan farkı bariz hale getirilmeli ve ortaya koyulmalıdır.

11. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulardan biri de öğretmenlerin programları okumayınca bir eksiklik hissetmemeleridir. Bu nedenle öğretmenlerin öğretim programlarına olan ihtiyaçlarını arttırıcı ve öğretim programlarının önemini fark ettirici uygulamalar, yöntemler gerekmektedir.

12. Katılımcılar TDB ve Siyer dersi kitaplarının verimli olmadığını, içeriğinde yeteri kadar etkinlik, uygulama, aktivite vb. örneklerin bulunmadığını, kitapların sıkıcı olduğunu ve öğrencinin okumak istemediğini dile getirmişlerdir. Bundan dolayı öğrencilere bu dersleri sevdirecek, ellerinden bırakmak istemeyecekleri, içerisinde etkinliklerin bolca olduğu kitapların hazırlanması gerekmektedir. Bu hususta Diyanet İşleri Başkanlığının Yaz Kur'an Kursları için hazırladığı kitaplar veya TÜBİTAK bünyesinde sunulan Bilim Çocuk Dergisinin modeli örnek olarak alınabilir ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği içinde kitaplar hazırlanabilir.

13. Bir diğer husus ise seçmeli din dersleri için yeterli sayı ve nitelikte materyalin olmamasıdır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün materyal platformu oluşturma projesi takdir edilmekle beraber bu platformun aktif bir şekilde işlemesi için hızlı hareket edilmesi gerekmektedir. Bu platforma benzer projelerin DOGM tarafından hayata geçirilmesi katılımcılar tarafından arzu edilen bir durumdur. Yine seçmeli dersler için ek kaynaklar, değerlendirme kitapçıkları gibi kaynaklar hazırlanmalı ve eğitim hizmetlerine sunulmalıdır.

14. Seçmeli ders kitapları hazırlanırken farklı branşlarla işbirliği içerisinde olunmalı ve kitaplarda farklı derslere atıflar yapan bilgilendirici kutular yer almalıdır. Örneğin Siyer dersinde Arap Yarımadası anlatılırken Coğrafya dersinden bir bilgi ile konunun farklı özellikleri, haritası küçük bilgi notları şeklinde yer alabilir. Yine bu alanın derslerinde miladi takvim ile hicri takvimin ayrımı böyle bir yöntem ile anlatılabilir. Sonuç olarak bu ders kitapları ve programları farklı branşlardan da beslenmelidir.

15. Seçmeli din derslerinin klasik sınıf ortamından uzaklaşarak kendine has bir ortamda yürütülmesi dersin verimliliği açısından önemli görülen noktalardan birisidir. Bunun için fiziki imkânların elverişli olduğu okullarda ihtiyacı karşılayacak mescit, Kur'an sınıfı gibi birimlerim oluşturulması ve bu derslere tahsis edilmesi yerinde bir uygulama olacaktır. Benzer şekilde seçmeli din derslerinin programlarından yer alan kazanımlara uygun olarak okulun çevresindeki camilere düzenlenecek olan gezi ve ziyaretler için gerekli düzenlemelerin yapılması önemli görülmektedir.

16. Seçmeli din derslerinde ölçme ve değerlendirme anlayışı gözden geçirilmeli ve klasik olan yöntemler revize edilmelidir. Öğrencinin seçmeli din dersleri ders kitaplarında, dönem ortasında ve sonunda yapılan sınavlarda karşılaştığı ölçme ve değerlendirme yaklaşımları dersin amacına uygun olmalı, alışlagelmişin dışına çıkmalıdır.

17. Bir katılımcının sorun ifadesi olarak belirttiği öğretmen atama, tayin, yer değiştirme durumları göz önünde bulundurularak, seçmeli din derslerine girecek öğretmenlerin eğitim-öğretim yılı başlamadan belirlenmesi, plan ve programlarının yapılması derslerin verimliliğine etki eden uzman gereksiniminin tespit edilip giderilmesi açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner, H. Y., (2016), Öğrencilere Göre Seçmeli Kur'an-ı Kerim Dersi: Artvin İli Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(4), 850-871
- Akay, Y., (2016), Ortaokul 5. ve 6. Sınıf Öğrenci ve Öğretmenlerinin Seçmeli Dersleri Hakkındaki Görüşleri. *Elementary Education Online*, 15(1): 1-22.
- Altuntaş, K., (2013), *Eğitim Tarihi Bağlamında Türkiye'de Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi ve Öğretimi Uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bayburt Üniversitesi SBE, Bayburt.
- Arslan, E., (2011), 1924 İlk Mektepler Müfredatı. İzmir
- Arslan, M., (2016), Eğitimde Verimlilik. (Makaleye ulaşılan internet adresi: https://www.researchgate.net/publication/309727529_EGITIMDE_VERIMLILIK) (Son erişim tarihi: Temmuz 2019).
- Aşlamacı, İ., (2017), İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 12(10), 49-80.
- Ayhan, H., (1999), *Türkiye'de Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bahçekapılı, M., (2013), *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri, İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ülke Yayınları, İstanbul.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C., (1998), *Genel Öğretim Metotları*. Öz Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Çiftçi, H., (2017), *Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Derslerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri İle Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirci, S. F., (2011), Eğitim ve Verimlilik, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 141, 14-21.

- Dinçer, M., (2002), Cumhuriyet'in İlanından Bu Yana Eğitimde Verimlilik Konusuna Bir Bakış, *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 34-36
- Doğan, R., (2004), 1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışlar Uluslararası Sempozyumu (28-30 Mart 2001), MEB Yayınları, Ankara.
- Durmuşçelebi, M. Mertoğlu, B., (2016), Ortaokul Öğrencilerinin Eğitimlerinde Seçmeli Derslerin Yeri. *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 8/8, Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı, 170-211
- Ertürk, S., (1982), *Eğitimde Program Geliştirme*. Meteksan, Ankara.
- EARGED., (2008), Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Değerlendirilmesi Araştırması. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Görer, Ü., (2015), *Ortaokul Düzeyinde Din, Ahlak ve Değerler Alanındaki Seçmeli Derslerin Öğretmen-Öğrenci Görüşlerine Göre Program Açısından Değerlendirilmesi (Denizli Yatılı Bölge Ortaokulları Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gündoğdu, Y. B., (2013), Seçmeli din derslerini tercih eden öğrencilerin tercihlerini etkileyen faktörler: Ordu Örneği. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15(2), 121-155.
- Gürer, B. ve Keskiner E., (2016), Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Din, Ahlak Ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerine Dair Bir İnceleme, *Royte Educational and Social Science Journal*, 3(1), 219-254.
- Katipoğlu, İ., (2015), *Liselerde (9.ve10.sınıf) Seçmeli Olarak Okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kaymakcan, R., Aşlamacı, İ., Yılmaz, M., Telli, A. (2012), *Seçmeli Din dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, Dem Yayınları, İstanbul.

- Kotan, İ., (2015), *Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Köse, Ü., (2018), *Ortaokullarda Seçmeli Din Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- MEB Tebliğler Dergisi, (1982), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- MEB, (2012), *12 Yıl Zorunlu Eğitim Sorular - Cevaplar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB, (2012), *Ortaokul – İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB, (2018), *Ortaokul – İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB, (2018), *Ortaokul – İmam Hatip Ortaokulu Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Meydan, H., (2013), *Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 219-250.
- Meydan, H., (2015), *Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma)*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 10(3), 673-694
- Özdemir, S., (1995), *Eğitimde Verimlilik ve Toplam Kalite Yönetimi*, *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 1(3), 377-389.
- Özkan, H. H., (2005), *Öğrenme Öğretmen Modelleri Açısından Modüler Öğretim*, *Atatürk Üniversitesi Açık Dergi Sistemleri*, 6(2), 117-128.
- Sünter, E. (2017). *Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması*. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 902-913.

- Tepecik, S. F., (2018), *Seçmeli Bilim Uygulamaları Dersine Yönelik Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Tosun, C., (2003), 2000’li yıllarda Türkiye’de din öğretimi: Bugünden geleceğe. Din öğretiminde yeni yöntem arayışları uluslararası sempozyumu (28-30 Mart 2001) bildiri ve tartışmalar, 28-30 Mart 2001 İstanbul). Millî Eğitim Basımevi, Ankara.
- Uysal, B., (2015), Ortaokul Seçmeli Dersler Uygulamasının Okul Yöneticisi, Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Varış, F., (1996), *Eğitimde Program Geliştirme Teoriler Teknikler* (6. Baskı), Alkım Yayıncılık Kitapçılık, Ankara
- Yazıbaşı, M. A., (2018), Ortaöğretim Öğrencilerinin Gözünden Seçmeli Din Dersleri: Kırıkkale Örneği, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(53), 149-168.
- Yıldırım A. Şimşek H., (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 13.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yorulmaz, B., (2014), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Seçmeli Kur’an- 1 Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler Derslerine İlişkin Öz Algıları, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41), 301-324.
- Yürük, T., (2010), Cumhuriyet Dönemi Din öğretimi Program Anlayışları, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 13(34), 69-86.
- Yürük, T., (2011), *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.
- Zengin, M., (2017), *Cumhuriyet Dönemi Din Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Dinler, İnançlar ve İslam Düşüncesinde Yorumlar*, Dem Yayınları, İstanbul.
- <https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7> (Erişim tarihi: Şubat 2019)